Май Шевал, Пер Вале

ГІРКИЙ СМІХ

Переклад О. Сенюк

Роман

I

Увечері тринадцятого листопада в Стокгольмі лив дощ. Мартін Бек і Кольберг грали в шахи у Кольберговій кішртирі, неподалік від станції метро "Шермарбрінк", на південній околиці міста. Останніми днями не сталося нічого особливого, тому обидва вони були вільні.

Мартін Бек був поганим шахістом, але сяк-так умів грати. Цього вечора Кольбергові довелося глядіти свою малу дочку, якій щойно минуло два місяці, а Мартін Бек не дуже квапився додому, якщо не мав особливої потреби. Надворі лютувала негода. Над дахами пропливала завіса з дощу, хляпаючи в шибки, вулиці були майже порожні, тільки де-не-де на них з'являлися перехожі, що їх, мабуть, у таку сльоту вигнало з дому якесь, лихо.

Перед посольством Сполучених Штатів на Страндвеген і вздовж вулиць, що прилягали до неї, чотириста двадцять поліцаїв змагалися з приблизно вдвічі більшою кількістю демонстрантів. Поліцейські були оснащені гранатами з сльозоточивим газом, пістолетами, нагайками, кийками, машинами, мотоциклами, короткохвильовими приймачами, мегафонами на батарейках, натренованими собаками і стривоженими кіньми. Демонстранти були озброєні листом і картонними транспарантами, що дедалі більше розлазились на дощі. Демонстрантів навряд чи можна було назвати монолітною групою, бо серед них були найрізноманітніші люди: від тринадцятирічних школярок у джинсах та

спортивних куртках і надзвичайно поважних студентських діячів до провокаторів, професійних заколотників і навіть однієї вісімдесятирічної акторки в береті з блакитною шовковою парасолькою. Якийсь спільний великий стимул давав їм силу витримувати і зливу, і все, що могло статися. Поліцейські в свою чергу не були елітою поліційного корпусу. Їх стягли з різних дільниць міста, але кожному, хто мав знайомого лікаря чи вмів якось інакше викрутитись, пощастило уникнути цього неприємного відрядження. Тут були тільки ті, які знали, що вони роблять, і яким ця робота подобалась, а ще ті, кого поліційним жаргоном звали "півниками" – надто молоді й недосвідчені, щоб зважитись ухилитись від неприємного завдання; а втім, вони не мали уявлення, що це за операція і навіщо вона потрібна. Коні ставали дибки й кусали вудила, поліцаї хапалися за кобури пістолетів і раз по раз вимахували кийками. Якась дівчинка несла транспарант із звичайним написом: "ВИКОНУЙТЕ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК! ЗБИРАЙТЕ БІЛЬШЕ ПОЛІЦІЇ!" Троє поліцейських, десь по вісімдесят п'ять кілограмів кожен кинулись до неї, подерли транспарант, а саму дівчинку потягли до поліційної машини, заломлюючи їй руки й обмацуючи груди. Дівчинці того дня минуло тринадцять років, і груди в неї ще не виросли.

Всього поліція затримала понад п'ятдесят осіб. Багато з них були поранені. Дехто з затриманих належав до так званих популярних людей, що могли написати до газети або виступити по радіо чи телебаченню. Коли чергові в поліційній дільниці бачили такого, в них мороз ішов по спині і вони поспішали відпустити його, винувато посміхаючись і стримано кланяючись. Іншим затриманим цей обов'язковий допит не минався так легко. Одному поліцейському, на коні влучила в голову порожня пляшка, і хтось же ту пляшку кинув.

Операцією керував поліцай високого рангу, що мав військову освіту. Він начебто був експертом у справах, що стосувалися громадського порядку, і тепер задоволено дивився на безлад, який йому пощастило викликати серед демонстрантів.

У квартирі біля станції метро "Шермарбрінк" Кольберг зібрав фігури з шахівниці в дерев'яний ящичок і закрив його на защіпку. Дружина саме повернулася з своїх вечірніх курсів і відразу лягла спати.

– Ти ніколи не навчишся грати в шахи, – дорікнув Кольберг Мартінові Беку.

– Мабуть, на це потрібен особливий хист, – похмуро відповів той. – Чуття до шахів.

Кольберг змінив тему:

– Сьогодні ввечері на Страндвеген чортзна-що діється.

– Авжеж. Чого вони хочуть?

– Вручити послові листа, – сказав Кольберг. – Тільки вручити листа. Чому вони не пошлють його поштою?

– Тоді він не приверне до себе такої уваги.

– Звичайно. Але все ж таки це безглуздя. Аж сороммо за них.

– Так, – погодився Мартін Бек.

Він надів капелюха й плаща і рушив до дверей. Кольберг швидко підвівся.

– Я тебе проведу, – сказав він.

– Нащо тобі виходити надмір?

– Та трохи погуляю.

– В таку негоду?

– Я люблю дощ, – відповів Кольберг, надіваючи темно-синій попліновий плащ.

– Досить того, що вже я застудився, – сказав Мартін Бек.

Мартін Бек і Кольберг були поліцейськими. Працювали вони в державній комісії розслідування вбивств. Тимчасово вони не мали якоїсь нагальної роботи і могли більш-менш спокійно відпочити.

У місті не видно було жодного поліцейського. Біля центрального вокзалу якась стара жінка марно чокала, що підійде поліцейський, віддасть честь і, всміхаючись, переведе її через вулицю. Якийсь тип, що саме розбив цеглиною вітрину в центрі міста, міг не боятися, що виття сирени поліційної радіомашини переб'є йому почату роботу.

Поліція мала інші справи.

Тиждень тому шеф в офіційній промові заявив, що поліції доведеться занедбати багато звичайних своїх обов'язків, бо треба захищати американське посольство від листів та інших дій тих, кому не подобається Ліндон Джонсон і війна у В'єтнамі.

Ленартові Кольбергу також не подобався Ліндон Джонсон і війна у В'єтнамі, зате він любив вештатися по місту в дощ.

Об одинадцятій годині демонстрація, можна сказати, скінчилася, але дощ не перестав лити.

Майже тієї самої хвилини в Стокгольмі сталося вісім убивств і одна спроба вбивства.

II

"Дощ, – похмуро думав він, виглядаючи у вікно. – Листопадова пітьма й дощ, холодний і густий. Вістун близької зими. Скоро почне йти сніг".

Саме тепер у місті не було нічого привабливого, а особливо на цій вулиці з безлистими деревами й великими старомодними будинками на винайм. Непривітний бульвар негарно розпланований, ще коли його забудовували. Він нікуди не веде й ніколи не вів, а просто лишився як сумна згадка про те, що колись давно почато з великим розгоном розбудовувати місто, але не закінчено. Тут не було освітлених вітрин і перехожих на тротуарах. Тільки високі голі дерева й вуличні ліхтарі, холодне біле світло яких віддзеркалювалося в калюжах і на мокрих дахах машин.

Він так довго тинявся вулицями в дощ, що волосся і штани промокли наскрізь, і тепер він відчував, як холодна вода стікала по стегнах, по потилиці й по шиї, ба навіть між лопатками.

Він розстебнув два верхні ґудзики плаща, засунув праву руку в кишеню куртки й легенько торкнувся пістолета, на дотик теж холодного й вогкого.

Від цього дотику чоловік у темно-синьому попліновому плащі мимоволі здригнувся і спробував думати пре щось інше. Наприклад, про готельну терасу в Андрайчі, де він п'ять місяців тому провів свою відпустку. Про важку непорушну спеку, про яскраве сонце над набережною і рибальськими човнами і про бездонне блакитне небо над пасмом гір по той бік затоки.

Потім йому спало на думку, що там, певне, цієї пори року також іде дощ і що там немає в будинках парового опалення, тільки каміни.

І що він уже не на тій вулиці, якою недавно проїздив і що скоро йому знов доведеться вийти на дощ.

Він почув за собою кроки на східцях і здогадався, що це той чоловік, який сів ще в центрі перед крамницею Алена на Кларабергатан, за дванадцять зупинок звідси.

"Дощ, – думав він. – Я не люблю дощу. Власне, я його ненавиджу. Цікаво, коли мене викличуть. Зрештою, чого я тут вештаюсь, чому не лежу вдома біля..."

Це було останнє, що він подумав.

Автобус був червоний, двоповерховий, з кремовим верхом і сірим лакованим дахом. Типу "Лейленд Атлантін", зроблений в Англії, але сконструйований спеціально для введеного два місяці тому в Швеції правостороннього вуличного руху. Саме, цього вечора він курсував сорок сьомим маршрутом у Стокгольмі від Бельмансру в Зоопарку до Карлберга і назад. Тепер він їхав на північний захід і наближався до кінцевої зупинки біля Норра Сташунсгатан, що містилася всього за кілька метрів від межі, що ділила Стокгольм і Сульну.

Сульна – передмістя Стокгольма; вона функціонує як окрема комунально-адміністративна одиниця, хоч межа між обома містами існує тільки у вигляді ламаної лінії на карті.

Це був великий червоний автобус, більше ніж одинадцять метрів завдовжки і майже чотири з половиною метри навширшки. Крім того, він важив понад п'ятнадцять тонн. Фари були ввімкнені, він гудів серед безлистих дерев на безлюдній Карлбергсвеген і здавався з своїми запітнілими вікнами теплим і затишним. Потім він завернув праворуч на Норрбакагатан, і гудіння мотора стихло на довгому узвозі до Норра Сташунсгатан. Струмені дощу періщили по даху й по шибках, а колеса, що важко й невблаганно котилися вниз, здіймали цілі каскади води."

Кінець вулиці був також кінцем узвозу. Автобус мав навернути під кутом у тридцять градусів на Норра Сташунсгатан, а тоді ще проїхати триста метрів до кінцевої зупинки.

Єдиний, хто стежив тієї миті за автобусом, був якийсь чоловік, що притулився до стіни будинку за сто п'ятдесят метрів вище на Норрбакагатан. То був злодій, що саме намірявся вибити вітрину. Він стежив за автобусом, бо перечікував, поки той проїде, щоб мати вільну руку.

І він побачив, як автобус загальмував на перехресті й почав блимати лівим бічним світлом. Потім зник з очей. Дощ залопотів ще дужче, заглушаючи всі звуки. Чоловік підняв руку й вибив вітрину.

Він тільки не побачив, що червоний двоповерховий автобус не докінчив повороту.

Повертаючи, автобус ніби спинився на мить, тоді покотився через вулицю, на тротуар і до половини ввігнався в дротяну огорожу, що відділяла Норра Сташунсгатан від порожнього двору якогось складу.

Там він зупинився.

Мотор затих, але фари й освітлення всередині не згасло.

Запітнілі шибки й далі затишно блищали серед темряви й холоду.

А дощ періщив у плаский дах.

Було три хвилини на дванадцяту ночі тринадцятого листопада 1967 року.

В Стокгольмі.

III

Крістіансон і Квант патрулювали радіомашиною по Сульні.

Протягом своєї досить одноманітної служби вони затримали сотні п'яних і багато злодіїв, а раз, мабуть, урятували життя шестирічній дівчинці, спіймавши відомого вбивцю на сексуальному грунті саме тоді, коли той хотів напасти на неї. Це сталося майже п'ять місяців тому і, як щиро сказати, цілком випадково, але слава про цей вчинок, який набув ореола героїчного, не зменшилася, і вони Думали ще довго нею жити.

Цього вечора їм нічого не траплялося, тільки перепало по кухлю пива, про що, мабуть, не варто згадувати, оскільки це суперечило правилам.

Десь близько десятої тридцять їм передали сигнал тривоги по радіо, і вони поїхали на вказану адресу, на Капельгатан у центрі міста, де хтось на сходах свого будинку знайшов людину, що не подає ознак життя. Їхати їм довелося всього три хвилини.

І справді, впоперек сходів лежала істота чоловічої статі у вистріпаних чорних штанях, стоптаних черевиках і зношеному сірому драповому пальті. В освітленій сходовій клітці стояла літня жінка в капцях і халаті. Мабуть, це вона й заявила в поліцію. Вона помахала їм крізь шибку, потім прочинила двері, висунула руку і владно показала на нерухому постать.

– Ага, зараз побачимо, – мовив Крістіансон. Квант нахилився й пирхнув.

– Нічого собі не подає ознак життя, – з глибокою відразою мовив він. – Візьми-но його, Калле.

– Постривай, – сказав. Крістіансон.

– Чого?

– Ви знаєте цього чоловіка? – запитав Крістіансон в жінки досить ввічливо.

– Так, здається, знаю.

– Де він мешкає?

Жінка показала на двері в глибині коридора, метрів за три від них.

– Там, – сказала вона. – Він заснув, поки пробував відімкнути двері.

– Так, у нього в руці ключі, – мовив Крістіансон і почухав голову. – Він живе сам?

– А хто ж би захотів жити з таким поганцем? – відповіла жінка.

– Що ти хочеш зробити? – підозріливо запитав Квант.

Крістіансон не відповів. Він нахилився і взяв з руки сонного ключі. Потім підняв п'яного на ноги рухом, що. свідчив про багаторічні вправи, відчинив коліном вхідні двері й повів його коридором. Жінка трохи відступила вбік, а Квант лишився стояти на сходах. Обоє вони невдоволено стежили за тим, що відбувалося.

Крістіансон відімкнув двері, засвітив світло в кімнаті і стягнув з п'яного пальто. Той захитався, впав на ліжко і пробелькотів:

– Дякую, люба панночко.

Тоді повернувся на бік і заснув. Крістіансон поклав ключі на столик біля ліжка, погасив світло, зачинив двері й вернувся до машини.

– На добраніч, пані, – сказав він.

Жінка подивилась на нього, не розтуляючи губ, здвигнула плечима й пішла собі геть.

Крістіансон повівся так не з любові до ближнього, а тому, що був ледачий.

Найкраще знав про це" Квант. Коли вони ще в Мальме працювали звичайними патрульними, він не раз бачив, як Крістіансон переводив п'яного через вулицю або й через міст, щоб той опинився в іншій поліційній дільниці.

Квант сидів за кермом. Він ввімкнув запалення й сердито зауважив:

– Сів завжди каже, що я ледачий. Хай би вона побачила тебе.

Сів була Квантова дружина, а крім того – улюблена і часто єдина тема його розмов.

– Навіщо без потреби маститися в блювотиння, – з філософською міною мовив Крістіансон.

Крістіансон і Квант були схожі один на одного і поставою, і виглядом. Обидва були метр вісімдесят шість заввишки, русяві, широкоплечі й синьоокі. Зате вони дуже відрізнялися темпераментом і мали зовсім інші погляди в багатьох питаннях, як оце тепер.

Квант був непідкупний. Він ніколи не кидав не доведеними до кінця тих справ, які помічав, але, з другого боку, він, як ніхто, вмів помічати якомога менше.

В понурій мовчанці він поволі рушив через колонію будиночків, повз залізничний музей, бактеріологічну лабораторію, інститут для сліпих, а далі, кривуляючи, через весь великий район вищих учбових закладів з їхніми чистенькими корпусами, аж поки нарешті повз будинки залізничного управління виїхав на Томтебудавеген.

Це була майстерно визначена траса, що вела кварталами, де майже напевне нікого не можна було зустріти. За всю дорогу їм не трапилася жодна машина і вони побачили тільки дві живі істоти – кота, а за якийсь час іще одного кота.

Проїхавши до кінця Томтебудавеген, Квант спинив машину за кілька метрів від межі Стокгольма, не вимкнувши мотора, й почав думати, куди податися далі.

"Цікаво, чи в тебе вистачить нахабства вернутися тим самим шляхом", – подумав Крістіансон, але вголос сказав:

– Ти не позичиш мені десятку?

Квант кивнув головою, витяг гаманця зі спідньої кишені і, навіть не глянувши на Крістіансона, дав йому десятку. І водночас швидко зважився, що йому робити… Якщо він перетне межу міста й проїде п'ятсот метрів по Норра Сташунсгатан у північно-східному напрямку, вони пробудуть у Стокгольмі хвилин зо дві, не більше. Тоді можна було б звернути на Евгеніявеген, перетнути територію лікарні, поїхати по Гагапаркен, далі по Північній Бегравнінгсплатсен і врешті добратися до своєї поліційної дільниці. Так їхній патруль скінчився б, і шанси зустріти когось були б зведені до мінімуму.

Машина перетнула межу й завернула ліворуч на Норра Сташунсгатан.

Крістіансон сховав десятку й позіхнув. Тоді примружив очі, вдивляючись у дощ, і сказав:

– Чеше якийсь он дідько.

Крістіансон і Квант походили зі Сконе, і відчуття порядку слів у них було не найкраще.

– З собакою, – додав він. – І нам махає рукою.

– Це не моя дільниця, – відповів Квант.

Чоловік з собакою, сміховинно маленьким песиком, якого він тяг за собою по калюжах, вибіг на бруківку й став перед машиною.

– Хай тобі чорт! – вилаявся Квант і раптово загальмував.

Він спустив бокове скло і крикнув:

– Якого ви біса вискочили на бруківку?!

– Там… там стоїть автобус… – сказав чоловік, хапаючи ротом повітря і показав у глиб вулиці.

– Велике діло, – безцеремонно перебив його Крістіансон. – Як ви можете так мучити собаку? Невинну тварину?

– Там… там сталося нещастя.

– Гаразд, зараз побачимо, – нетерпляче сказав Квант. – Дайте дорогу. – Він рушив з місця. – І не вискакуйте більше так на вулицю! – гукнув він через плече.

Крістіансон вдивлявся в дощ.

– Так, – покірно сказав він. – Автобус з'їхав з бруківки. Той, двоповерховий.

– І в ньому світиться, – сказав Квант. – І передні двері відчинені. Вийди, Калле, глянь, що там таке.

Він спинив машину навскоси перед автобусом. Крістіансон відчинив дверцята, звично поправив пістолет і сказав сам до себе:

– Авжеж, глянемо, що там воно сталося.

Як і Квант, він був у чоботях і шкіряній куртці з блискучими ґудзиками; а на поясі висіли кийок і пістолет.

Квант залишився в машині й дивився, як Крістіансон поволі рушив до відчинених задніх дверей автобуса.

Квант бачив, як він узявся за поруччя й незграбно піднявся на східець, щоб зазирнути всередину. Тоді раптом шарпнувсь, пригнувся вниз і водночас схопився за пістолет.

Квант зреагував швидко. За якихось кілька секунд він ввімкнув червоні фари і оранжевий маяк, що був у кожній патрульній машині.

Крістіансон усе ще стояв, зігнувшись біля автобуса, коди він устиг вискочити з машини, витягти й зняти з запобіжника свого сімдесятип'ятиміліметрового "вальтера" і навіть глянути на годинник. Стрілки показували тринадцять хвилин на дванадцяту.

IV

Першим поліцейським, що прибув на виклик на місце події, був Гунвальд Ларсон.

Він сидів біля свого письмового столу в будинку поліції на Кунгсгольмен, мабуть, уже вдесяте перебігав очима якийсь незграбно складений рапорт, не схоплюючи його змісту, і думав, коли вони врешті підуть додому.

У поняття "вони" входили начальник поліції, його заступник, а також різні керівники відділів і комісари, що з нагоди вдалого закінчення демонстрації вешталися по сходах і коридорах. Як тільки всі ці особи визнають, що пора кінчати робочий день і підуть звідси, він зробить те саме, і якнайшвидше.

Задзвонив телефон. Гунвальд Ларсон скривився і взяв трубку.

– Ларсон слухає.

– Говорить центральна станція поліційної служби. Радіопатруль із Сульни знайшов на Норра Сташунсгатан автобус, повний трупів.

Гунвальд Ларсон глянув на електричний стінний годинник, що показував вісімнадцять хвилин на дванадцяту, і спитав:

– Як радіопатруль із Сульни міг знайти автобус, повний трупів, у Стокгольмі?

Гунвальд Ларсон був старшим слідчим карного розшуку стокгольмської поліції. Він мав важку вдачу, і колеги не дуже його любили.

Зате він був швидкий і спритний, тому й з'явився першим.

Він загальмував машину, звів комір плаща і вийшов під зливу. Він побачив червоний двоповерховий автобус, що стояв упоперек тротуару, передня частина його погнулася й пробила огорожу із сталевого дроту. Побачив він також чорну машину з білим дашком і білим написом "Поліція" на дверцях. На ній світилися габаритні лампочки, а в кружалі світла від рухомих фар стояло двоє поліцейських з пістолетами в руках. Обидва здавалися неприродно блідими, один виблював на свою шкіряну куртку і зніяковіло витирався мокрою хусточкою.

– Що тут сталося? – спитав Гунвальд Ларсон.

– Там… там усередині лежить безліч трупів, – сказав один поліцай.

– Так, – сказав другий. – І безліч гільз.

– І один начебто ще живий.

– І один поліцай.

– Поліцай? – здивувався Гунвальд Ларсон.

– Так. З карного розшуку.

– Ми його впізнали. Він працює у Вестберзі. В комісії розслідування вбивств.

– Але не знаємо, як його звуть. Він у синьому плащі. І мертвий.

Обидва поліцейські говорили невпевнено, тихо, перебивали один одного.

Вони були зовсім не низькі, а все ж поряд з Гунвальдом Ларсоном мали не дуже показний вигляд.

Гунвальд Ларсон мав метр дев'яносто два сантиметри зросту і важив дев'яносто дев'ять кілограмів. Він був широкоплечий, мов професійний боксер, і мав величезні волохаті руки. Його зачесаний угору ясний чуб устиг зовсім змокнути.

Крізь шум дощу долинало завивання багатьох сирен. Здавалося, воно наближається з усіх боків. Гунвальд Ларсон прислухався до нього й спитав:

– Це Сульна?

– Якраз межа, – хитро відповів Квант.

Гунвальд Ларсон байдуже зміряв блакитними очима Крістіансона й Кванта і сягнистим кроком підійшов до автобуса.

– Там усередині… ніби в різниці, – мовив Крістіансон.

Гунвальд Ларсон не торкнувся до автобуса. Він засунув голову крізь відчинені двері і обвів його поглядом.

– Так, – сказав він спокійно, – там справді, як у різниці.

V

Мартін Бек затримався на порозі своєї квартири. Він скинув плаща, струсив з нього воду, потім повісив його в коридорі і аж тоді замкнув вхідні двері.

В коридорі було темно, але він не ввімкнув світла. З-під дверей доччиної кімнати пробивалася смужка світла, і він почув, що там або грає радіо, або крутиться пластинка. Він постукав і зайшов.

Дочку звали Інгрід, їй було шістнадцять років. Останнім часом вона подорослішала, і Мартінові Бекові ставало дедалі легше знаходити з нею спільну мову. Вона була спокійна, діловита, досить розумна, і йому подобалося розмовляти з нею. Вона ходила до останнього класу основної школи, мала добрі успіхи в навчанні, але не належала до тієї категорії учнів, яких за його шкільних часів називали зубрилами.

Дочка лежала горілиць на ліжку. На нічному столику крутився програвач. Не поп-музика, а щось класичне, йому здалося, що Бетховен.

– Привіт. Ти не спиш?

Він зразу замовк, паралізований цілковитою безглуздістю свого запитання, і хвилину думав про всі ті банальні слова, які були сказані в цих стінах за останні десять років. Інгрід відклала книжку й спинила програвач.

– Привіт, тату. Ти щось сказав? Він похитав головою.

– Господи, в тебе геть промокли ноги, – мовила дівчина. – Там і далі ллє?

– Як з відра. Мама і Рольф сплять?

– Мабуть. Мама загнала Рольфа до ліжка відразу після обіду. Каже, що він застуджений.

Мартін Бек сів на край ліжка.

– А він що, не застуджений?

– Принаймні мені здалося, що він зовсім здоровий. Але він слухняно ліг. Певне, щоб не вчити на завтра уроків.

– А ти, бачу, вчиш. Що це за книжка?

– Французька. Завтра в нас письмова. Може, перевіриш мене?

– З моєї перевірки буде мало користі. Я не сильний у французькій мові. Краще лягай уже спати.

Він підвівся, і дівчина слухняно пірнула під ковдру, вмостилася зручніше. Він підтикав ковдру під неї і, зачиняючи за собою двері, почув її шепіт:

– Тримай за мене завтра кулаки.

– На добраніч.

Він навпомацки зайшов до кухні і якусь мить постояв біля вікна. Дощ начебто трохи вщух, а може, йому тільки так здалося, бо кухонне вікно було з підвітряного боку. Він думав про те, що було на демонстрації перед американським посольством, і про те, чи газети завтра назвуть дії поліції незграбними й безпорадними чи брутальними й провокаційними. Так чи так, а вони поставляться критично до поліції. Мартін Бек був солідарний зі своїми колегами, і, наскільки пам'ятає, так було завжди, а все ж перед самим собою визнавав, що часто критика мала підстави, хоч їй бракувало відтінків і розуміння ситуації. Він згадав, що йому сказала Інгрід кілька тижнів тому. Багато її товаришів активно цікавились політикою, ходили на збори й демонстрації, і більшість їх, мабуть, була поганої думки про поліцію. Малою, призналась Інгрід, вона хвалилася й пишалась, що її батько поліцейський, а тепер воліє мовчати про це. Не тому, що соромиться, але її часто втягують у суперечки, ніби чекаючи, що вона візьме на себе відповідальність за всю поліцію. По-дурному, звичайно, але так воно було.

Мартін Бек зайшов до вітальні, прислухався біля дверей спальні й почув неголосне хропіння дружини. Він обережно розсунув канапу,

засвітив настільну лампу й запнув завіси. Канапу він купив недавно і перебрався на неї із спальні під тим приводом, що не хоче заважати дружині, коли повертається пізно вночі. Вона заперечувала, мовляв, він часом працює цілими ночами, тож мусить висиплятися вдень, а їй не дуже хочеться, щоб він вилежувався у вітальні. Він пообіцяв, що в таких випадках вилежуватиметься в спальні, куди дружина рідко заходила вдень. Отак він спав у вітальні вже місяць, і йому тут подобалося.

Його дружину знали Інгою.

Стосунки між ними з роками погіршувалися, і він відчував полегкість, що тепер не треба було ділити з нею ліжко. Через це почуття його часом мучило сумління, але після сімнадцяти років подружнього життя, мабуть, не можна вже було нічого змінити, і він давно перестав думати, хто з них винен.

Мартін Бек стримав кашель, скинув мокрі штани й повісив їх на стільці перед батареєю. Поки він, сидячи на краю канапи, стягав шкарпетки, йому спало на думку, що Кольбергові нічні прогулянки по дощі можуть мати ту саму причину: його подружнє життя теж поволі ставало нудним і обтяжливим.

Так скоро? Адже Кольберг одружився щойно півтора року тому.

Мартін Бек прогнав цю думку, поки скинув першу шкарпетку. Ні, Ленарт і Гун щасливі, тут уже немає ніякого сумніву. Зрештою, яке йому до цього діло?

Він підвівся, підійшов роздягнений до книжкової полиці й довго не міг вирішити, що його взяти. Врешті він вибрав книжку давнього англійського дипломата сера Юджіна Мілінгтона-Дрейка про графа Сне і битву біля Ла-Плати. Він купив її рік тому в букініста, але й досі не знайшов часу прочитати. Він заліз під ковдру, винувато кашлянув, розгорнув книжку і похопився, що не взяв сигарет. Одна з переваг

переселення до вітальні була та, що тепер він без зайвих ускладнень міг курити в постелі.

Він знов підвівся, взяв з кишені плаща вологу й пом'яту пачку "Флоріди", розіклав сигарети сушитися на нічному столику й запалив одну, яка видалась йому найпридатнішою. Сигарета була вже в нього в роті, а одна нога на канапі, коли задзвонив телефон.

Телефон стояв у передпокої. Півроку тому Мартін Бек замовив ще один апарат, хотів поставити його у вітальні, але, зважаючи на темп роботи телефонних закладів, сподіватися другого апарата можна було хіба через півроку, та й то як дуже пощастить.

Він швидко перейшов кімнату й підняв трубку, перше ніж устиг пролунати другий дзвінок.

– Бек слухає.

– Комісар Бек?

Він не впізнав голосу в трубці.

– Так, це я.

– Говорить центральна станція поліційної служби. Знайдено багато вбитих пасажирів у автобусі сорок сьомого маршруту поблизу кінцевої зупинки на Норра Сташунсгатан. Вас просять негайно виїхати туди.

Спершу Мартін Бек подумав, що це або кепський жарт, або якийсь недруг хоче виманити його на дощ, просто щоб поглузувати з нього.

– Від кого надійшла ця звістка? – запитав він.

– Від Гансона з п'ятої. Гаммара також повідомлено.

– Скільки вбитих?

– Ще не з'ясовано. Щонайменше шестеро.

– Когось спіймали?

– Ні, наскільки я знаю.

Мартін Бек подумав: "Заскочу дорогою по Кольберга. Може, схоплю таксі". І сказав:

– О'кей. Зараз приїду.

– Ще одне, комісаре.

– Так?

– Серед убитих... здається, котрийсь із ваших.

Мартін Бек стиснув рукою трубку.

– Хто?

– Не знаю. Прізвища не сказали.

Мартін Бек поклав трубку й прихилився лобом до стіни. Ленарт! Мабуть, це він. Якого біса йому було виходити в дощ? Якого біса його понесло в сорок сьомий автобус? Ні, це якась помилка.

Він підняв трубку й набрав Кольбергів номер. Один дзвінок, два, три, чотири, п'ять.

– Слухаю.

Це був сонний голос Гун. Мартін Бек намагався говорити спокійно, природним тоном.

– Привіт. А Ленарт є?

Йому здавалося, ніби ліжко зарипіло, коли вона підводилась, і що минула ціла вічність, поки вона відповіла:

– Ні, принаймні на ліжку немає. Я думала, він з тобою. Тобто думала, що ти в нас.

– Він вийшов разом зі мною прогулятися. Ти певна, що його немає вдома?

– Може, він на кухні. Стривай, я погляну.

Знов минула ціла вічність, поки вона вернулася.

– Ні, Мартіне, його немає вдома.

Голос її був стривожений.

– Як ти думаєш, де він? – запитала вона. – В таку негоду?

– Він вийшов тільки хапнути свіжого повітря. Я щойно прийшов додому, то й він довго не забариться. Не турбуйся.

– Сказати йому, щоб подзвонив, коли вернеться? – запитала вона вже спокійніше.

– В мене не така важлива справа. Спи. На добраніч.

Мартін Бек поклав трубку й раптом відчув, що тремтить з холоду. Він знов підняв трубку і лишився стояти з нею, думаючи, що треба ще комусь подзвонити й з'ясувати, що сталося. Потім вирішив, що найкраще буде самому негайно поїхати туди. Він набрав номер найближчої стоянки таксі і відразу почув відповідь.

Мартін Бек працював у поліції двадцять років. За цей час багато його колег загинули під час виконання службових обов'язків. Він тяжко переживав кожен такий випадок і десь у глибині душі, мабуть, усвідомлював, що праця в поліції стає все небезпечнішою і наступного разу буде його черга. Та коли йшлося про Кольберга, його почуття були не тільки товариські. Їх з'єднувало взаємне довір'я, що з роками дедалі міцнішало. Вони чудово доповнювали один одного. А як Кольберг півтора року тому одружився й переїхав на Шермарбрінк, вони, так би мовити, зблизилися й географічно і почали зустрічатися також у вільний від служби час.

Зовсім недавно Кольберг у хвилину депресії, які бували в нього рідко, сказав:

– Якби не ти, то чорт його знає, чи я залишився б далі в поліції.

Мартін Бек думав про це, натягаючи мокрий плащ і спускаючись сходами до таксі.

VI

Незважаючи на дощ і на пізню пору, біля обгородженого місця з боку Карлбергсвеген зібралося чимало людей. Вони зацікавлено втупились у Мартіна Бека, коли він виліз з таксі. Якийсь молодий поліцай у чорному дощовику кинувся вперед, ніби хотів затримати прибулого, але другий схопив його за плече й спинив, а сам приклав руку до кашкета.

Невисокий чоловік у світлому плащі й картузі підійшов до Мартіна Бека й сказав:

– Співчуваю вам, комісаре. Я саме почув, що одного з ваших...

Мартін Бек так подивився на чоловіка, що в того застрягли в горлі дальші слова.

Він добре знав цього чоловіка в картузі й дуже не любив його. Це був незалежний журналіст, який звав себе репортером-криміналістом. Він писав репортажі про вбивства, сенсаційні, неприємні та ще й здебільшого з вигаданими подробицями, тому їх друкували найгірші газети.

Чоловік відступив, і Мартін Бек перескочив через натягнену мотузку. Він побачив, що таку саму мотузку натягнено трохи далі, з боку Турсплан. На обгородженому місці роїлося від чорно-білих машин і постатей у блискучих дощовиках, що їх годі було впізнати. Земля біля червоного автобуса розм'якла і чвакала під ногами.

Автобус був усередині освітлений, прожектори також світилися, але їхнє проміння не сягало далеко крізь густий дощ. Карета державної кримінально-технічної лабораторії стояла за автобусом, повернена кабіною до Карлбергсвеген. Навіть машина судового лікаря була вже на місці. За розірваною дротяною сіткою кілька чоловік монтували прожектори. Всі ці подробиці свідчили про те, що випадок був далеко не звичайний.

Мартін Бек обвів поглядом понурі будинки на винайм з другого боку вулиці. В багатьох освітлених чотирикутниках вікон видніли обриси людей, обличчя яких. притиснені до мокрих шибок, здавалися розпливчатими білими плямами. Якась жінка в гумових чоботях на босу ногу й накинутому на сорочку дощовику вискочила з брами, розташованої навскоси від місця, де сталося нещастя. Вона досягла

середини вулиці, поки один поліцай спинив її, взяв за руку й відвів назад до брами. Поліцай ішов сягнистим кроком, і жінка майже бігла поряд з ним. Її мокра біла сорочка хляпала по ногах.

Мартінові Беку не видно було дверей автобуса, але він бачив, як за вікнами рухалися люди, й здогадувався, що персонал технічної лабораторії вже почав свою роботу. Не видно було й жодного з його колег – ані з карного розшуку стокгольмської поліції, ані з групи розслідування вбивств, але він знав, що вони десь повинні бути з другого боку автобуса.

Він мимоволі уповільнив ходу, думаючи про те, що зараз побачить, і стискав у кишенях кулаки, поки широкою дугою обминав сіру карету кримінально-технічної лабораторії.

У світлі, що падало з відчинених середніх дверей двоповерхового автобуса, стояв Гаммар, багаторічний його безпосередній шеф, а тепер начальник поліції, і розмовляв з кимось, хто, видно, був усередині автобуса. Гаммар урвав розмову і обернувся до Мартіна Бека.

– Ви таки приїхали. А я вже думав, що вам забули подзвонити.

Мартін Бек не відповів йому, підійшов до дверей і зазирнув усередину. Він відчув, що йому стає млосно: видовище виявилося гіршим, ніж він сподівався.

В холодному, яскравому світлі кожна деталь виступала надзвичайно чітко. Здавалося, що весь автобус повний закривавлених трупів у найдивовижніших позах.

Мартінові Беку найдужче хотілося повернутись і вийти, щоб не бачити їх, але ці почуття не відбилися в нього на обличчі. Він навіть присилував себе систематично зареєструвати в пам'яті всі подробиці.

Люди з лабораторії працювали мовчки й ретельно. Один з них подивився на Мартіна Бека й поволі похитав головою.

Мартін Бек оглядав убитих одного за одним. Він не впізнав жодного з них. Принаймні в їхньому теперішньому стані.

– А він де, нагорі? – раптом запитав він. – Чи…

Мартін Бек обернувся до Гаммара й замовк.

З-за спини Гаммара з темряви з'явився Кольберг, простоволосий, з прилиплим до лоба чубом.

Мартін Бек витріщив на нього очі.

– Привіт, – мовив Кольберг. – Я вже дивувався, де ти. Навіть хотів попросити, щоб хтось ще раз подзвонив тобі.

Він спинився перед Мартіном Беком і пильно глянув на нього.

– Тобі треба випити чашку кави. Я зараз принесу.

Мартін Бек похитав головою.

– Ні, треба, – сказав Кольберг.

І кудись пішов. Мартін Бек подивився йому вслід, тоді рушив до передніх дверей і зазирнув усередину. Гаммар важко ступав ззаду.

На передньому місці сидів шофер, похилившись на кермо. Мабуть, йому прострелили голову. Мартін Бек придивився пильніше до того, що раніше було шоферовим обличчям, і десь у глибині душі здивувався, що

не відчуває нудоти. Він повернув голову і глянув на Гаммара, який безтямно втупився в дощ.

– Ти можеш збагнути, що він тут робив? – майже нечутно запитав Гаммар. – У цьому автобусі?

І цієї миті Мартін Бек побачив, кого мав на думці той, хто телефонував до нього з центральної станції поліційної служби.

Біля вікна за сходами, що вели на другий поверх автобуса, сидів Оке Стенстрем, помічник слідчого комісії розслідування вбивств, один із наймолодших колег Мартіна Бека.

Мабуть, "сидів" було не те слово. Стенстремів синій попліновий плащ був просякнутий кров'ю, а сам він напівлежав, упершись правим плечем у спину молодої жінки, що зігнулась навпіл на сидінні.

Він був мертвий. Так само, як і жінка та шестеро інших пасажирів автобуса.

У правій руці він тримав службовий пістолет.

VII

Дощ ішов цілу ніч, і хоч згідно з календарем сонце мало зійти о сьомій сорок, була вже майже дев'ята, коли його проміння нарешті пробилося крізь товщу хмар і настав тьмяний, туманний день.

Упоперек тротуару на Норра Сташунсгатан стояв червоний двоповерховий автобус, як і десять годин тому.

Проте це було єдине, що там не змінилося. На обгородженій території працювало п'ятдесят чоловік, а за натягненою мотузкою

юрмилися цікаві. Багато з них стовбичили тут ще з півночі, але бачили тільки поліцаїв, медичних працівників і чули завивання різних типів сирен. Це була ніч сирен з безперервним потоком машин, що, здавалося, без мети й якогось глузду мчали, завиваючи, блискучими від дощу вулицями.

Ніхто не знав нічого певного, а проте одне речення пошепки передавалося від уст до уст, швидко, Концентричними хвилями, розходилося серед глядачів, серед сусідніх будинків, по місту, аж поки врешті набуло остаточної, чіткої форми, оббігло всю країну, а на цей час уже далеко переступило за її кордони.

Масове вбивство.

Масове вбивство в Стокгольмі.

Масове вбивство в автобусі в Стокгольмі.

Це вже, здавалося, знали всі.

У поліційному будинку на Кунгсгольмен знали не набагато більше. Власне, не було навіть відомо напевне, хто веде слідство. Ладу не" було ніякого. Без угаву дзвонили телефони, люди приходили й виходили, підлога була забруднена, а ті, хто її бруднив, були збуджені й мокрі до нитки від поту й дощу.

– Хто готує список прізвищ? – запитав Мартін Бек.

– Здається, Ренн, – відповів Кольберг, не обертаючись.

Він прибивав на стіну схему. Схема була велика, три метри завдовжки і понад півтора метра завширшки, тому з нею нелегко було впоратись.

– Не міг би хтось мені допомогти? – мовив він.

– Чому ні, – спокійно сказав Мелан дер, підводячись і відкладаючи люльку.

Фредрік Меландер був високий худорлявий чоловік, поважний на вигляд і педантичної вдачі. Він мав сорок вісім років і був старшим слідчим карного розшуку. Кольберг раніше працював з ним кілька років. Скільки саме, пін не пам'ятав. Зате Меландер пам'ятав, він. ніколи німого не забував.

Задзвонило два телефони.

– Так. Це комісар Бек. Хто? Ні, його тут немає. Попросити, щоб він подзвонив? Не треба? Гаразд.

Він поклав одну трубку і взяв другу. Майже білоголовий чоловік років п'ятдесяти обережно прочинив двері й нерішуче спинився на порозі.

– Що там у тебе, Ек? – запитав Мартін Бек, підносячи до вуха трубку.

– Я з приводу автобуса, – мовив білоголовий.

– Коли повернуся додому? Я справді не знаю, – сказав Мартін Бек у трубку.

– А хай тобі чорті – вилаявся Кольберг, бо липка стрічка чіплялася за його товсті пальці.

– Спокійно, не гарячкуй, – сказав Меландер.

Мартін Бек обернувся до чоловіка на порозі.

– Так. Що там з автобусом?

Ек зачинив за собою двері и проглянув свої записи.

– Автобус зроблений на заводах Лейленда в Англії, – сказав він. – Ця марка зветься "Атлантін", а в нас – Г-35. У ньому вміщається сімдесят сидячих пасажирів. Дивно те, що…

Двері відчинилися. Гунвальд Ларсон недовірливо обвів поглядом свій кабінет. Його світлий дощовик, штани русяве волосся були геть мокрі, а черевики – заболочені.

– Тьху чорт, який тут хлів зробили, – невдоволено сказав він.

– Ну, то що ж дивного в тому автобусі? – запита Меландер.

– А те, що саме ці автобуси не ходять сорок сьомим маршрутом.

– Не ходять?

– Тобто я хочу сказати, що вони обслуговують інший маршрут. А там курсують німецькі автобуси марки "Бюссіг". Також двоповерхові. Цей опинився на маршруті просто випадково.

– Чудова провідна нитка, – сказав Гунвальд Ларсон. – Божевільний, що зробив це, вбиває людей тільки в англійських автобусах. Ти це хочеш сказати?

Ек тільки глянув на нього. Гунвальд Ларсон обтрусився й запитав:

– До речі, що то за зграя мавп товчеться в коридор.

– Журналісти, – сказав Ек. – Хтось мусить поговорити з ними.

– Тільки не я, – відразу заявив Кольберг.

– А Гаммар, чи міністр юстиції, чи хтось інший вищого начальства не оголосить комюніке? – запит Гунвальд Ларсон.

– Воно, мабуть, ще не сформульоване, – відповів Мартін Бек. – Ек правду каже, хтось мусить поговорити;і журналістами.

– Тільки не я, – знов заявив Кольберг. Тоді радісно обернувся, наче йому спала на думку блискуча ідея. – Гунвальде, – мовив він, – ти ж перший прибув до автобуса. Ти міг би влаштувати прес-конференцію.

Гунвальд Ларсон озирнувся по кабінеті й великою волохатою рукою відгорнув з чола мокрого чуба. Мартін Бек не озивався і навіть не дивився в напрямку дверей.

– О'кей, – сказав Гунвальд Ларсон. – Зараз погляну, куди б їх загнати. Але спершу я хотів би з'ясувати одну справу.

– Яку? – запитав Мартін Бек.

– Чи хтось уже розмовляв з матір'ю Стенстрема?

В кімнаті запала мертва тиша, ніби ці слова відібрали мову в усіх присутніх і в того, хто питав, так само. Гунвальд Ларсон, стоячи на порозі, переводив погляд з одного на другого.

Нарешті Меландер повернув голову і сказав:

– Так, її повідомлено.

Вони з Кольбергом повісили на стіну схему. Це був план нижнього поверху автобуса. На ньому було накреслено кілька постатей. І пронумеровано їх – від одиниці до дев'ятки.

– Де ж дівся той Ренн зі списком прізвищ? – промурмотів Мартін Бек.

– Послухайте ще про автобус, – вперто озвався Ек.

Знов задзвонив телефон…

VIII

Кімната, де відбувалася перша імпровізована зустріч з представниками преси, зовсім не пасувала для цієї мети. Там стояли тільки стіл, кілька шаф та чотири стільці, і повітря в ній, коли туди зайшов Гунвальд Ларсон, уже було важке від тютюнового диму й пари з мокрих плащів.

Він зупинився біля самих дверей, обвів поглядом репортерів та фотографів і сказав глухим голосом:

– Ну от. Що ви хочете знати?

Всі почали говорити разом. Гунвальд Ларсон підняв праву руку:

– Будь ласка, по черзі. Почніть ось ви. А тоді далі зліва направо.

Після цього перебіг прес-конференції був такий:

Запитання: Коли знайдено автобус?

Відповідь. Приблизно об одинадцятій годині десять хвилин учора ввечері.

Запитання: Хто його знайшов?

Відповідь: Один цивільний, який потім повідомив радіопатруль.

Запитання: Скільки осіб було в автобусі?

Відповідь: Вісім.

Запитання: Вони всі мертві?

Відповідь: Так.

Запитання: Як вони загинули?

Відповідь: На це запитання ще надто рано відповідати.

Запитання: Чи їхня смерть була наслідком якогось зовнішнього втручання?

Відповідь: Можливо.

Запитання: Чи є якісь сліди, які свідчили б про те, що там стріляли?

Відповідь: Так.

Запитання: Отже, їх усіх пострілянo?

Відповідь: Можливо.

Запитання: Виходить, це справді масове вбивство?

Відповідь: Так.

Запитання: Чи вже когось арештовано?

Відповідь: Ні.

Запитання: Чи є якісь сліди або провідна нитка, що вказували б на когось конкретно?

Відповідь: Немає.

Запитання: Чи це жертви однієї і тієї самої особи?

Відповідь: Невідомо.

Запитання: Чи є якась ознака того, що там було більше як одна особа?

Відповідь: Немає.

Запитання: Як могла одна особа вбити вісім чоловік в автобусі, і ніхто не боронився?

Відповідь: Невідомо.

Запитання: Чи той, хто стріляв, був в автобусі чи надворі?

Відповідь: Пробоїни в шибках свідчать, що стріляли зсередини.

Запитання: Якою зброєю користувався вбивця?

Відповідь: Невідомо.

Запитання: Мабуть, у нього був автоматичний пістолет або карабін, правда?

Відповідь: Я не даю коментарів.

Запитання: Автобус тоді стояв на місці чи їхав?

Відповідь: Невідомо.

Запитання: Чи поліційні собаки напали на якийсь слід?

Відповідь: Тоді йшов дощ.

Запитання: То був двоповерховий автобус, так?

Відповідь: Так.

Запитання: Де знайдено вбитих: на верхньому поверсі чи на нижньому?

Відповідь: На нижньому.

Запитання: Усіх вісьмох?

Відповідь: Так.

Запитання: Чи жертви вже впізнані?

Відповідь: Ще ні.

Запитання: Чи хоч когось упізнали?

Відповідь: Так.

Запитання: Кого? Водія?

Відповідь: Ні, поліцая.

Запитання: Поліцая? Ви знаєте його прізвище?

Відповідь: Так. Це помічник слідчого Оке Стенстрем.

Запитання: Стенстрем? Той, що працював у комісії розслідування вбивств?

Відповідь: Так.

Кілька репортерів хотіли пройти до дверей, але Гунвальд Ларсон знов підняв руку:

– Я просив би вас не сновигати туди й сюди. Є ще які запитання?

Запитання: Ви вважаєте, що він там опинився випадково?

Відповідь: Невідомо.

Запитання: Я звертаюся до вас особисто. Ви вважаєте, що серед жертв випадково виявився один поліцай?

Відповідь: Я прийшов сюди не для того, щоб відповідати на особисті запитання.

Запитання: Чи помічник слідчого Стенстрем виконував якесь особливе завдання, коли це сталося?

Відповідь: Невідомо.

Запитання: Він учора ввечері був на службі?

Відповідь: Ні.

Запитання: Отже, він був вільний?

Відповідь: Так.

Запитання: Виходить, він опинився там випадково. Ви можете назвати прізвища ще якихось жертв?

Відповідь: Ні.

Запитання: У Швеції це перше масове вбивство. Але за кордоном протягом останніх років було чимало таких випадків. Чи вам не здається, що цей дикий вчинок міг бути навіяний чужим прикладом, скажімо, американським?

Відповідь: Невідомо.

Запитання: Чи, на думку поліції, вбивцею може бути якийсь божевільний, що хотів зчинити переполох і викликати сенсацію навколо своєї особи?

Відповідь: Є така теорія.

Запитання: Скільки серед жертв жінок?

Відповідь: Дві.

Запитання: Отже, шестеро вбитих – це чоловіки?

Відповідь: Так.

Запитання: Серед них водій і помічник слідчого Стенстрем?

Відповідь: Так.

Запитання: Ще хвилинку. Ми чули, що один з потерпілих живий і котрась машина "швидкої допомоги" забрала його, перше ніж поліція встигла оточити місце події?

Відповідь: Ну й що?

Запитання: Чи це правда?

Відповідь: Дальше запитання.

Запитання: Нам сказано, що ви перший прибули на місце катастрофи. Це правда?

Відповідь: Так.

Запитання: Коли саме?

Відповідь: Об одинадцятій годині двадцять п'ять хвилин.

Запитання: Який тоді вигляд мав автобус?

Відповідь: А як ви думаєте?

Запитання: Чи ви могли б сказати, що це найстрахітливіше видовище з усіх, які вам доводилось бачити у своєму житті?

Гунвальд Ларсон незворушно глянув на того, хто поставив це запитання. То був зовсім молодий хлопець в окулярах у сталевій оправі, з мізерною рудою борідкою. Тоді відповів:

– Ні, я так не міг би сказати.

Відповідь, здавалося, викликала невдоволення. Одна з репортерок наморщила лоба й невпевнено, недовірливо запитала;

– Що ви маєте на увазі?

– Те, що сказав.

Перед тим як піти в поліцію, Гунвальд Ларсон служив у військовому флоті. В серпні 1943 року він допомагав підіймати затоплений підводний човен "Ульсен", що пролежав три місяці на морському дні. Декотрі з тридцяти трьох загиблих були його товаришами з військової школи. Після війни він разом з іншими вивозив балтійських колабораціоністів з табору Реннеслет, а також приймав тисячі жертв, репатрійованих з німецьких таборів. Більшість із них були жінки й діти, і чимало їх не витримали подорожі.

Але навіщо було все це пояснювати цій зеленій молоді? Тому він коротко сказав:

– Є ще запитання?

– Чи поліція вже зв'язалася з кимось, хто бачив цей випадок?

– Ні.

– Отже, в центрі Стокгольма сталося масове вбивство. Вісьмох людей позбавлено життя, і це все, що поліція може сказати?

– Так.

На цьому прес-конференція скінчилася.

IX

Минула добра хвилина, поки хтось зауважив, що прийшов Ренн зі списком. Мартін Бек, Кольберг, Меландер і Гунвальд Ларсон схилилися над столом, де лежали розкидані фотографії з місця злочину, коли Ренн зненацька проштовхався між них і сказав:

– Ну от, уже готовий список.

Він народився і виріс у Ар'єплозі і зберіг свою північну говірку, хоч уже понад двадцять років жив у Стокгольмі.

Ренн поклав список на край столу, присунув стільця й сів.

– Не лякав би ти людей, – зауважив Кольберг, бо в кімнаті так довго панувала тиша, що він здригнувся від Реннового голосу.

– Ага, зараз побачимо, – нетерпляче сказав Гунвальд Ларсон і простяг руку по список.

За хвилину він повернув список назад Реннові й сказав:

– Такого маку я зроду не бачив. Ти хоч сам можеш ч його прочитати? А копії ти не зробив?

– Звичайно, зробив, – відповів Ренн. – Зараз буде й копія.

– О'кей, – мовив Кольберг. – Послухаймо.

Ренн витяг окуляри й відкашлявся. Тоді почав гортати нотатки.

– З восьми вбитих четверо жили поблизу кінцевої зупинки, – почав він. – І той поранений теж там живе.

– Будь ласка, по порядку, – попросив Мартін Бек.

– Гаразд. Отже, перший водій. Він дістав дві кулі в потилицю і одну в скроню. Мабуть, помер відразу.

Мартін Бек не хотів дивитися на фотографію, яку Ренн витяг з-поміж інших на столі. Він дуже добре знав, який вигляд мав убитий на передньому кріслі.

– Водія звали Густав Бенгтсон, йому було сорок вісім років. Одружений, мав двоє дітей і мешкав на Інедальсгатан, п'ять. Родину повідомлено про нещастя. Це був його останній рейс. Він мав висадити пасажирів на останній зупинці, а потім відвести автобус у гараж. Касу ніхто не пограбував, а в гаманці у водія також було сто двадцять крон.

Ренн поглянув на своїх слухачів поверх окулярів:

– Тим часом це про нього все.

– Давай далі, – сказав Меландер.

– Я дотримуватимусь того порядку, що в схемі. Отже, далі йде Оке Стенстрем. Убитий п'ятьма пострілами в спину. Одна куля, в праве плече збоку, мабуть, попала рикошетом. Йому було двадцять дев'ять років і мешкав він…

Гунвальд Ларсон перебив його:

– Це можна пропустити. Ми знаємо, де він мешкав.

– А я не знаю, – сказав Ренн.

– Він мешкав на Черговсгатан разом із своєю нареченою…

Гунвальд Ларсон знов перебив його:

– Вони не заручені. Я недавно питав його.

Мартін Бек сердито глянув на нього й кивнув Реннові, щоб той читав далі.

– Він мешкав з Осою Турел. Їй двадцять чотири роки, і працює вона в бюро подорожей.

Він скоса глянув на Гунвальда Ларсона й додав:

– Жили без шлюбу. Я не знаю, чи її повідомлено.

Меландер витяг з рота люльку і сказав:

– Повідомлено.

Жоден з них не глянув на знімок спотвореного тіла Стенстрема. Вони вже його бачили й не хотіли дивитися ще раз.

– У правій руці він тримав свій службовий пістолет, зняв його з запобіжника, але ні разу не вистрілив. У кишені у нього знайдено гаманець з тридцятьма сімома кронами, посвідку про особу, фотокартку Оси Турел, листа від матері й кілька квитанцій. А ще шоферські права, записник, ручки й ключі. Нам усе це повернуть з лабораторії, коли скінчать роботу. Читати далі?

– Так, прошу, – мовив Кольберг.

– Дівчину на сидінні поряд із Стенстремом звати було Бріт Данієльсон. Вона мала двадцять дев'ять років, була неодружена і працювала в лікарні на Сабатсберзі. Вона була медсестра з дипломом.

– Цікаво, чи не їхали вони разом, – мовив Гунвальд Ларсон. – Може, Стенстрем часом скакав убік?

Ренн докірливо глянув на нього.

– Треба буде з'ясувати, – сказав Кольберг.

– Вона мешкала разом з іншою медсестрою із Сабатсберзької лікарні на Карлбергсвеген, вісімдесят сім. За словами тієї дівчини, яку звуть Мопіка Грангольм, вона верталася просто з лікарні. В неї влучила одна куля. В скроню. Вона єдина з усіх жертв, що дістала тільки одну кулю. В її сумочці знайдено тридцять вісім різних дрібничок. Треба їх перераховувати?

– На якого біса? – сказав Гунвальд Ларсон.

– Під четвертим номером у списку стоїть Альфонс Шверін, той, що лишився живий. Він лежав горілиць між задніми поздовжніми сидіннями. Ви вже знаєте, які в нього рани – постріл у живіт і куля поблизу серця. Відомо, що він самітний і мешкає на Норра Сташунсгатан, сто сімнадцять. Йому сорок три роки, а працює він в одній. дорожній конторі. До речі, як йому тепер?

– І досі не опритомнів, – сказав Мартін Бек. – Лікарі сподіваються, що він прийде до тями, але не впевнені, чи зможе говорити й чи щось пам'ятатиме.

– А хіба куля в грудях не дає говорити? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Не куля, а шок, – відповів Мартін Бек.

Він відсунувся зі стільцем назад і потягнувся. Тоді закурив сигарету і знов схилився над схемою.

– Ну, а той у кутку? Номер п'ять? – запитав він і показав пальцем на заднє сидіння в правому кутку автобуса.

Ренн заглянув у свої нотатки.

– Той дістав вісім куль. У груди і в живіт. Він араб, на прізвище Мохамед Буссі, алжірський підданець, тридцяти шести років. У Швеції не має ніяких родичів. Він мешкав у своєрідному пансіонаті на Норра Сташунсгатан. Мабуть, їхав додому з роботи, з "Зигзага" – того чудернацького ресторанчика на Васагатан. Це поки що про нього все.

– Араб? – перепитав Гунвальд Ларсон. – Чи то не вони там у себе люблять влаштовувати стрілянину?

– Твоя політична освіта просто приголомшлива, – зауважив Кольберг. – Тобі треба перейти на службу в держбезпеку.

– Вона зветься державною поліцією з питань безпеки, – поправив його Гунвальд Ларсон.

Ренн устав, витяг з купи кілька фотографій, розіклав їх на столі й сказав:.

– Цього хлопця не впізнано. Номер шість. З крайнього сидіння зразу за середніми дверима. В нього попало шість куль. У кишенях він мав коробочку сірників, сигарети, автобусний квиток і тисячу вісімсот двадцять п'ять крон різними купюрами. Оце все.

– Багато грошей, – задумливо. сказав Меландер.

Вони схилились над столом, пильно розглядаючи фотографії незнайомого. Він зсунувся з сидіння і майже лежав, спираючись головою на спинку сидіння, звісивши додолу руки й простягнувши в прохід ліву ногу. Піджак спереду був залитий кров'ю. Обличчя не було.

– Хто б це в біса міг бути? – сказав Гунвальд Ларсон. – Та його і рідна мати не впізнала б.

Мартін Бек підійшов до схеми автобуса на стіні.

– Я оце міркую, чи не було їх двоє.

Всі зацікавлено глянули на нього.

– Кого двоє? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Тих, що стріляли. Бо ж подивіться, як усі жертви чемно сидять на своїх місцях. Крім того, що залишився живий і міг уже потім упасти з сидіння.

– Двоє божевільних зразу? – недовірливо мовив Гунвальд Ларсон.

Кольберг підвівся і став біля Мартіна Бека.

– Ти думаєш, що хтось устиг би зреагувати, якби стріляв тільки один? Так, можливо. Але ж він просто скосив їх. За одну мить, а коли ще й уявити собі, ш і вони, мабуть, були приголомшені…

– Будемо далі читати список? Адже скоро ми однаково довідаємося, скільки там було знарядь убивства – одне чи більше.

– Авжеж, читай далі, Ейнаре, – сказав Мартін Бек.

– Під номером сьомим маємо Югана Чельстрема, ремісника. Він сидів біля того, який ще й досі невпізнаний. Йому п'ятдесят два роки, він одружений і жив на Карлбергсвеген, вісімдесят дев'ять. Дружина сказала, що він повертався з майстерні на Сібілегатан, де він працював понаднормово. Отже, звичайний собі пасажир.

– Якщо не рахувати того, що йому начинили живіт, оловом, коли він вертався з роботи, – зауважив Гунвальд Ларсон.

– Біля вікна перед середніми дверима сидів Єста Ассарсон, номер вісім. Сорока двох років. Йому відірвало півголови. Він мешкав на Тегнергатан, сорок, там міститься також його контора й підприємство – експортно-імпортна фірма, яку він очолював разом з братом. Дружина не знає, чого він опинився в тому автобусі. Каже, що він мав тоді вже бути на якихось зборах на Нарвавеген.

– Ага, – мовив Гунвальд Ларсон. – Ступив на заборонену стежку.

– Так, наче схоже на те. В портфелі в нього була пляшка віскі "Джонні Волкер, Блек Лейбл".

– Так, так, – сказав епікурієць Кольберг.

– А в кишені піджака – чекова книжка і більше як вісімсот крон готівкою.

Прочинились двері, і в них з'явився Ек:

– Гаммар просить, щоб за чверть години всі прийшли до нього. Обговорення справи. Отже, за чверть одинадцята.

Він зачинив двері.

– О'кей, ходімо далі, – сказав Мартін Бек.

– На чому ми спинилися?

– На пасажирові з чековою книжкою, – підказав Гунвальд Ларсон.

– А про нього ще щось відомо? – запитав Мартін Бек.

Ренн зазирнув у свій дрібно списаний аркуш.

– Мабуть, ні.

– Тоді давай далі, – сказав Мартін Бек і сів за письмовий стіл Гунвальда Ларсона.

– За два місця попереду сидів номер дев'ятий, пані Гіпьдур Югансон, шістдесяти восьми років, удова, що мешкала на Норра Сташунсгатан, сто дев'яносто. Постріл у плече й наскрізь у шию. Вона мала заміжню дочку на Вестманнагатан і гляділа там дитину. Автобусом верталася додому.

Рейн згорнув аркуш, сховав його в кишеню піджака і сказав:

– Оце все.

Гунвальд Ларсон зітхнув, склав фотографії на дев'ять рівненьких купок.

Меландер витяг з рота люльку, щось муркнув і пішов у туалет.

Кольберг, гойдаючись на стільці, сказав:

– Ну, й що ми довідались? Що звичайного дня у цілком звичайному автобусі дев'ятеро звичайних людей без якоїсь зрозумілої причини скошено автоматичним пістолетом. Якщо не рахувати невпізнаного хлопця, я не бачу чогось особливого в жодному з цих людей.

– Ні, про одного з них не можна цього сказати, – мовив Мартін Бек. – Про Стенстрема. Що він робив у тому автобусі?

Ніхто не відповів йому.

Через годину Гаммар звернувся з цим самим запитанням до Мартіна Бека.

Гаммар зібрав у себе спеціальну групу, яка відтепер мала займатися тільки вбивством в автобусі. Вона складалася з сімнадцяти досвідчених криміналістів, якими керував сам Гаммар. Мартін Бек і Кольберг також входили до неї.

Вони обговорили зібрані досі факти, спробували проаналізувати становище й розподілили завдання. Після цього всі, крім Мартіна Бека й Кольберга, розійшлися. Гаммар запитав:

– Що Стенстрем робив у тому автобусі?

– Не знаю, – відповів Мартін Бек.

– Здається, ніхто навіть не знає, чим він взагалі займався останнім часом. Чи, може, ви знаєте?

Кольберг розвів руки й стиснув плечима.

– Не уявляю собі, – сказав він. – Виконував щоденні обов'язки. Мабуть, не робив нічого особливого.

– Останнім часом у нас не було багато роботи, – мовив Мартін Бек, – тому він досить часто був вільний. Перед тим він мав багато понаднормових годин, тож міг собі погуляти.

Гаммар якийсь час задумливо стукав пальцями по краю столу. Нарешті він спитав:

– Хто зв'язувався з його нареченою?

– Меландер, – відповів Кольберг.

– Думаю, що вам треба якнайшвидше поговорити з нею докладніше, – сказав Гаммар. – Принаймні вона може знати, куди він їхав. – Він замовк, а тоді додав: – Якщо, звичайно... – Він знов замовк.

– Що? – запитав Мартін Бек.

– Якщо він не зв'язаний з тією медсестрою. Ти це хотів сказати? – запитав Кольберг.

Гаммар кивнув головою.

– З'ясуйте, як воно було насправді.

X

Перед будинком поліції на Кунгсгольмсгатан стояло дві особи, що явно воліли б бути десь інде. Двоє чоловіків у поліційних кашкетах, у шкіряних куртках з блискучими ґудзиками, з портупеями, перехрещеними на грудях, кожен з пістолетом і кийком, що висіли на поясі, їхні прізвища були Крістіансон і Квант.

– Як ти гадаєш, чого вони від нас хочуть? – занепокоєно спитав Крістіансон.

– Мабуть, щоб ми були за свідків, – відповів Квант. – Адже ми знайшли той автобус.

– Так, це правда, а проте...

– Ніяких "проте", Карле. Залазь швидше в ліфт.

На третьому поверсі їх зустрів Кольберг. Він похмуро, неуважно кивнув їм, потім відчинив одні двері й сказав:

– Гунвальде, прийшли ті два типи з Сульни.

– Скажи їм, хай почекають, – почувся голос з кімнати.

– Почекайте, – мовив Кольберг і пішов собі.

Після двадцятихвилинного чикання Квант потягнувся і сказав:

– Що в них за порядки! Це ж наш вільний день. Я обіцяв Сів посидіти з дітьми, щоб вона пішла до лікаря.

– Ага, ти вже казав, – пригнічено мовив Крістіансон.

– Скаржиться, що в неї болить щось у…

– Ти й це вже казав, – перебив його Крістіансон.

– Тепер вона знов осатаніє, – сказав Квант. – Ніяк не можу поладнати з нею. Та й на вигляд вона стає така, що хай їй чорт. Твоя Керстін теж такий зад викохала?

Крістіансон не відповів. Керстін була його дружина, і він не любив перетирати її на зубах. Але Квант на такі речі був нечутливий.

Через п'ять хвилин Гунвальд Ларсон відчинив двері й коротко сказав:

– Заходьте.

Вони зайшли й сіли. Гунвальд Ларсон критично оглянув їх.

– Сідайте.

– Ми вже сіли, – несміливо сказав Крістіансон.

Квант нетерпляче штовхнув його ліктем, щоб він замовк. Він уже відчував, що їх чекає неприємна розмова.

Гунвальд Ларсон хвилину помовчав. Потім сів за стіл, зітхнув і запитав:

– Скільки ви працюєте в поліції?

– Вісім років, – відповів Квант.

Гунвальд Ларсон узяв зі столу якийсь папір і почав вивчати його.

– Ви вмієте читати?

– Авжеж, – відповів Крістіансон, перше ніж Квант устиг його спинити.

– То читайте, – сказав Гунвальд Ларсон і посунув до них по столі папір.

– Ви розумієте, що там написано? Чи вам пояснити?

Крістіансон похитав головою.

– Я зараз поясню, – сказав Гунвальд Ларсон. – Це рапорт про попереднє обстеження місця злочину. З нього виходить, що дві особи, які носять сорок шостий номер взуття, залишили там після себе біля

сотні відбитків ніг, по всьому автобусі, і вгорі, і внизу. Хто, по-вашому, ті дві особи?

Вони промовчали.

– Щоб вам було зрозуміліше, додам, що я кілька хвилин тому розмовляв з експертом лабораторії, і він сказав, що на місці злочину ніби цілий день жирував табун гіпопотамів. Він не йме віри, щоб людські істоти, та ще й тільки дві, могли дощенту знищити всі сліди за такий короткий час.

Квантові урвався терпець. Він лютим поглядом утупився в чоловіка за столом.

– От тільки гіпопотами чи інші звірі не мають зброї, – лагідно повів далі Гунвальд Ларсон. – А проте в автобусі хтось стріляв із "вальтера" калібру сім і сімдесят п'ять сотих міліметра, а якщо говорити докладніше, то стріляв із передніх сходів угору. Куля відбилася від даху автобуса і застрягла в одному з сидінь нагорі. Хто, по-вашому, там стріляв?

– Ми, – сказав Крістіансон. – Тобто я.

– Невже? Справді? А навіщо ви стріляли?

Бідолашний Крістіансон почухав потилицю.

– Просто так, – сказав він.

– То був застережливий постріл, – сказав Квант.

– Для кого?

– Ми думали, що вбивця, може, й далі в автобусі і ховається на другому поверсі, – сказав Крістіансон.

– Ну й що, він ховався там?

– Ні, – сказав Квант.

– Звідки ви знаєте? Що ви зробили після своєї канонади?

– Пішли поглянути нагору, – сказав Крістіансон.

– І там нікого не було, – додав Квант.

Гунвальд Ларсон довго дивився на них, тоді стукнув кулаком по столі й закричав:

– Обидва полізли нагору! Ох же йолопи, щоб вас чорт забрав!

– Ми піднялися кожен з свого боку, – спробував захищатися Квант. – Я задніми сходами, а Калле передніми.

– Щоб той згори не міг утекти, – додав Крістіансон.

– Але ж там нікого не було, хай вам біс! Ви домоглися тільки одного: стерли геть усі сліди в тому проклятому автобусі! Я вже не кажу про те, що ви зробили надворі! І чого було ще товктися біля трупів? Щоб ще дужче все позамащувати кров'ю?

– Щоб поглянути, чи немає там живих, – пояснив Крістіансон.

Відчинилися двері, і зайшов Мартін Бек. Крістіансон відразу підвівся, а за ним Квант.

Мартін Бек кивнув їм і запитливо глянув на Гунвальда Ларсона.

– Це ти так кричиш? Лаєш цих хлопців? Що вже тепер допоможе лайка?

– Допоможе, – відповів Гунвальд Ларсон. – Це конструктивна лайка.

– Конструктивна?

– Атож, бо ці два йолопи… – Він урвав і вдався до інших слів. – Ці два колеги – наші єдині свідки. Ви чуєте? Коли ви прибули на місце злочину?

– Об одинадцятій тринадцять, – сказав Квант. – Рівно. Я подивився на годинник.

– А я сидів саме тут, де сиджу тепер, – сказав Гунвальд Ларсон. – Мені подзвонили вісімнадцять хвилин на дванадцяту. Навіть коли накинемо, що ви вовтузились біля радіо півхвилини і що радіостанція, поки зв'язалася зі мною, згаяла п'ятнадцять секунд, то однаково лишається більше ніж чотири хвилини. Що ви робили протягом цього часу?

– Та… – почав Квант.

– Авжеж, ви гасали навкруги, як зачумлені пацюки, розтоптували кров та мозок і пересували трупи. Цілих чотири хвилини!

– Я не бачу в твоїх словах нічого конструктивного… – почав Мартін Бек, але Гунвальд Ларсон відразу перебив його:

– Постривай. Хоч ці йолопи протягом чотирьох хвилин нищили сліди на місці злочину, вони таки справді прибули тринадцять хвилин на

дванадцяту. І не з власної волі, а тому, що їх повідомив про нещастя чоловік, який перший побачив автобус. Так чи ні?

– Так, – сказав Квант.

– Якийсь старий чоловік з собакою.

– Отож-бо. Їм сказав про нещастя чоловік, прізвища якого вони, бачте, не записали, і ми б його, мабуть, не знайшли, якби він сам ласкаво не прийшов сьогодні до нас. Ну, то коли ви побачили чоловіка з собакою?

– Та як вам сказати… – почав Квант.

– Приблизно за дві хвилини до того, як ми під'їхали до автобуса, – сказав Крістіансон, дивлячись на свої черевики.

– Отож-бо, за словами того чоловіка, ви цілу хвилину сиділи в машині й морочили йому голову непотрібною балаканиною. Про собак, чи що? Це правда?

– Так, – промурмотів Квант.

– Отже, ви дізналися про нещастя десь о десятій чи одинадцятій хвилині на дванадцяту. На якій відстані від автобуса спинив вас той чоловік?

– Приблизно метрів за триста, – сказав Квант.

– Збігається, збігається, – сказав Гунвальд Ларсон. – А оскільки тому чоловікові сімдесят років і він тяг за собою хвору таксу…

– Хвору? – здивувався Квант.

– Саме так, – сказав Гунвальд Ларсон. – В тієї собацюри перебитий хребет, і вона майже не володіє задніми лапами.

– Я починаю нарешті розуміти твою думку, – сказав Мартін Бек.

– Отож-бо. Я звелів старому сьогодні пробігти ту відстань. З собакою і з усім парадом. Він пробігав її тричі, потім собака вже більше не зміг.

– Хіба можна так знущатися з бідолашного пса? – обурився Квант.

Мартін Бек вражено й зацікавлено глянув на нього.

– Хоч би як, а той екіпаж не міг домчати швидше, ніж за три хвилини. Отже, чоловік побачив зупинений автобус щонайпізніше о сьомій хвилині на дванадцяту. А ми знаємо майже точно, що вбивство сталося хвилини за три-чотири перед тим.

– Звідки ви знаєте? – в один голос запитали Крістіансон і Квант.

– Це вас не стосується, – мовив Гунвальд Ларсон.

– З годинника помічника слідчого Стенстрема, – пояснив Мартін Бек. – Одна куля пробила йому груди й застрягла в правому зап'ястку. Вона розбила корпус його годинника марки "Омега", і згідно з експертизою годинник відразу спинився. Він показував три хвилини і тридцять сім секунд на дванадцяту.

Гунвальд Ларсон несхвально глянув на нього.

– Ми знали, що Стенстрем був дуже пунктуальний, – сумно сказав Мартін Бек. – Годинникарі звуть таких людей мисливцями за секундами. Це означає, що його годинник ішов точно. Давай далі, Гунвальде.

– Той чоловік з собакою ішов по Норрбакагатан від Карлбергсвеген. Автобус обігнав його на початку вулиці. Він згаяв близько п'яти хвилин, щоб дійти до кінця вулиці. Автобус здолав цю саму відстань приблизно за сорок п'ять секунд. На вулиці чоловік не зустрів нікого. Дійшовши до рогу, він побачив зупинений автобус з другого боку вулиці.

– Ну й що з того? – мовив Квант.

– Мовчи, – сказав Гунвальд Ларсон.

Квант схопився на ноги і вже розтулив рота, але, глянувши на Мартіна Бека, стримався.

– Він не помітив, що вікна порозбивані, на що, скажу, забігаючи вперед, не звернули уваги й ці два генії, коли врешті долізли туди. Зате помітив, що передні двері відчинені. Він подумав, що стався якийсь дорожній випадок, і поспішив привести допомогу. Він дуже добре розрахував, що швидше дійде до кінцевої зупинки, ніж зможе вибратись назад на Норрбакагатан, під гору, і подався по Норра Сташунсгатан, у південному напрямку.

– Чому? – запитав Мартін Бек.

– Тому, що сподівався застати на кінцевій зупинці ще один автобус. Автобуса там не було. Але, на жаль, він зустрів поліційну машину.

Гунвальд Ларсон окинув Крістіансона й Кванта холодним убивчим поглядом.

– Зустрів радіопатруль із Сульни, що збочив за межу свого району на відстань кинутого камінця. Ну, то скільки ви стояли з заведеним мотором, переїхавши передніми колесами через межу міста?

– Три хвилини, – відповів Квант.

– Швидше чотири або й п'ять, – поправив його Крістіансон.

Квант невдоволено скосив на нього оком.

– І бачили когось на вулиці?

– Ні, – відповів Крістіансон. – Нікого не бачили, поки не з'явився чоловік з собакою.

– Отже, це доводить, що злочинець не міг утекти ані по Норра Сташунсгатан, ані на південь, по Норрбакагатан. Коли відкинути, що він шмигнув на подвір'я товарного складу, то залишається тільки одна можливість – Норра Сташунсгатан у протилежному напрямку.

– А як… звідки ви знаєте, що він не сховався на подвір'ї товарного складу? – запитав Крістіансон.

– Це єдине місце, де ви не затоптали всього, що можна побачити. Ви забули зайти за огорожу і все там розмісити.

– О'кей, Гунвальде, ти переміг, – сказав Мартін Бек. – Добре. Тільки ти, як завжди, страшенно довго все пояснюєш.

Ці слова підбадьорили Крістіансона й Кванта, і вони з полегкістю перезирнулися. Але Гунвальд Ларсон зразу ж сказав:

– Якби у ваших макітрах було трохи розуму, ви б сіли в машину, погналися б за вбивцею і спіймали б його.

– Або самі загинули б, – понуро мовив Крістіансон.

– Коли я спіймаю того типа, то хай мене дідько вхопить, як я не притягну вас знов сюди, – сердито сказав Гунвальд Ларсон.

Квант зиркнув на стінний годинник і спитав:

– Нам можна вже йти? Моя дружина…

– Так, – мовив Гунвальд Ларсон. – Забирайтеся до біса. – І, уникаючи погляду Мартіна Бека, додав: – А чого вони не думають?

– Дехто не може так швидко думати, – лагідно сказав Мартін Бек. – Звичайно, детективів це не стосується.

XI

– Тепер треба подумати, – енергійно мовив Гунвальд Ларсон, захряснувши за собою двері. – Нарада в Гаммара рівно о третій. За десять хвилин.

Мартін Бек, що сидів з телефонною трубкою біля вуха, сердито глянув на нього, а Кольберг буркнув від своїх паперів:

– Наче ми не знаємо. Думай сам на голодний шлунок і побачиш, що з того вийде.

У Кольберга рідко псувався настрій; між іншим, це бувало тоді, коли він пропускав сніданок чи обід. А він досі мав би щонайменше тричі попоїсти, тому був дуже похмурий.

– Чого ти сердишся? – сказав Мартін Бек.

Він поклав трубку, підвівся, зібрав свої папери й підійшов до Кольберга.

– Телефонували з лабораторії. Вони нарахували там шістдесят вісім вистріляних гільз.

– Якого калібру? – запитав Кольберг.

– Того, що ми й думали. Дев'ятиміліметрові. Нема якихось доказів, що шістдесят сім із них вистрілені не з тієї самої зброї.

– А шістдесят восьма?

– З "вальтера" калібру сім і сімдесят п'ять сотих міліметра.

– Крістіансонів постріл у дах, – констатував Кольберг.

– Саме так.

– Отже, принаймні виходить, що стріляв, мабуть, тільки один божевільний, – сказав Гунвальд Ларсон.

– Виходить, що так, – погодився Мартін Бек.

Він підійшов до схеми і обвів лінією середні, найширші двері автобуса.

– Так, – сказав Кольберг, – він мав стояти там.

– А це пояснює…

– Що саме? – запитав Гунвальд Ларсон.

Мартін Бек не відповів.

– Що ти хотів сказати? – спитав Кольберг. – Що це пояснює?

– Чому Стенстрем не встиг вистрілити, – сказав Мартін Бек.

Гунвальд Ларсон і Кольберг вражено глянули на нього.

– Ет, це вже ти фантазуєш, – сказав Гунвальд Ларсон.

– Так, ви маєте слушність, – погодився Мартін Бек, задумливо потираючи двома пальцями перенісся.

До кімнати ввірвався Гаммар у супроводі Ека та представника прокуратури.

– Почнемо обговорення, – енергійно сказав він. – Вимкніть усі телефони. Ви готові?

Мартін Бек сумно глянув на нього. Так само вривався до кімнати Стенстрем, зненацька, без стуку. Майже завжди. Це його дуже дратувало.

– Що там? Вечірні газети? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Так, – відповів Гаммар. – Дуже втішні матеріали.

Неприязно дивлячись на газети, він розіклав їх на столі. Заголовки були набрані великими жирними літерами, але тексти не давали багато відомостей.

– "Це злочин сторіччя", – каже видатний спеціаліст з розслідування вбивств, Гунвальд Ларсон із стокгольмського карного розшуку", – почав цитувати Гаммар. – "Це найжахливіше видовисько з усіх, які мені довелось бачити у своєму житті". Два знаки оклику.

Гунвальд Ларсон відкинувся на стільці й невдоволено насупив брови.

– Ти опинився в гарному товаристві, – зауважив Гаммар. – Міністр юстиції також сказав тут своє слово: "Треба припинити цей дев'ятий вал беззаконня й злочинності. Поліція мобілізувала всі людські й технічні ресурси, щоб негайно спіймати, вбивцю". – Він оглянув усіх і додав: – Отже, це й є ті ресурси.

Мартін Бек висякався.

– "Уже тепер сотня найздібніших криміналістів з цілої країни бере безпосередню участь у слідстві, – знов прочитав Гаммар, показуючи на одну з газет. – Такого розмаху ще не знала історія нашої вітчизняної криміналістики".

Кольберг зітхнув і схопився за голову.

– Ну й політика, – промурмотів Гаммар сам до себе. Він шпурнув газети на стіл і запитав: – Де Меландер?

– Розмовляє з психологами, – відповів Кольберг.

– А Ренн?

– Чергує в лікарні.

– Звідти є якісь новини?

Мартін Бек похитав головою і сказав:

– Весь час його оперують.

– Ну от. Відтворимо обставини.

Кольберг попорпався в своїх паперах і почав:

– Автобус рушив з Бельмансру приблизно о десятій.

– Приблизно?

– Так, весь графік міського транспорту порушився через ту демонстрацію на Страндвеген. Автобуси стояли або через те, що були забиті вулиці, або через те, що поліція їх не пускала, і так спізнювалися, що водіям наказали не дотримуватися графіка, а відразу завертати, як доїдуть до кінцевої зупинки.

– Наказали по радіо?

– Так. Водії сорок сьомого маршруту отримали таку інструкцію зразу після десятої години. З Стокгольмського управління транспортом.

– Прошу далі.

– Ми виходимо з засади, що напевне знайдуться люди, які їхали до котроїсь зупинки саме цим автобусом. Але досі ми не маємо ще жодного такого свідка.

– Вони ще зголосяться, – сказав Гаммар. Він показав на газети й додав: – Побачивши оце все.

– Годинник Стенстрема спинився на двадцять третій годині, трьох хвилинах і тридцяти, семи секундах, – нудним голосом вів далі Кольберг. – Є підстави припускати, що саме в цей час і пролунали постріли.

– Перші чи останні? – запитав Гаммар.

– Перші, – відповів Мартін Бек.

Він обернувся до схеми на стіні й показав пальцем на лінію, якою він обвів середні двері автобуса.

– Ми вважаємо, що той, хто стріляв, стояв тут, – сказав він. – На майданчику навпроти дверей.

– З чого ти зробив такий висновок?

– З напрямку куль. З того, як лежали гільзи.

– Ага. Давай далі.

– Ми вважаємо також, що злочинець дав три черги пострілів. Першу просто, зліва направо, і влучив нею кількох осіб, які сиділи в передній частині автобуса, тих, що на схемі позначені номерами один, два, три, вісім і дев'ять. Одиниця – це водій, а двійка – Стенстрем.

– А потім?

– Потім він обернувся, мабуть, праворуч, і другою чергою застрілив чотири особи в задній частині автобуса, знов-таки зліва направо. Він убив номери п'ять, шість і сім та поранив номер чотири, тобто Шверіна. Шверін лежав горілиць у проході ззаду. Ми пояснюємо це тим, що він сидів на поздовжньому сидінні з лівого боку і встиг підвестися. Отже, його зачепив останній постріл.

– А третя черга?

– Знов просто, цього разу справа наліво, – сказав Мартін Бек.

– А зброєю був, певне, автоматичний пістолет?

– Так, – відповів Кольберг. – Найімовірніше. Звичайного військового зразка…

– Хвилинку, – перебив його Гаммар. – Скільки часу потрібно було на цю стрілянину? Вистрілити чергу вперед, обернутися, вистрілити назад, знов спрямувати зброю вперед і наново зарядити її?

– Оскільки ми ще напевне не знаємо, яку злочинець мав зброю… – почав був Кольберг, але Гунвальд Ларсон перебив його:

– Близько десяти секунд.

– Як він вибрався з автобуса? – запитав Гаммар.

Мартін Бек кивнув Екові і сказав:

– Це твоє завдання. Прошу.

Ек пригладив сивого чуба, відкашлявся й почав:

– Відчинені були задні двері. Найімовірніше, що вбивця вийшов ними з автобуса. Але щоб відчинити їх, йому спершу треба було пройти до переднього сидіння, простягти руку над водієм або повз нього й повернути ручку.

Ек зняв окуляри, протер їх хусточкою і підійшов до схеми.

– Я звелів збільшити ці два малюнки, – сказав він. – На одному видно всі пристрої, з допомогою яких керують автобусом, а на другому – автомат, який відчиняє двері. На першому малюнку вимикач струму, що веде до системи, яка відчиняє й зачиняє двері, позначений номером п'ятнадцять, а ручка, що відчиняє двері, номером вісімнадцять. Ручка міститься ліворуч від керма, спереду і трохи навскоси від бічного вікна.

А сама ручка – ви бачите її на другому малюнку – може мати п'ять різних положень.

– Щось я нічого не второпаю, – сказав Гунвальд Ларсон.

– У горизонтальному положенні, або в першому, обоє дверей зачинені, – незворушно вів далі Ек. – У положенні другому, одна риска вгору, відчиняються задні двері, в положенні третьому, дві риски вгору, відчиняються обоє дверей. Ручка повертається також униз, положення четверте й п'яте, Одна риска вниз – відчиняються передні двері, дві риски вниз – знов-таки відчиняються обоє дверей.

– Коротше, – сказав Гаммар, – особа, яка стріляла з того місця, де вона стояла біля середніх дверей, мусила пройти до переднього сидіння, нахилитися над водієм, що лежав на кермі, й повернути ручку в положення друге. Тоді відчинилися задні двері, тобто ті, що й лишились відчиненими, коли прибула поліція.

Мартін Бек відразу схопився за нитку.

– І справді, є ознаки, які показують, що останні постріли пролунали тоді, коли злочинець відступав проходом до переду автобуса. І стріляв з лівого боку. Один із пострілів, мабуть, влучив у Стенстрема.

– Чисто окопна тактика, – зауважив Гунвальд Ларсон. – Навкружна.

– Гунвальд хвилину тому дуже влучно зауважив, що він нічого не розуміє, – сухо сказав Гаммар. – Бо все це свідчило б про те, що злочинець був обізнаний з автобусом, розумівся на його пристроях.

– Принаймні вмів відчиняти двері, – уточнив Ек.

У кімнаті запала тиша. Гаммар наморщив лоба. Нарешті він сказав:

– Отже, ви вважаєте, що хтось спинився посеред автобуса, постріляв усіх, а тоді просто пішов собі геть? І ніхто не зреагував? І водій нічого не помітив у люстерко?

– Ні, трохи не так, – сказав Кольберг.

– А як?

– Що хтось зійшов задніми східцями з верхнього поверху автобуса із знятим з запобіжника автоматом, – сказав Мартін Бек.

– Хтось, що сидів там якийсь час сам, – додав Кольберг. – Хтось, що очікував найзручнішої миті.

– А як водій знає, що хтось є на верхньому поверсі? – запитав Гаммар.

Усі очікувально глянули на Ека, який знов відкашлявся й сказав:

– На східцях вмонтовано електрокамери. А вони в свою чергу діють на лічильник, що міститься на дошці керування. Після кожного, хто проходить нагору передніми східцями, лічильник додає одиницю. Отже, водій весь час знає, скільки пасажирів сидить нагорі.

– А коли автобус став, лічильник показував нуль?

– Так.

Гаммар трохи помовчав, тоді сказав:

– Ні, це нас не влаштовує.

– Що? – запитав Мартін Бек.

– Таке відтворення обставин.

– А чому? – запитав Кольберг.

– Надто все здається продуманим. Божевільний убивця так докладно не розпланує своїх вчинків.

– Невже? Той божевільний в Америці минулого року застрілив з вежі понад тридцять осіб, – сказав Гунвальд Ларсон. – І геть усе розрахував. Навіть узяв собі їсти.

– Так, – визнав Гаммар. – Але одного він не розрахував.

– Чого саме?

Відповів Мартін Бек:

– Як звідти вибратися.

XII

Через сім годин, о десятій вечора, Мартін Бек і Кольберг усе ще сиділи в будинку поліції на Кунгсгольмсгатан.

Надворі було темно, дощ уже не йшов.

Крім цього, нічого особливого не сталося. Іншими словами, слідство не зрушило з місця.

Поранений у Каролінській лікарні й далі був у тяжкому стані.

Після полудня зголосилися двадцятеро свідків. Як виявилося, дев'ятнадцятеро з них їхали іншими автобусами. Лишився єдиний

свідок, вісімнадцятирічна дівчина, яка сіла на площі Нюбру і проїхала дві зупинки, а там пересіла в метро. Вона сказала, що з нею вийшли з автобуса ще кілька пасажирів, що було цілком імовірно. Ще вона впізнала водія. І це було все.

Кольберг знервовано походжав по кімнаті, весь час позираючи на двері, ніби сподівався, що хтось виважить їх і вдереться досередини.

Мартін Бек стояв перед схемою на стіні. Він заклав руки за спину і погойдувався з пальців на п'яти – цю неприємну звичку він набув давно, ще коли патрулював по місту, і ніяк не міг її позбутися.

Їхні піджаки висіли на спинках стільців, а рукави сорочок були позакачувані. Краватка Кольберга лежала на столі, і хоч у кімнаті було не дуже тепло, він пітнів. Мартін Бек закашлявся. Він кашляв довго й тяжко, потім знову втупився в схему.

Кольберг спинився, критично глянув на нього й сказав:

– Ти так кашляєш, що аж страшно слухати.

– А ти з кожним днем усе більше стаєш подібний до Інги.

Тієї миті до кімнати зайшов Гаммар.

– Де Ларсон і Меландер?

– Пішли додому.

– А Ренн?

– У лікарні.

– Ага, справді. Звідти нічого не чути?

Кольберг похитав головою.

– Завтра матимете поповнення.

– Яке?

– Нові сили. З провінції. – Гаммар на хвилину замовк, тоді багатозначно додав: – Вони вважають, що так треба.

Мартін Бек заходився довго й старанно витирати носа.

– Кого? – запитав Кольберг. – Чи, краще сказати, скільки?

– Завтра прибуде якийсь Монсон. З Мальме. Ви його знаєте?

– Я зустрічав його, – сказав Мартін Бек, не виявляючи ніякого захвату.

– Я також, – додав Кольберг.

– А ще вони хочуть спровадити до нас Гуннара Альберга з Мутали.

– То добрий хлопець, – байдуже сказав Кольберг.

– Про інших я. не знаю, – сказав Гаммар. – Хтось, здається, приїде із Сундсвала. Я не знаю, хто саме.

– Ага, – сказав Мартін Бек.

– Якщо, звичайно, ви самі не розгризете цього горішка раніше, – понуро сказав Гаммар.

– Авжеж, – сказав Мартін Бек.

– Факти начебто свідчать про те… – Гаммар не доказав, а пильно глянув на Мартіна Бека: – Що з тобою?

– Застудився.

Гаммар і далі дивився на нього. Кольберг простежив за його поглядом і сказав, щоб звернути розмову на інше:. – Факти начебто свідчать про те, що вчора ввечері хтось застрілив в автобусі дев'ять чоловік. І що злочинець, наслідуючи відомий міжнародний приклад сенсаційних масових убивств, не залишив ніяких слідів, а тому його не спіймали. Він, звичайно, міг накласти на себе руки, але якщо й наклав, то ми про це не знаємо. Ми маємо дві реальні провідні нитки: кулі й гільзи, що можуть привести нас до зброї, якою користувався вбивця, і чоловіка в лікарні, який може опритомніти й сказати, хто стріляв. Оскільки він сидів у самому кінці автобуса, то мав бачити вбивцю.

– Ну так, – сказав Гаммар.

– Це небагато, – мовив Кольберг. – А надто, якщо Шверін помре або виявиться, що він втратив пам'ять. Він дуже тяжко поранений. Ми, наприклад, не знаємо причини злочину. Не маємо жодного порядного свідка.

– Свідок ще може знайтися, – сказав Гаммар. – А причину вбивства також неважко знайти. Масово вбивають людей психопати, а підставою для вбивства часто виявляються їхні хворобливі уявлення.

– Так? – мовив Кольберг. – Меландер знайомиться з науковим боком справи. Мабуть, скоро матиме висновки.

– Наш найбільший шанс… – почав Гаммар і глянув на годинник.

– Це внутрішній пошук, – докінчив за нього Кольберг.

– Саме так. З десяти випадків дев'ять кінчаються викриттям злочинця. Не засиджуйтесь тут довго, це нічого не дасть. Краще, щоб ви завтра були виспані. На добраніч.

Гаммар пішов, і в кімнаті запала тиша. За хвилину Кольберг, зітхаючи, сказав:

– Що, властиво, з тобою діється? Мартін Бек не відповів.

– Згадуєш Стенстрема? – Кольберг кивнув головою і задумливо додав: – Подумати лишень, скільки я того хлопця лаяв за ці роки. А тепер його вбили.

Знов запала тиша. Потім Мартін Бек глянув на Кольберга і сказав:

– Ну?

– Що ну?

– Що робив Стенстрем у тому автобусі?

– Атож. Що він у біса там шукав? Може, дівчину? Ту медсестру?

– І йшов би озброєний на побачення?

– А чому ні? Міг піти й озброєний, щоб додати собі солідності.

– Він був не з таких, – сказав Мартін Бек. – Ти й сам добре знаєш, що не з таких.

– Так, але принаймні він часто мав при собі пістолет. Частіше за тебе. Вже не кажучи про мене.

– Мав. Коли був на службі.

– Я бачив його тільки на службі, – сказав Кольберг.

– Я також. Але ж немає сумніву, що він загинув першим у тому проклятому автобусі. А все ж устиг розстебнути два ґудзики в плащі й витягти пістолета.

– А це свідчить про. те, що він їх розстебнув раніше, – задумливо сказав Кольберг. – Це треба врахувати.

– Так.

– Гаммар щось таке казав на сьогоднішньому відтворенні обставин.

– Еге ж, казав, що в нашій версії щось не в'яжеться: що божевільний не діє за таким докладно розробленим планом.

– Ти вважаєш, що він має слушність?

– У принципі, має.

– А це означало б…

– Що той, хто стріляв, не божевільний чи, швидше, що це вбивство не мало на меті викликати сенсацію.

Кольберг витер з лоба піт складеною хусточкою, поглянув на неї і мовив:

– Пан Ларсон сказав…

– Гунвальд?

– Так, він. Перед тим як піти додому, щоб побризкати собі під пахвами рідиною від поту, він з висоти своєї мудрості зволив сказати, що нічого не розуміє. Не розуміє, наприклад, чому той божевільний не наклав на себе руки або не залишився в автобусі, щоб його спіймали.

– Я вважаю, що ти недооцінюєш Гунвальда, – сказав Мартін Бек.

– Ти так вважаєш? – Кольберг сердито здвигнув плечима. – Ет, все це просто дурниці. І звичайно, стріляв якийсь божевільний. З усього, що ми знаємо, можна зробити один висновок: він тепер сидить перед телевізором і тішиться, що викликав такий переполох, Те, що Стенстрем був озброєний, нічого не доводить, оскільки ми не знаємо його звичок. Можливо, він був у товаристві тієї медсестри або їхав до якогось ресторанчика або до приятеля. Може, він полаявся з своєю нареченою або його вилаяла мати, і він, ображений, їздив автобусом, бо йти в кіно було вже пізно, а він не мав куди дітися.

– Принаймні все це можна перевірити, – сказав Мартін Бек.

– Так. Перевіримо завтра. Але є одна річ, яку треба зробити негайно. Перш ніж її зробить хтось інший.

– Оглянути його письмовий стіл у Вестберзі, – сказав Мартін Бек.

– Просто вражає, як ти вмієш робити висновки, – сказав Кольберг.

Він запхнув краватку в кишеню й почав одягатися.

Надворі дощу не було, але стояв туман, і нічний іній припорошив дерева, вулиці й дахи будинків. Видимість була погана, і Кольберг стиха лаявся, коли машина ковзалася на поворотах. За всю дорогу до поліційної дільниці в південному районі міста вони перемовилися тільки двома реченнями. Кольберг запитав:

– Чи люди, які роблять такі масові вбивства, вже були злочинцями й раніше?

А Мартін Бек відповів:

– Здебільшого так. Але не завжди.

У дільниці на Вестберзі було тихо і безлюдно. Вони мовчки перейшли вестибюль, піднялися сходами, на другому поверсі натиснули на відповідні кнопки на круглій табличці цифрового замка і зайшли до кабінету Стенстрема.

Кольберг на мить завагався, тоді сів за стіл і потягнув за шухляди. Вони були не замкнені.

Кімната була чиста, гарна, але зовсім позбавлена якихось особистих прикмет. Стенстрем не тримав на столі навіть фотографії своєї нареченої.

Зате на підставці для ручок лежали дві його власні фотографії. Мартін Бек знав чому. Стенстрем уперше за багато років повинен був отримати вільні дні на різдво і на Новий рік. Він мав намір поїхати на Канарські острови, навіть замовив собі квитки на літак. Фотографії він зробив для нового паспорта.

"От і поїхав", – думав Мартін Бек, дивлячись на фотографії, новіші й кращі за ті, що були на сторінках вечірніх газет.

Стенстрем здавався молодшим за свої двадцять дев'ять років. У нього був ясний, відкритий погляд, зачесаний назад темно-каштановий чуб, що навіть на фотографії здавався трохи неслухняним.

Спочатку дехто із співробітників вважав його за наївного і досить обмеженого. Такої думки був і Кольберг, який часто глузував з нього і навіть принижував його. Але це було раніше. Мартін Бек згадав, як вони раз, ще в старому поліційному будинку на Крістіанеберзі, посперечалися з Кольбергом за Стенстрема. Він тоді спитав: "Чого ти весь час чіпляєшся до хлопця?" І Кольберг відповів: "Щоб зламати його вдавану самовпевненість і дати йому змогу здобути справжню. Щоб він поступово став добрим поліцейським і щоб навчився стукати в двері".

Може, Кольберг мав тоді слушність. Принаймні Стенстрем з роками виріс. І хоч не навчився стукати в двері, а став добрим поліцейським, уважним, працьовитим і досить кмітливим. Зовні він був справжньою окрасою поліції – вродливий, з приємними манерами, натренований, добрий спортсмен. Хоч бери його й знімай для рекламних плакатів, чого не можна було сказати про багатьох інших. Наприклад, про чванькуватого, оброслого салом Кольберга. Або про Меландера, великого стоїка", зовнішній вигляд якого не заперечував тези, що найнудніші люди часто бувають найкращими поліцейськими. Або про червонопикого, з усіх поглядів непоказного Ренна чи Гунвальда Ларсона, який міг будь-кому нагнати страху своїм велетенським зростом і грізним поглядом і який, до всього, ще й дуже пишався собою.

Чи й про нього самого, Мартіна Бека, що весь час шморгав носом. Він учора ввечері глянув на себе в дзеркало й побачив довготелесу, понуру постать з худим обличчям, широким лобом, міцними щелепами і невдоволеними сірими очима.

Крім того, Стенстрем мав певні риси, які б усім їм дуже знадобилися.

Про все це думав Мартін Бек, дивлячись на речі, що їх Кольберг одну за одною витягав з шухляд і складав на столі. Але тепер він холодно оцінював усе, що знав про того, хто звався Оке Стенстрем. Почуття, які мало не оволоділи ним там, у кабінеті-на Кунгсгольмсгатан, коли Гаммар виголошував свої трюїзми, тепер зникли. Та хвилина минула і вже ніколи не вернеться.

Відколи Стенстрем поклав на полицю службовий кашкет і продав давньому приятелеві з поліційної школи свою уніформу, він працював під керівництвом Мартіна Бека. Спершу на Крістіанеберзі в тодішньому карному відділі, що підлягав управлінню державної поліції, своєрідному виїзному корпусі, який у першу чергу допомагав перевантаженій комунальній поліції у провінціях.

Потім, наприкінці 1964 і на початку 1965 років, уся поліція стала державною, і вони невдовзі перебралися на Вестберг.

Протягом минулих років Кольберг часто мав різні відрядження, Меландера, на його прохання, перевели в інше місце, але Стенстрем лишився. Мартін Бек знав його більше як п'ять років, вони разом провадили не одне слідство. За цей час Стенстрем навчився практично всього, що повинен знати працівник поліції, а це вже багато. Він змужнів, переборов свою невпевненість і несміливість, залишив свою кімнату в батьківському домі, а потім поселився разом з жінкою, з якого, за його словами, думав одружитися. В цей час помер його батько, і мати переїхала до Вестманланда.

Отже, Мартін Бек повинен був знати про нього майже все.

Дивно те, що насправді його знання були досить обмежені. Звичайно, він знав усі головні дати в житті Стенстрема і мав загальний, мабуть, добре обгрунтований погляд на його вдачу, його службові заслуги й хиби, але до цього міг мало що додати.

Порядний хлопець, шанолюбний, наполегливий, досить спритний, кмітливий. А з другого боку – трохи несміливий, все ще трохи наївний, зовсім позбавлений бойового запалу, до того ж досить неврівноважений. Але хто тепер буває врівноважений?

Може, його мучив комплекс неповноцінності. Перед Кольбергом, який часто хизувався цитатами з літератури і складними софізмами. Перед Гунвальдом Ларсоном, який колись за п'ятнадцять секунд вивалив ногою двері і одним махом збив з ніг божевільного бешкетника, озброєного сокирою. А Стенстрем стояв за два метри від нього і зважував, що йому робити. Перед Меландером, який ніколи не міняв виразу обличчя і ніколи не забував того, що колись раз бачив або чув.

Ну й що ж, хто в такій ситуації не мав би комплексів?

Чого він так мало знав про Стенстрема? Тому, що був не досить спостережливим? Чи тому, що не було чого знати?

Мартін Бек, розтираючи пучками шкіру на голові, вивчав те, що Кольберг викладав на стіл.

Стенстрем до певної міри був педантом, наприклад, годинник у нього був відрегульований до секунди. Про цю ж рису свідчив і дріб'язковий лад на його письмовому столі і в шухлядах.

Папери, папери і ще раз папери. Копії рапортів, нотатки, судові протоколи, надруковані на ротаторі інструкції, зроблені на замовлення відбитки з кодексу законів. Усе акуратно складене пачками.

Більше чогось особистого було в коробці сірників і розірваній пачечці жувальної гумки. Оскільки Стенстрем не курив і не дуже любив жувати гумку, то, мабуть, ці речі були призначені для тих, хто приходив до нього на допит або, може, просто побалакати.

Кольберг глибоко зітхнув і сказав:

– Якби в тому автобусі сидів я, тепер ви із Стенстремом переглядали б мої шухляди, і то, їй-богу, була б не така легка робота. Мабуть, ви знайшли б там і щось таке, що лягло б плямою на пам'ять про мене.

Мартін Бек приблизно уявляв собі, що робилося в Кольберговому столі, але утримався від будь-яких зауважень.

– А тут немає нічого, що б могло заплямувати чиюсь пам'ять, – вів далі Кольберг.

Мартін Бек і цього разу не озвався. Вони мовчки переглядали папери, швидко, але уважно. Серед них не було жодного, якого б вони не змогли зразу розпізнати й здогадатися, до чого він стосується. Всі нотатки і всі документи були пов'язані з тими справами, які свого часу вів Стенстрем і які вони добре знали.

Нарешті лишилася тільки одна річ – сірий конверт великого формату, запечатаний і досить товстий.

– Що, по-твоєму, тут може бути? – запитав Кольберг.

– Розпечатай і подивися.

Кольберг обертав у руках конверт.

– Дуже він старанно заклеєний. Глянь, скількома смужками клейкої стрічки.

Він здвигнув плечима, взяв з підставки для ручок ножика й розрізав конверт.

– Ага. Я не знав, що Стенстрем фотограф. – Він погортав пачку знімків, потім розіклав їх перед собою і додав: – Ніколи б не подумав, що його таке цікавить.

– Це його наречена, – майже нечутно сказав Мартін Бек.

– Ну так, звичайно, але я не сподівався, що в нього такий вимогливий смак.

Мартін Бек з обов'язку почав переглядати фотографії, хоч і з деякою відразою, яку завжди відчував, коли йому доводилося втручатись у те, що більшою чи меншою мірою належало до приватного життя іншої людини. Це було мимовільне почуття, вроджене, і навіть після двадцятирічної служби в поліції він його не позбувся.

Кольберг не був такий вразливий. Крім того, легко запалювався.

– Вона з біса гарна! – захоплено сказав він, і далі пильно розглядаючи знімки. – І на руках уміє стояти. Я не уявляв собі, що вона має такий вигляд.

– Ти ж її бачив.

– Бачив, але одягнену. А то зовсім інше.

Кольберг казав правду, але Мартін Бек волів більше про це не говорити.

– І завтра знов її побачиш, – мовив він.

– Так, – похмуро сказав Кольберг. – Не дуже весела буде зустріч. – Він зібрав фотографії і склав їх у конверт. – Мабуть, найкраще буде, коли ми зараз поїдемо додому. Я тебе підвезу.

Вони погасили світло й вийшли з кабінету.

– До речі, як тебе вчора викликали на місце події? – запитав Мартін Бек уже в машині. – Гун не знала, де ти, коли я зателефонував, а ти прибув туди раніше за мене.

– Зовсім випадково. Коли ми попрощалися, я ще пішов блукати по місту і на Сканстулсбру зустрів двох хлопців з радіомашиною, які мене впізнали. Їх саме повідомили по радіо, і вони повезли мене просто туди. Я опинився там одним із перших.

Довгу хвилину панувала мовчанка, потім Кольберг запитав:

– Як ти думаєш, навіщо він зробив ті фотографії?

– Щоб дивитися на них, – відповів Мартін Бек.

– Ну, певне. А все ж таки…

XIII

У середу вранці, перше ніж вийти з дому, Мартін Бек зателефонував Кольбергові. Вони перемовилися кількома словами:

– Кольберг?

– Так. Здоров, Мартіне. Я вже їду.

– О'кей.

Коли поїзд підземної залізниці спинився на станції "Шермарбрінк", Кольберг уже чекав на пероні. Вони мали звичку завжди сідати в

останній вагон і в такий спосіб часто зустрічалися, навіть не домовляючись наперед.

Вони вийшли на Медборгарплатсен і рушили по Фолькунгагатан. Було вже десять хвилин на десяту, і крізь хмари виглядало бліде сонце. Вітер був крижаний, і вони щільніше загорнулися в плащі.

За рогом, коли вони вже звернули на Естьєтагатан, Кольберг спитав:

– Ти не чув, як із тим пораненим у лікарні, із Шверіном?

– Чув, я вранці телефонував туди. Операція вдалася настільки, що він живий. Але й далі без пам'яті, і лікарі не можуть нічого сказати про наслідки, поки він не опритомніє.

– А є надія, що він опритомніє?

Мартін Бек здвигнув плечима.

– Хтозна. Будемо сподіватися.

– Цікаво, скільки мине часу, поки газети винюхають про нього.

– В Каролінській лікарні обіцяли мовчати, – сказав Мартін Бек.

– Авжеж. Але хіба ти не знаєш репортерів? Ті всюди пролізуть.

Вони йшли по Черговсгатан, поки досягли вісімнадцятого номера.

На табличці пожильців унизу стояло прізвище "Турел", але на дверях до квартири на другому поверсі була прибита біла картка, а на ній написано тушшю: "Оке Стенстрем".

Відчинила їм невисока дівчина; Мартін Бек за службовою звичкою визначив, що її зріст – метр шістдесят.

– Заходьте і роздягайтесь, – сказала вона, зачиняючи за ними двері.

Голос у неї був низький і хрипкуватий.

Оса Турел була вбрана у вузькі чорні штани й блакитну трикотажну спортивну сорочку. На ногах у неї були грубі сірі вовняні шкарпетки, на кілька номерів більші за її розмір, мабуть Стенстремові. Вона мала карі очі, темне, дуже коротко обстрижене волосся й вилицювате обличчя, яке швидше можна було назвати смішним і пікантним, ніж милим чи вродливим. Постать у неї була тендітна, плечі й стегна вузькі, груди маленькі.

Вона мовчки очікувально постояла, покп Мартін Бек і Кольберг клали на поличку капелюхи поряд із старою Стенстремовою шапкою і вішали плащі. Тоді пішла попереду до кімнати.

Кімната з двома вікнами на вулицю була затишна й чепурна. Під стіною стояла величезна різьблена книжкова шафа. Крім неї і шкіряного крісла з високою спішкою, меблі були відносно нові. Майже всю підлогу затуляв ясно-червоний волохатий килим. Тонкі вовняні завіси теж були ясно-червоні.

Кімната була неправильної форми, з одного рогу короткий коридорчик вів до кухні. Крізь відчинені в коридор двері видно було другу кімнату. Кухня і спальня виходили вікнами на подвір'я.

Оса Турел сіла в шкіряне крісло й підігнула під себе ноги. Вона показала на два стільчики, і Мартін Бек з Кольбергом також сіли. Попільничка на довгому столику була повна недокурків.

– Думаю, ви розумієте, що нам не дуже приємно надокучати вам, – сказав Мартін Бек. – Але... нам неодмінно треба було якнайшвидше поговорити з вами.

Оса Турел відповіла не зразу. Вона взяла сигарету, що лежала запалена на краю попільнички, і глибоко затягнулася, її рука ледь тремтіла, під очима були сипці.

– Так, я розумію, – нарешті сказала вона. – Та й добре, що ви прийшли. Я сиджу в цьому кріслі, відколи... ну, відколи мені сказали... Все сиджу і намагаюся зрозуміти... намагаюся збагнути, що це правда...

– Панно Турел, а чи немає когось, хто б міг побути тут з вами? – запитав Кольберг.

Вона похитала головою.

– Мати померла торік. А батько – двадцяті, років тому.

Мартін Бек нахилився вперед і, пильно дивлячись їй у вічі, спитав:

– Ви хоч трохи спали?

– Не знаю... Ті, що тут учора були, дали мені кілька таблеток, тож я поспала якусь годину. Це, врешті, не так важливо. Я якось тримаюся. – Вона зім'яла сигарету в попільничці й промурмотіла, не підводячи очей: – Тільки мушу звикнути до думки, що його немає живого. А на це, мабуть, треба часу.

Ні Мартін Бек, ні Кольберг не знали, що їм сказати. Мартін Бек раптом відчув, що в накуреній кімнаті йому важко дихати. В повітрі висіла гнітюча тиша. Нарешті Кольберг відкашлявся і глухим голосом сказав:

– Панно Турел, можна спитати вас дещо про Стенстр… про Оке?

Оса Турел поволі звела на нього погляд. Раптом вона блиснула очима й усміхнулася:

– Нічого, коли я зватиму вас "комісаром" і "старшим слідчим"? – спитала вона. – А ви звіть мене просто Осою, бо я звертатимусь до вас на "ти". Адже по-своєму я давно вас добре знаю. – Вона лукаво глянула на них і додала: – Через Оке. Ми з ним часто бачилися. Ми багато років жили разом.

"А ми – наче похоронне бюро "Кольберг і Бек". Треба не вішати носа. Дівчина добре тримається", – подумав Мартін Бек.

– Ми також багато чули про вас, – сказав Кольберг уже не таким напруженим голосом.

Оса встала й відчинила вікно. Тоді взяла попільничку й пішла до кухні. Усмішка з її обличчя зникла, навколо губів залягли суворі зморшки. З кухні вона принесла порожню попільничку і знов сіла в крісло.

– Скажіть мені, будь ласка, як до цього дійшло? – спитала вона. – Що, власне, сталося? Вчора я мало що довідалась, а газет не хочу читати.

Мартін Бек закурив.

– Гаразд, – відповів він.

Поки він оповідав, Оса непорушно сиділа в кріслі й не – зводила з нього очей. Він пропустив деякі подробиці, але загалом переказав перебіг подій так, як вони собі їх досі відтворили. Коли він скінчив, Оса запитала:

– А куди Оке їхав? Чого він опинився саме в тому автобусі?

Кольберг глянув на Мартіна Бека і сказав:

– Ми сподівались довідатись про це від тебе.

Оса Турел похитала головою:

– Я не маю ніякого уявлення.

– А ти не знаєш, що він робив раніше, протягом дня? – запитав Мартін Бек.

Вона здивовано глянула на нього.

– Ви хіба не знаєте? Він цілий день працював. Ви ж повинні були знати, яка в нього робота.

Мартін Бек якусь хвилину повагався, тоді сказав:

– Я востаннє бачив його в п'ятницю. Він заходив на роботу перед обідом.

Вона встала і пройшлася по кімнаті.

– Але ж він працював і в суботу, і в понеділок. Ми вийшли разом з дому в понеділок уранці. А ти теж не бачив Оке в понеділок?

Вона глянула на Кольберга. Той похитав головою і спитав:

– Він не казав, що поїде на Вестберг? Чи на Кунгсгольмсгатан?

Оса хвилину подумала.

– Ні, не казав нічого. І це, мабуть, усе пояснює. Він же мав якусь справу в місті.

– Ти кажеш, що він працював і в суботу? – запитав Мартін Бек.

Вона кивнула головою.

– Так, але не цілий день. Ми вранці вийшли разом, я скінчила роботу о першій і, ніде не гаючись, вернулася додому. А Оке прийшов відразу за мною. Він купив усе, що треба. В неділю він був вільний, і ми пробули разом цілий день.

Вона знов сіла в крісло, обхопила руками коліна й закусила нижню губу.

– Він не розповідав, що саме робив? – запитав Кольберг.

Оса похитала головою.

– Хіба він ніколи не розповідав про свою роботу? – спитав Мартін Бек.

– Розповідав. Ми завжди все обговорювали. Але не "останнім" часом. Про свою останню роботу він нічого не казав. Я навіть здивувалася, що він мовчав. Бо звичайно він розповідав про різні випадки, а особливо, як було щось важке й заплутане. Та, певне, цього разу він не міг… – Вона раптом затнулася й підвищила голос: – А чого ви, до речі, питаєте? Ви ж його начальники. Хочете дізнатися, чи він не зраджував мені якихось ваших таємниць? Запевняю вас, що ні. Протягом останніх трьох тижнів він не сказав мені про свою роботу жодного слова.

– Річ у тім, що він не мав чого особливо розповідати, – заспокоїв її Кольберг. – Останні три тижні були винятково бідні на події, ми фактично майже сиділи без діла.

Оса Турел пильно глянула на нього.

– Нащо ти це кажеш? Принаймні Оке мав повно роботи. Останнім часом він, властиво, працював цілими добами.

XIV

Ренн глянув на годинник і позіхнув. Тоді перевів очі на ліжко, де лежав весь забинтований чоловік. Далі затримав погляд на апаратурі, що підтримувала життя потерпілого, і, врешті, на медсестрі середнього віку, яка стежила за апаратурою. Вона щойно змінила порожню пляшку в крапельниці. Рухи її були швидкі, точні й навдивовижу доцільні – видно було, що вона вже багато років виконувала таку роботу.

Ренн позіхнув, затуливши долонею рота.

Медсестра зразу помітила, що він позіхає, і неприязно глянула на нього.

Ренн уже не одну годину або сидів у цій антисептичній, ізольованій кімнаті з холодним світлом і голими білими стінами, або тинявся по коридору перед операційною залою.

Крім того, більшу частину цього часу він провів у товаристві чоловіка на прізвище Ульгольм, якого досі ніколи не зустрічав і який, проте, виявився по-цивільному вбраним старшим помічником інспектора поліції.

Ренн напевне не належав до найздібніших працівників відділу і не дуже прагнув чогось навчитися. Він був задоволений собою та своїм життям і вважав, що здебільшого все влаштоване так, як і має бути. Але саме завдяки цим своїм рисам він став корисним, щоб не сказати "добрим поліцейським. Він дивився на всі речі просто, не мав, схильності

створювати проблеми й труднощі, яких не існувало. Майже до всіх він ставився прихильно, і його також майже всі любили.

Але навіть простодушному Реннові Ульгольм здавався безмежно нудним і тупим.

Ульгольм був невдоволений усім – починаючи від платні, що, як і належало сподіватися, була дуже мала, і кінчаючи начальником поліції, який не вмів навести в себе залізного порядку.

Він обурювався, що дітей у школі не вчать послуху і що навіть серед поліцейських немає справжньої дисципліни.

Однак найдужче він накидався на три категорії людей, які Реннові ніколи не зробили нічого поганого і про яких він ніколи не думав, а саме: Ульгольм ненавидів чужоземців, молодь і соціалістів.

Він, наприклад, вважав ганьбою те, що поліцейським дозволили носити бороди.

– Ще вуса півбіди, – казав він, – але й вони, здається мені, ні до чого. Ти ж розумієш, що я маю на думці, га?

Він вважав, що в суспільстві, починаючи з тридцятих років, не стало справжнього ладу.

Причину збільшення злочинності й занепаду моралі він вбачав у тому, що поліція не мала ґрунтовної військової освіти і вже не носила шабель.

Введення правобічного руху було скандальною помилкою, яка ще погіршила становище вже й так розбещеного і морально здеградованого суспільства.

– Та ще й до всього цей балаган, – сказав він. – Ти ж розумієш, що я маю на думці, га?

– Що саме? – запитав Ренн.

– Балаган. Усі ці нові стоянки вздовж головних вулиць. Ти ж розумієш, що я маю на думці, га?

Ульгольм майже все знав і все розумів. А проте одного разу він попросив у Ренна пояснення. Почалося з того, що він сказав:

– Дивишся на ці неподобства, і мимоволі хочеться втекти на природу. Я б залюбки вибрався в гори, якби всю Лапландію не споганили лопарі. Ти ж розумієш, що я маю на думці, га?

– Моя дружина саамка, – сказав Ренн.

Ульгольм глянув на нього із змішаним почуттям відрази й зацікавлення. Потім сказав:

– Це дуже цікаво. А чи правда, що лопарки ніколи не миються?

– Ні, неправда, – втомлено сказав Ренн. – Але так думаєш не тільки ти.

Ульгольм говорив майже безперестанку і кожне речення закінчував словами: "Ти ж розумієш, що я маю на думці, га"?

А Ренн розумів тільки дві речі.

По-перше, те, що почув у головному слідчому відділі, коли він сам цілком невинно запитав:

– До речі, хто чергує в лікарні?

Кольберг байдуже заглянув у свої нотатки й відповів:

– Якийсь Ульгольм.

Єдиний, кому це прізвище щось казало, був Гунвальд Ларсон, бо він одразу вигукнув:

– Що? Хто?

– Ульгольм, – мовив Кольберг.

– Це неподобство! Треба послати туди ще когось, хто б міг нічого не проґавити. Людину, що має в голові хоч якийсь глузд.

Отже, Ренн виявився людиною, що має в голові хоч якийсь глузд. Він знов невинно запитав:

– Я повинен його змінити?

– Змінити? Ні, це неможливо. Ульгольм вважатиме, що його скривдили. Напише сотню різних скарг в управління. Зателефонує міністрові.

А коли Ренн уже виходив, Гунвальд Ларсон ще наостанці порадив йому:

– Ейнаре!

– Що?

– Не дай тільки йому сказати жодного слова свідкові, хіба як уже побачиш, що той помер.

По-друге, що він якось повинен замкнути Ульгольмові рота.

Врешті він знайшов навіть теоретичне розв'язання цієї задачі. А практично воно мало такий вигляд. Одну свою довгу декларацію Ульгольм закінчив словами:

– Само собою зрозуміло, що як приватна особа і як член партії центру, як громадянин вільної демократичної держави я не роблю ніякісінької різниці між людьми, скажімо, через їхній колір шкіри чи світогляд. Але сам подумай, що було б, якби в поліцію поналазили євреї і комуністи. Ти розумієш, що я маю на думці, га?

На це Ренн скромно кашлянув, затуливши рота рукою, і сказав:

– Звичайно. Але я, бач, сам такий крайній соціаліст, що мене можна вважати…

– Комуністом!?

– Так. Саме так.

Ульгольм відразу насупився, замовк і відійшов до вікна. Він стояв там годин зо дві, сумно дивлячись на лихий, зрадливий навколишній світ.

Шверіна оперували тричі: вийняли обидві кулі, але жоден лікар з тієї групи, яка робила операції, не мав великої надії на успіх. На несміливі Реннові запитання всі вони тільки здвигали плечима.

Проте чверть години тому один з хірургів зайшов до ізолятора і сказав:

– Якщо він взагалі має опритомніти, то опритомніє зараз. Протягом цих півгодини.

– А він видужає?

Лікар довго дивився на Ренна, потім сказав:

– Навряд. Він, щоправда, фізично витривалий, і загальний його стан цілком задовільний.

Ренн приголомшено дивився на хворого і міркував, який же в нього мав би бути вигляд, щоб лікарі визнали його стан гіршим чи зовсім поганим.

Він склав собі двоє чітких запитань, які задля певності навіть записав у записник. Перше: "Хто стріляв?" І друге: "Який він був на вигляд?"

Ренн зробив ще й інші приготування, а саме: поставив на стілець портативний магнітофон, ввімкнув мікрофон і перевісив його через спинку стільця. Ульгольм не брав участі в тих приготуваннях, він обмежився тим, що час від часу критично поглядав на Ренпа від вікна.

Годинник показував двадцять шість хвилин на третю, коли медсестра раптом нахилилася над пораненим і швидким, нетерплячим порухом покликала до себе обох поліцейських, а другою рукою натиснула на дзвоник.

Ренн швидко схопив мікрофон.

– Думаю, що він опритомнює, – сказала медсестра.

Обличчя пораненого ніби якось почало мінятися. Повіки і ніздрі затремтіли.

– Так. Спробуйте, – мовила медсестра.

Ренн простяг мікрофон і запитав:

– Хто стріляв?

Ніякої реакції. Ренн почекав кілька секунд і повторив запитання:

– Хто стріляв?

Губи хворого ворухнулися, і він щось сказав. Ренн перечекав дві секунди і знов запитав:

– Який він був на вигляд?

Потерпілий відповів і цього разу, вже трохи виразніше.

До кімнати зайшов лікар.

Ренн уже розтулив рота, щоб повторити друге запитання, коли чоловік на ліжку повернув голову в лівий бік. Нижня щелепа в нього опала, і з рота потік кривавий слиз.

Ренн глянув на лікаря, і той поважно кивнув йому, складаючи інструменти.

Підійшов Ульгольм і сердито сказав Реннові:

– Ти що, справді не можеш більше нічого добути з нього? – Тоді голосно звернувся до хворого: – Слухайте, добродію, з вами розмовляє старший помічник інспектора поліції Ульгольм…

– Він помер, – тихо мовив Ренн.

Ульгольм витріщив на нього очі й кинув тільки одне слово:

– Партач.

Ренн вимкнув мікрофон і поніс магнітофон до вікна. Там він обережно перемотав стрічку вказівним пальцем правої руки і натиснув на кнопку відтворення запису.

"– Хто стріляв?

– Днркс.

– Який він був на вигляд?

– Яколсон".

– Ну й що я з цього матиму? – мовив сам до себе Ренн.

Ульгольм секунд із десять люто, з ненавистю дивився на нього, а тоді сказав:

– Що ти з цього матимеш? Я звинувачу тебе в службовому недбальстві. Інакше я ніяк не можу. Ти ж розумієш, що я маю на думці, га?

XV

Коли Мартін Бек відчинив двері будинку поліції, крижаний вітер сипнув йому в обличчя жменю гострих, мов голки, сніжинок, і в нього аж дух сперло в грудях. Він нахилив голову й застебнув пальто. Того ранку він нарешті зважив на благання Інги, мінусову температуру та свій кашель і надів зимове пальто. Він підтяг вище теплий шарф і рушив до центру міста.

Перетнувши Агнегатан, він нерішуче спинився, міркуючи, як йому їхати.

Раптом біля нього загальмувала машина. Гунвальд Ларсон спустив бічну шибку й гукнув:

– Залазь!

Мартін Бек зрадів і сів спереду коло нього.

– Б-р-р-р, от і починається сльота, – сказав він. – Не встигнеш помітити, що було літо, як уже знов негода. Ти куди їдеш?

– На Вестманнагатан, – сказав Гунвальд Ларсон. – Хочу поговорити з дочкою тієї тітки з автобуса.

– Чудово. Висадиш мене на Сабатсберзі.

Вони перетнули міст і поїхали вздовж старих торговельних яток. За шибками миготів сухий дрібний сніг.

– Цей сніг зовсім ні до чого, – сказав Гунвальд Ларсон. – Він однаково розтане. Тільки миготить перед очима і псує видимість.

На відміну від Мартіна Бека Гунвальд Ларсон любив їздити машиною і був добрим водієм.

Коли вони їхали по Васагатан у напрямку Норра Банторгет, біля класичної гімназії їх поминув двоповерховий автобус сорок сьомого маршруту.

– Б-р-р-р, мені тепер млосно стає, тільки-но я побачу такий автобус, – сказав Мартін Бек.

Гунвальд Ларсон глянув на автобус.

– Це не такий, – сказав він. – Це німецький "Бюссінг".

Через хвилину він запитав:

– Може, поїдеш зі мною до Ассарсонової старої? Я буду там о третій.

– Не знаю, – сказав Мартін Бек.

– Бо я просто подумав – ти ж однаково тут. Це всього за кілька будинків від Сабатсберга. А я потім відвіз би тебе назад.

– Може, й поїду. Це залежатиме від того, коли я скінчу розмову з тією медсестрою.

На розі Далягатан і Тегнергатан їх зупинив чоловік у жовтому шоломі і з червоним прапорцем. На території Сабатсберзької лікарні розгорнулося широке будівництво. Старі будинки розбирали, а нові вже повистрілювали вгору. Тепер саме підривали високу кручу з боку Далягатан. Гуркіт вибухів луною котився поміж стінами будинків. Гунвальд Ларсон сказав:

– Чому б їм не висадити в повітря відразу цілий Стокгольм, замість ділити його на шматки? Хай би робили так, як Рональд Рейган, чи як там його, хоче зробити у В'єтнамі: заасфальтувати все це лайно,

помалювати жовті смуги й поробити стоянки. Мабуть, то вже найбільше лихо, коли плановики дорвуться до реалізації того, що напланували.

Мартін Бек вийшов з машини перед в'їздом до тієї частини лікарні, де містилися пологове й гінекологічне відділення. На майданчику перед входом не було нікого, але, підійшовши ближче, Мартін Бек помітив, що крізь засклені двері на нього дивиться якась жінка. Вона вийшла надвір і запитала:

– Ви комісар Бек? Я Моніка Грангольм.

Схопивши, мов кліщами, його руку, вона радісно потисла її. Він ніби чув, як долоня в нього хруснула, і подумав, чи ця дівчина й немовлят хапає з такою силою.

Моніка Грангольм була на зріст майже така, як Мартін Бек, тільки огрядніша. Шкіра в неї була свіжа й рожева, зуби білі й міцні, а темні коси – густі й хвилясті; великі гарні очі мали той самий колір, що й коси. Все в ній здавалося великим, здоровим і міцним.

Та дівчина, що загинула в автобусі, була маленька й вутла, вона, певне, здавалася страшенно тендітною проти своєї подруги.

Вони рушили в бік Далягатан.

– Ви не заперечуєте, якщо ми зайдемо в ресторанчик на другому боці вулиці? – запитала Моніка Грангольм. – Я повинна щось перекусити, перше ніж почну з вами розмову.

Пора другого сніданку минула, і в залі було багато вільних столиків. Мартін Бек вибрав місце біля вікна, але Моніка Грангольм заявила, що воліє сидіти десь у кутку.

– Я не хочу, щоб нас побачив хтось із лікарні, – пояснила вона. – Ви собі не уявляєте, як там люблять пліткувати.

На підтвердження своїх слів вона переказала Мартінові Беку кілька пліток, водночас уминаючи величезну порцію м'ясних тюфтельок з картоплею. Мартін Бек заздрісно дивився на неї. Він сам, як звичайно, не відчував голоду, тільки якесь пригнічення, і пив лише каву, що ще дужче погіршувало його стан. Він почекав, поки Моніка Грангольм попоїла, і вже хотів перевести розмову на вбиту подругу, коли вона відсунула тарілку й сказала:

– Ну, все. Тепер, комісаре, питайте, що вас цікавить, а я попробую відповісти. Але можна мені спершу вас про щось запитати?

– Можна, – сказав Мартін Бек і простяг їй пачку сигарет.

– Дякую, я не курю. Ви вже спіймали того божевільного?

– Ні, ще не спіймали.

– Бо, бачите, люди дуже схвильовані. Одна дівчина з нашого відділення вже не їздить на роботу автобусом. Боїться, що раптом з'явиться той божевільний з своєю пукавкою. Вона відтоді бере таксі. Ви повинні його спіймати.

Дівчина пильно глянула на Мартіна Бека.

– Ми робимо все можливе, – сказав він.

– Тоді чудово. – Дівчина приязно кивнула головою… – Дякую вам, – сказав Мартін Бек.

– Ну, то що вас цікавить про Бріт?

– Чи ви її добре знали? Скільки ви жили разом?

– Думаю, що знала її краще, ніж будь-хто інший. Ми жили разом з нею три роки, відтоді, як вона почала працювати в лікарні. Вона була чудова приятелька і дуже добра медсестра. Вміла тяжко працювати, хоч була й слабенька. Гарна медсестра. Ніколи не думала про себе.

– Вона мала нареченого?

– Так, чудового хлопця. Вони формально не були заручені, але вона вже готувала мене до того, що скоро вибереться. Думаю, що вони хотіли одружитися на Новий рік. Він уже має квартиру.

– Вони давно знайомі?

Дівчина на хвилину задумалася, обгризаючи нігті.

– Щонайменше місяців з десять. Він лікар. Кажуть, ніби дівчата стають медсестрами, щоб мати змогу вийти заміж за лікаря. Але Бріт була не така. Вона була страшенно сором'язлива і боялася хлопців. Минулої зими вона мала звільнення через хворобу, з приводу недокрів'я і загального виснаження. Тому мусила часто ходити на перевірку. І там зустріла Бертіля. І відразу закохалася. Вона любила казати, що її вилікувало кохання, а не те, чим він її лікував.

Мартін Бек розчаровано зітхнув.

– А що в цьому поганого? – підозріливо запитала дівчина.

– Нічого. А в неї було багато знайомих чоловіків?

Моніка Грангольм усміхнулась і похитала головою.

– Тільки ті, що працюють у лікарні. Вона була дуже холодна. Не думаю, щоб вона з кимось зустрічалася до Бертіля. – Вона поводила пальцем по столу, потім наморщила лоба й глянула на Мартіна Бека. – Вас що, цікавить її кохання? Яке це має відношення до справи?

Мартін Бек витяг зі спідньої кишені записника й поклав перед собою на столі.

– Поряд із Бріт Данієльсон сидів один чоловік, – сказав він. – Поліцейський, на прізвище Оке Стенстрем. Ми маємо підстави вважати, що він і панна Данієльсон знайомі і їхали в автобусі разом. Нас цікавить ось що: чи панна Данієльсон ніколи не називала прізвища Оке Стенстрема? – Він витяг із записника фотографію Стенстрема й поклав її перед Монікою Грангольм. – Ви бачили цього чоловіка?

Вона глянула на фотографію і похитала головою. Тоді взяла її в руки, придивилася пильніше й сказала:

– Так, бачила. В газетах. Хоч ця фотографія краща. – Вона повернула Мартінові Беку фотографію і додала: – Бріт не знала цього чоловіка. Я можу майже заприсягтися, що не знала. Вона б нізащо не дозволила нікому, крім нареченого, проводжати себе додому. Це просто не в її натурі.

Мартін Бек сховав записника.

– Може, вони були приятелями і…

Моніка Грангольм енергійно похитала головою.

– Бріт була дуже порядна, дуже несмілива і, як я вже казала, майже боялася хлопців. До того ж була по вуха закохана в свого Бертіля і навіть не поглянула б на іншого. Ні як на доброго приятеля, ні якось інакше. Я була єдина, кому вона звіряла свої таємниці, звичайно, крім

Бертіля. Вона мені все розповідала. Шкода, комісаре, але ви напевне помилилися.

Моніка Грангольм відчинила сумочку й витягла гаманця.

– Я вже мушу йти до своїх діток. Їх тепер у мене сімнадцятеро.

Вона почала порпатись у гаманці, але Мартін Бек простяг руку й зупинив її.

– За це платить держава, – сказав він.

Коли вони знов стояли біля огорожі лікарні, Моніка Грангольм сказала:

– Вони, звичайно, могли бути знайомі з дитинства чи зі школи і зустрілися в автобусі випадково. Таке я ще припускаю. Бріт до двадцяти років жила в Еслеві. А звідки той поліцай?

– Із Гальстагаммара, – сказав Мартін Бек.

Він нерішуче подав їй руку, про всяк випадок не скинувши рукавиці.

– Подякуйте державі за пригощення, – сказала Моніка Грангольм і сягнистою ходою рушила до лікарні.

XVI

Машина Гунвальда Ларсона стояла на Тегнергатан перед будинком номер сорок. Мартін Бек глянув на годинник і штовхнув вхідні двері.

Було двадцять хвилин на четверту, а це означало, що Гунвальд Ларсон, який звичайно ніколи не спізнювався, сидів уже в пані Ассарсон

двадцять хвилин. І за цей час, мабуть, устиг вивідати, як жив директор Ассарсон ще відтоді, коли ходив до школи.

Гунвальд Ларсон мав свій спосіб допиту: починав із самого початку і поступово вивідував усе. Цей спосіб міг дати добрі наслідки, але був нудний і забирав багато часу.

Двері до квартири відчинив літній чоловік у темному костюмі і сріблястій краватці. Мартін Бек назвав себе і показав службове посвідчення. Чоловік простяг йому руку й відрекомендувався.

– Туре Ассарсон. Я брат… брат убитого. Заходьте, ваш колега вже прийшов.

Він почекав, – поки Мартін Бек роздягся, і пройшов попереду нього у високі подвійні двері до вітальні.

– Маріє, люба, це комісар Мартін Бек.

Вітальня була велика й досить темна. На низькій жовтій канапі, щонайменше триметрової довжини, сиділа худа жінка в чорній вовняній сукні й тримала в руках чарку. Вона відставила чарку на низький чорний столик з мармуровою стільницею, що стояв біля канапи, і простягла руку, грацийно зігнувши її в зап'ястку, ніби для поцілунку. Мартін Бек незграбно потиснув її розслаблені пальці й невиразно промурмотів:

– Співчуваю вам, пані Ассарсон.

З другого боку мармурового столика стояло троє низьких рожевих крісел, і в одному з них сидів Гунвальд Ларсон з досить дивним виразом обличчя. Аж тоді, коли Мартін Бек, на ласкаве запрошення пані Ассарсон сів теж у крісло, він збагнув, що так пригнічувало Гунвальда Ларсона.

Оскільки в такому кріслі можна було випростатись лише горизонтально, а розмовляти лежачи було б смішно, Гунвальд Ларсон зігнувся майже навпіл і почував себе дуже незручно. Обличчя в нього почервоніло з натуги, і він люто поглядав на Мартіна Бека з-поміж колін, які стриміли перед ним, наче дві альпійські вершини.

Мартін Бек спершу підігнув ноги на лівий бік, потім на правий, далі схрестив їх і хотів сховати під крісло, але воно виявилося надто низьким. Врешті він також зігнувся навпіл, як Гунвальд Ларсон.

Тим часом вдова спорожнила чарку і простягла її швагрові, щоб він їй налив знову. Той пильно глянув на неї, тоді пішов і взяв з бічного столика карафку й чисту чарку.

– Можна вам запропонувати чарочку вишнівки, комісаре? – запитав він.

І не встиг Мартін Бек його спинити, як він налив чарку й поставив її перед ним на столик.

– Я саме запитав пані Ассарсон, чи вона не знає, чого її чоловік опинився в тому автобусі в понеділок увечері, – пояснив Гунвальд Ларсон.

– А я відповіла те, що вже казала одному з ваших колег, який був настільки нетактовний, що прийшов допитувати мене через секунду після того, як я дізналася про чоловікову смерть. Відповіла, що не знаю.

Вона підняла чарку в напрямку Мартіна Бека і одним духом випила. Мартін Бек спробував дотягтися до своєї чарки, але на кілька сантиметрів не дотягнувся і знов занурився в крісло.

– Ви знаєте, де ваш чоловік був звечора? – запитав він.

Пані Ассарсон поставила чарку і взяла оранжеву сигарету з золотим краєчком із зеленої скриньки на столі. Перше ніж швагер підніс їй запаленого сірника, вона встигла пом'яти сигарету в пальцях і стукнути нею кілька разів об віко Скриньки. Мартін Бек побачив, що вона не зовсім твереза.

– Так, знаю, – відповіла пані Ассарсон. – Він був на зібранні. Ми пообідали о шостій, потім він одягнувся і десь о сьомій пішов.

Гунвальд Ларсон витяг з нагрудної кишені клапоть паперу та кулькову ручку і, колупнувши нею у вусі, запитав:

– На зібранні? Якому?

Ассарсон глянув на невістку і відповів за неї, бо вона мовчала:

– Це була така товариська спілка. Вони звали себе "верблюдами". Спілка складалася з дев'яти членів, які підтримували знайомство між собою відтоді, як ще вчилися в морській кадетській школі. Вони звичайно збиралися в директора Шеберга на Нарвавеген.

– Вони звали себе "верблюдами"? – недовірливо перепитав Гунвальд Ларсон.

– Так, – мовив Ассарсон. – Вони звичайно віталися словами: "Як поживаєш, старий верблюде?" І так назвали й свою спілку – "Верблюди".

Вдова невдоволено глянула на свого швагра.

– Це була ідейна спілка, – сказала вона. – Вони займалися добродійництвом.

– Яким, наприклад? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Це таємниця, – відповіла пані Ассарсон. – Навіть ми, дружини, не знаємо. Декотрі інші спілки теж так роблять. Не розголошують своїх таємниць.

Мартін Бек відчув, що Гунвальд Ларсон дивиться на нього.

– Ви знаєте, коли директор Ассарсон пішов від директора Шеберга?

– Так, я не могла спати і близько другої години пішла вихилити чарочку на сон. Тоді я й побачила, що Єсти нема вдома, й зателефонувала Гвинтові. Атож, ми так прозиваємо директора Шеберга. Він сказав, що Єста пішов від нього о пів на одинадцяту.

Вона замовкла й погасила сигарету.

– Як ви гадаєте, пані Ассарсон, куди міг їхати ваш чоловік автобусом сорок сьомого маршруту? – запитав Мартін Бек.

– Звичайно, їхав кудись у справах. Він був дуже енергійний і віддавав своїй фірмі багато часу… тобто Туре також співвласник фірми… Могло бути, що якісь справи він залагоджував і вночі. Наприклад, з тими клієнтами, що приїздили з провінції і в Стокгольмі тільки ночували, а тому й…

Вона наче не знала, що їй казати далі, і, піднявши порожню чарку, почала крутити її в руках.

Гунвальд Ларсон щось записував. Мартін Бек випростав одну ногу й заходився розтирати коліно.

– У вас є діти, пані Ассарсон? – запитав він.

Пані Ассарсон поставила чарку перед швагром, щоб той налив їй, але він, не дивлячись на невістку, відставив чарку геть. Вона блимнула на нього, насилу підвелася і струсила з сукні попіл.

– Ні, комісаре Пек, нема. На жаль, мій чоловік не міг подарувати мені дитину.

Хвилину вона невидющим поглядом дивилася кудись повз Мартіна Бека. Потім кілька разів поволі кліпнула очима й перевела погляд на нього:

– Ваші батьки американці, комісаре Пек? – спитала вона.

– Ні, – відповів він.

Гунвальд Ларсон і далі писав. Мартін Бек витягнув шию і зазирнув у його папірець. Він весь був помальований верблюдами.

– Вибачте, комісаре Пек і Ларсон, але я мушу йти, – сказала пані Ассарсон і непевним кроком рушила до дверей. – Отже, до побачення, мені було дуже приємно. – Вона заточилася й зачинила за собою двері.

Гунвальд Ларсон сховав ручку й папірець з верблюдами і виборсався з крісла.

– З ким він спав? – запитав він, не дивлячись на Ассарсона.

Той злякано глянув на зачинені двері й відповів:

– З Єйнар Ульсон, секретаркою з нашої контори.

XVII

Не можна було сказати нічого втішного про ту неприємну середу.

Як вони й сподівалися, вечірні газети викопали історію зі Шверіном і подали її у великих репортажах, нашпигувавши їх різними подробицями й саркастичними зауваженнями на адресу поліції.

"Слідство вже застрягло на місці. Поліція проґавила єдиного важливого свідка. Поліція брехала пресі й громадськості просто у вічі".

"Якщо преса і Великий Детектив Громадськість не матимуть точної інформації, як поліція може сподіватися від них допомоги?"

Газети забули тільки згадати, що Шверін помер, – мабуть, тому, що дуже поспішали.

На лихо, це масове вбивство, крім усього, збіглося із запланованим кілька тижнів перед тим наскоком на кіоски й тютюнові крамнички з метою вилучення порнографічної літератури, яка ображала моральність громадян.

Одна газета на першій сторінці ласкаво повідомляла, що психічнохворий убивця в нападі шалу гасає по місту, свіжий слід холоне й стирається, жах паралізує громадськість, а тим часом армія духовних послідовників Паулюса Бергстрема, щоб підігріти пристрасті, гупає чобітьми по місту, вишукує порнографічні листівки і, чухаючи потилицю, намагається збагнути плутану інструкцію міністерства юстиції, що слід вважати образою моральності, а що ні.

Кольберг прийшов на Кунгсгатан близько четвертої години після обіду. На чубі й на бровах у нього понамерзали шматочки льоду. Він з понурим виразом кинув на стіл паку газет.

– Коли б ми мали стільки інформаторів, скільки писак, нам не довелося б і пальцем ворухнути, – сказав він.

– Це все питання коштів, – мовив Меландер.

– Знаю. Але чи вони б допомогли?

– Ні, – сказав Меландер. – Не така це проста справа.

Він витрусив люльку і знов заглибився в свої папери.

– Ти вже розмовляв з психологами? – кисло спитав Кольберг.

– Так. Рапорт передруковують, – відповів Меландер, не підводячи голови.

В головному штабі слідчої групи з'явилася нова людина. Прибула третина обіцяного підсилення, Монсон із Мальме.

Монсон був майже такий на зріст, як Гунвальд Ларсон, але не такий грізний на вигляд. Він цілу ніч їхав із Сконе своєю машиною. І не тому, що хотів отримати мізерне відшкодування по сорок шість ере за кілометр, – просто, він цілком слушно вважав, що добре буде мати під рукою машину з номерами іншого міста.

Тепер він стояв біля вікна, дивився надвір і жував зубочистку.

– Для мене нема якоїсь роботи? – запитав він.

– Є. Ми кількох людей не встигли допитати. Ось, наприклад, пані Еспер Чельстрем. Удова одного з убитих.

– Ремісника Югана Чельстрема.

– Так. Мешкає на Карлбергсвеген, вісімдесят дев'ять.

– А де лежить Карлбергсвеген?

– Он там висить карта, – втомлено сказав Кольберг.

Монсон кинув погризену зубочистку в попільничку Меландера і байдуже витяг з нагрудної кишені нову. Він якийсь час вивчав карту, тоді одягнув пальто. У дверях він обернувся і глянув на Кольберга.

– Слухай!

– Що таке?

– Ти не знаєш такої крамнички, де можна купити пахучі зубочистки?

– Ні, не знаю.

– Шкода, – сумно сказав Монсон. А виходячи, додав: – Я чув, що є такі. А я саме кинув курити.

Коли двері за ним зачинилися, Кольберг глянув на Меландера й сказав:

– Я його бачив єдиний раз у житті. Торік у Мальме. І він питав те самісіньке.

– Про зубочистки?

– Так.

– Дивно.

– Що дивно?

– Що відтоді минуло більше як рік, а він так і не з'ясував, чи справді є такі зубочистки.

Меландер нічого не відповів на це, і розмова урвалася.

Хоч там що писали газети, а Великий Детектив Громадськість невтомно діяла цілу другу половину дня. Сотні, людей телефонували до поліції або приходили особисто, щоб заявити, що вони, мабуть, їхали тим самим автобусом, у якому сталося вбивство.

Усю цю інформацію працівники слідчої групи мусили просіяти крізь своє сито, і тільки. в одному випадку виявилося, що їхня праця була недаремна. Один чоловік, який сів у двоповерховий автобус на зупинці Юргордсбру десь о десятій вечора в понеділок, ладен був заприсягтися, що бачив Стенстрема. Він сказав це по телефону й попав на Меландера, який відразу ж викликав його.

Чоловікові було десь із п'ятдесят років. Він тримався дуже впевнено.

– Отже, ви бачили помічника слідчого Стенстрема?

– Так.

– Де?

– Коли я сів у автобус на Юргордсбру. Він сидів ліворуч, зразу ж за водієм.

Меландер кивнув головою. Інформація про те, де хто сидів у автобусі, ще не попала в пресу.

– Ви певні, що то був він?

– Так.

– А чому?

– Я його впізнав. Я працюю нічним сторожем.

– Це правда, – сказав Меландер. – Кілька років тому ви сиділи у вестибюлі старого поліційного будинку на Агнегатан. Я тепер згадав.

– Так, – здивувався чоловік. – А я вас не впізнав.

– Я бачив вас двічі, проте ми жодного разу не розмовляли, – сказав Меландер.

– Але Стенстрема я добре пам'ятаю, бо…

Чоловік завагався.

– Бо що? – ласкаво запитав Меландер.

– Він був такий молодий і носив джинси й спортивну сорочку. Я подумав, що він не може працювати в поліції. І звелів йому показати посвідчення. А потім…

– Що потім?

– Потім я через кілька тижнів знов помилився. Дуже прикро, але це правда.

– Нічого, таке буває. Отже, коли ви побачили його позавчора ввечері, він в" ас упізнав?

– Ні. Не впізнав.

– Біля нього хтось сидів?

– Ні, місце було порожнє. Я добре пам'ятаю, бо спершу хотів привітатися й сам сісти коло нього. Але потім подумав, що це було б смішно.

– Шкода, – мовив Меландер. – І ви зійшли на площі Сергеля?

– Так. Я там пересів на метро.

– А Стенстрем лишився в автобусі?

– Думаю, що лишився. Принаймні я не бачив, щоб він злазив. А я сидів нагорі.

– Може, вип'єте чашку кави?

– Залюбки. Дякую, – мовив чоловік.

– Було б добре, якби ви поглянули на фотографії, – сказав Меландер. – Та, на жаль, вони не дуже приємні.

– Я розумію, – промурмотів чоловік.

Він почав оглядати фотографії, зблід і кілька разів ковтнув слину. Але впізнав тільки Стенстрема.

Через хвилину майже одночасно з'явилися Мартін Бек, Гунвальд Ларсон і Ренн.

– Що, Шверін по… – почав Кольберг.

– Так, помер, – відповів Ренн.

– Ну й що?

– Сказав щось.

– Що?

– Не знаю, – відповів Ренн, ставлячи на стіл магнітофон.

Усі з'юрмилися навколо нього.

"– Хто стріляв?

– Днркс.

– Який він був на вигляд?

– Яколсон.

– Ти що справді не можеш більше нічого добути з нього?

– Слухайте, добродію, з вами розмовляє старший помічник інспектора Ульгольм.

– Він помер".

"– Хто стріляв?

– Днркс.

– Який він був на вигляд?

– Яколсон".

– Ти сам придумав ці запитання? – поцікавився Гунвальд Ларсон.

– Так. Ось вони в мене записані, – скромно відповів Ренн.

– Геніально.

– Він був притомний тільки півхвилини, – образився Ренн. – Тоді помер.

Мартін Бек знов програв стрічку.

– Що він у біса каже? – мовив Кольберг.

Він не мав часу поголитися і задумливо скуб щетину на бороді.

Мартін Бек обернувся до Ренна:

– Що, по-твоєму, він сказав? Ти ж був там.

– Був, і думаю, що він зрозумів запитання й намагався на них відповісти.

– Ну?

– На перше запитання він відповів заперечно, щось ніби "Я не знаю" або "Я його не впізнав".

– Як ти, в біса, побачив таку відповідь у цьому "днркс"? – вражено спитав Гунвальд Ларсон.

Ренн почервонів і засовався на стільці.

– А й справді, як ти дійшов до такого висновку? – і собі спитав Мартін Бек.

– Не знаю. Мені так здалося. Таке склалося враження.

– Ага. А потім?

– На друге запитання він відповів досить виразно: "Яколсон".

– Так, я чув. Але що він мав на увазі? – мовив Кольберг.

Мартін Бек потирав пучками чоло там, де починався чуб.

– Або Якобсон, – мовив він задумливо. – Чи ще якось.

– Він каже "Яколсон", – наполягав Ренн.

– Так, – погодився Кольберг. – Але такого прізвища немає.

– Перевіримо, – сказав Меландер, – може, й є. А тим часом…

– Що?

– Тим часом, я думаю, що треба послати стрічку на експертизу. Якщо наша лабораторія не впорається, можна зв'язатися з радіо. Їхні звукотехніки мають усі прилади. Вони можуть відділити кожен звук на стрічці, спробувати різну швидкість.

– Так, це добра думка, – погодився Мартін Бек.

– Але спершу зітри до лиха того Ульгольма, – сказав Гунвальд Ларсон, – а то з нас глузуватиме цілий світ. – Він озирнувся по кімнаті. – А де те зозуленя Монсон?

– Певне, заблукав, – відповів Кольберг. – Треба, мабуть, було сказати йому, як їхати.

Він глибоко зітхнув.

Зайшов Ек, задумливо погладжуючи свою сиву голову.

– Що там? – запитав Мартін Бек.

– Газети звинувачують пас у тому, що ми й досі не помістили портрета невпізнаної жертви.

– Ти сам знаєш, який вигляд мав би той портрет, – мовив Кольберг.

– Знаю, але…

– Стривай, – сказав Меландер. – Можна дати опис. Вік – років тридцять п'ять – сорок, зріст – метр сімдесят один, вага – шістдесят дев'ять кілограмів, сорок другий номер взуття, карі очі, темний чуб. Шрам після операції сліпої кишки. Темний заріст на грудях і животі. Шрам від якоїсь давньої рани на зап'ястку. Зуби… ні, про них краще не згадувати.

– Я пошлю їм цей опис, – сказав Ек і вийшов. Хвилину всі мовчали.

– Фредрік дійшов до одного висновку, – сказав нарешті Кольберг. – Що Стенстрем сидів у автобусі вже до зупинки Юргордсбру. Отже, він їхав із Зоопарку.

– Що ж він там робив? – здивувався Гунвальд Ларсон. – Увечері, і в такий дощ?

– Я також дійшов до одного висновку, – сказав Мартін Бек. – Що він, мабуть, не знав тієї медсестри.

– Ти певний цього? – запитав Кольберг.

– Ні.

– Біля Юргордсбру він був сам, – сказав Меландер.

– Ренн також дійшов до одного висновку, – сказав Гунвальд Ларсон.

– До якого?

– Що те "днркс" означає: "Я його не впізнав". Уже не кажучи про якогось типа на прізвище Яколсон.

Оце було й усе, що вони з'ясували до середи п'ятнадцятого листопада.

Надворі йшов сніг, мокрий, лапатий. Уже зовсім стемніло.

Звичайно, немає людини на прізвище Яколсон. Принаймні в Швеції.

У четвер вони взагалі не дізналися нічого нового.

У четвер увечері Кольберг вернувся додому після одинадцятої. Дружина читала в кружалі світла від стоячої лампи. Вона була вбрана в короткий, застебнутий спереду халатик і сиділа в кріслі, підібгавши під себе босі ноги.

– Привіт, – сказав Кольберг. – Як посувається твоя іспанська мова?

– Звичайно, ніяк. Смішно й мріяти, що можна взагалі щось зробити, коли в тебе чоловік працює в поліції.

Кольберг нічого на це не відповів. Він скинув верхній одяг і зайшов до ванної. Там він поголився й довго сидів під душем, сподіваючись, що ніякий дурний сусід не викличе радіополіції і не звинуватить його в порушенні нічного спокою хлюпотом води. Потім надів купальний халат, зайшов до вітальні й сів перед дружиною. Якийсь час він дивився на неї.

– Давно я тебе не бачила, – сказала вона, не відводячи очей від книжки. – Як ваші справи?

– Погано.

– Шкода. Бо таки дивно, що хтось без ніякої причини серед міста застрілив у автобусі дев'ятеро людей. А поліція не може придумати нічого кращого, як влаштовувати нескінченні облави.

– Так, справді дивно, – визнав Кольберг.

– Чи решта твоїх колег теж не приходять додому по тридцять шість годин?

– Мабуть, що так.

Вона знов почала читати. Кольберг сидів мовчки, може, хвилин десять, а може, й п'ятнадцять, не зводячи з неї погляду.

– Чого ти витріщився на мене? – запитала вона, все ще не дивлячись на нього, але вже веселим голосом.

Кольберг не відповів, і вона вдала, що читає ще уважніше. У неї було темне волосся, карі очі, правильні риси обличчя й чітко вимальовані

брови. Вона була на чотирнадцять років молодша за Кольберга: якраз недавно їй минуло двадцять дев'ять. І вона ніколи не вважала себе дуже вродливою. Врешті він сказав:

– Гун!

Уперше, відколи він зайшов до квартири, вона глянула на нього, ледь усміхнувшись і лукаво блиснувши очима.

– Що?

– Встань!

– Ну, встану.

Вона загнула правий верхній ріжок сторінки, яку саме прочитала, згорнула книжку й відклала її на бильце крісла. Тоді підвелася, звісивши руки й широко розставивши босі ноги. Весь час вона дивилася на Кольберга.

– Погано, – сказав він.

– Що погано?

– Загинати ріжки в книжці.

– Це моя книжка, куплена на власні гроші.

– Роздягнися, – сказав він.

Гун піднесла праву руку до шиї і почала поволі, один за одним, розстібати ґудзики, так само дивлячись на Кольберга. Потім розгорнула тонкий ситцевий халатик, і він упав додолу позад неї.

– Обернися, – сказав Кольберг.

Вона обернулась до нього спиною.

– Ти гарна.

– Дякую. Мені що, стояти так далі?

– Ні. Передом краще.

– Он як.

Вона обернулася і глянула на Кольберга з тим самим виразом на обличчі, що й перше.

– Ти вмієш стояти на руках?

– Принаймні вміла до зустрічі з тобою. А потім не було нагоди. Спробувати?

– Не треба.

– А я все-таки спробую.

Вона підійшла до стіни й досить легко стала вниз головою.

Кольберг зацікавлено стежив за нею.

– Стояти далі?

– Ні, досить.

– Я постою, коли це тебе розважає. Я, щоправда, можу зомліти. Тоді вкриєш мене чимось. Хустиною, абощо.

– Ні, перевертайся.

Гун неквапом, легенько знов стала на ноги і глянула на Кольберга через плече.

– Що б ти сказала, якби я захотів так тебе сфотографувати?

– Як це так? Голу?

– Еге.

– І вниз головою?

– Еге ж, хоч би й так.

– В тебе ж навіть немає фотоапарата.

– Немає. Але не в тім річ.

– Звичайно, ти можеш робити, що хочеш. Можеш, до лиха, робити, що тобі заманеться. Я казала тобі це ще два роки тому.

Він нічого не відповів. Гун і далі стояла біля стіни.

– До речі, а що б ти робив з такими фотографіями?

– Оце й є те питання, що мене цікавить.

Гун повернулась і поволі підійшла до нього.

– А тепер питання, яке цікавить мене: що все це в біса означає?

– Стенстрем тримав цілу паку таких фотографій у шухляді письмового столу.

– На роботі?

– Так.

– Чиїх?

– Своєї дівчини.

– Оси?

– Так.

– Мабуть, то було видовисько не з найкращих.

– Ні, чому ж, – сказав він.

Гун глянула на нього спідлоба.

– І напрошується питання: навіщо він їх зробив? – пояснив Кольберг.

– А це має якесь значення?

– Не знаю. Не можу з'ясувати.

– Мабуть, любив дивитися на них.

– Мартін також так вважає.

– Звичайно, розумніше було б час від часу приїздити додому й дивитися на оригінал.

– Мартін може й помилятися. Він, наприклад, тривожиться за нас. Я бачу по ньому.

– За нас? Чому це?

– Певне тому, що я в понеділок ввечері виходив сам до міста.

– А він хіба не виходить без дружини?

– Щось тут не ліпиться докупи, – сказав Кольберг. – Із Стенстремом і тими фотографіями.

– Чому? Адже відомо, які бувають чоловіки. А вона на тих фотографіях гарна?

– Так.

– Дуже гарна?

– Так.

– Ну, ти знаєш, що я повинна була б сказати.

– Знаю.

– Але я не скажу.

– Не скажеш. Це я також знаю.

– А може, Стенстрем хотів показати їх своїм товаришам? Щоб похвалитися.

– Навряд. Він був не такий.

– Чого ж ти морочиш собі ними голову?

– Не знаю. Мабуть тому, що й досі не напав на якийсь слід.

– А фотографії хіба якийсь слід? Думаєш, що хтось убив Стенстрема через них? Навіщо ж тоді він убив ще восьмеро інших?

Кольберг хвилину дивився на Гун.

– Отож-бо, – нарешті мовив він. – Ти правду кажеш.

Вона була довгонога, пропорційно збудована, з нормальною чуттєвістю. Була саме така, якої він хотів, але ж шукати її довелося більше ніж двадцять років, а тоді ще рік зважуватись.

Мартін Бек не згаяв двадцяти років на пошуки дружини. Він зустрів її сімнадцять років тому, відразу зробив вагітною і одружився. Раз, два, і кінець.

Тепер вона стояла в дверях спальні, наче сама доля, в зім'ятій нічній сорочці, зі смугами від подушки на обличчі.

– Ти так кашляєш і шморгаєш носом, що можеш усіх у домі побудити, – сказала вона.

– Пробач.

– І чого ти куриш серед ночі? З хворим горлом? Мартін Бек погасив сигарету в попільничці і сказав:

– Мені дуже шкода, що я тебе збудив.

– Що там я, головне, щоб ти знов не схопив запалення легень. Краще лишись завтра вдома.

– Мабуть, навряд чи мені вдалося б лишитися вдома.

– Дурниці. Як ти будеш працювати хворий? Наче в поліції більше нікого немає. А крім того, ти повинен уночі спати, а не читати давні рапорти. Того вбивства в таксі ти ніколи не розплутаєш. Відклади все і гаси світло. На добраніч.

– На добраніч, – машинально відповів Мартін Бек зачиненим дверям спальні.

Він насупив брови й відклав убік зшиті рапорти. Їх аж ніяк не можна було назвати давніми, бо Мартін Бек читав копію медичної експертизи, яку він отримав щойно ввечері. Але кілька місяців тому він справді цілими ночами перечитував матеріали, що стосувалися одного вбивства в таксі з метою пограбування, яке сталося дванадцять років тому.

Мартін Бек якийсь час лежав нерухомо, втупивши очі в стелю. Нарешті він почув неголосне хропіння зі спальні, швидко підвівся з ліжка і обережно вийшов у передпокій. Хвилинку він повагався, тримаючи руку на телефоні, тоді пересмикнув плечима, підняв трубку й набрав Кольбергів номер.

– Кольберг слухає, – почувся в трубці задиханий голос Гун.

– Привіт, а Ленарт є?

– Є.

– Що таке? – спитав Кольберг.

– Я тобі заважаю?

– Можна сказати, заважаєш. Чого тобі треба?

– Слухай, ти пам'ятаєш, що було влітку після вбивства у парку?

– Пам'ятаю, і що?

– У нас тоді не було роботи, і Гаммар звелів переглянути давні справи, які нам не пощастило розплутати. Пам'ятаєш?

– Еге ж. І ти подзвонив, щоб сказати мені про це?

– Ні. Я хочу спитати, яку справу взяв собі Стенстрем? Він саме був вернувся з відпустки.

– Не маю уявлення. Я думав, що він тобі сказав.

– Ні, він нічого не казав.

– То, може, Гаммар знає.

– Так. Звичайно, Гаммар має знати. До побачення. Пробач, що я тебе збудив.

– Іди до лиха!

Мартін Бек почув, як клацнула трубка. Свою він ще якийсь час притискав до вуха, нарешті також поклав і почвалав назад до канапи.

Він ліг і вимкнув світло. Лежачи в темряві, він почував себе дурень дурнем.

XVIII

Усупереч усім сподіванкам п'ятниця принесла новину, яка їх підбадьорила. Прийняв її по телефону Мартін Бек. Решта всі почули, як він сказав:

– Що? Знайшли? Справді?

Всі покидали, хто що тримав у руках, і втупилися в Мартіна Бека. Він поклав трубку і сказав:

– Балістичне дослідження закінчене.

– Ну й що?

– Нібито визначили, з чого вбивця стріляв.

– З військового пістолета, – сказав Гунвальд Ларсон. – Їх сотні лежать без охорони у військових складах. Краще б вони роздали їх злодіям задарма, аніж щотижня замикати склади на нові замки. Я за півгодини можу купити їх у місті з десяток.

– Трохи не так, як ви собі гадаєте, – мовив Мартін Бек, беручи в руки папірець, на якому перед цим щось записував. – Зразок тридцять сьомий, тип "Суомі".

– Та невже? – здивувався Меландер.

– Це той старий, з дерев'яним руків'ям, – сказав Гунвальд Ларсон. – Я бачив такі ще в сорокових роках.

– Зроблений у Фінляндії чи в нас, за фінською ліцензією? – запитав Кольберг.

– У Фінляндії, – відповів Мартін Бек. – Той хлопець, що телефонував, сказав, начебто вони певні цього. Патрони теж давні, виготовлені фірмою швацьких Машин "Тіккакоскі".

– М-37, – сказав Кольберг. – Барабан на сім патронів. Важко собі уявити, в кого може тепер бути такий пістолет.

– Ні в кого, – сказав Гунвальд Ларсон. – Тепер він уже лежить на дні Стремена. На тридцятиметровій глибині.

– Можливо, – сказав Мартін Бек. – Але хто міг його мати чотири дні тому?

– Якийсь божевільний фіни, – мовив Гунвальд Ларсон. – Берімо зграю собак і нумо виловлювати в місті всіх навіжених фінів. Ото буде весела робота.

– Ми щось скажемо пресі? – запитав Кольберг.

– Ні, – відповів Мартін Бек. – Жодного слова.

Запала тиша. Нарешті в них з'явилася перша провідна ниточка. Скільки мине часу, поки вони знайдуть другу?

Відчинилися двері, й до кімнати, зацікавлено, роззираючись, ввійшов якийсь юнак. Він тримав у руці сірий конверт.

– Кого тобі треба? – запитав Кольберг.

– Меландера, – відповів юнак.

– Старшого слідчого карного відділу Меландера, – поправив його Кольберг. – Ось він сидить.

Юнак поклав конверт на письмовий стіл Меландера і вже хотів вийти, коли Кольберг сказав:

– Я не чув, щоб ти стукав.

Юнак спинився, тримаючись за клямку, але не озивався. В кімнаті було тихо. І серед тієї тиші Кольберг сказав поволі, виразно, ніби пояснював щось дитині:

– Коли входиш до кімнати, треба постукати, тоді почекати, поки тобі дозволять зайти, і аж потім відчиняти двері. Зрозуміло?

– Авжеж, – сказав юнак, дивлячись Кольбергові під ноги.

– Отож-бо, – сказав Кольберг і відвернувся.

Юнак швидко вийшов і нечутно зачинив за собою двері.

– Хто це? – запитав Гунвальд Ларсон.

Кольберг стиснув плечима.

– Він чимось нагадує Стенстрема, – сказав Гунвальд Ларсон.

Меландер відклав люльку, розпечатав конверт і витяг з нього зелений зшиток із сантиметр завтовшки.

– Що це таке? – спитав Мартін Бек.

Меландер погортав зшиток і сказав:

– Висновок психологів. Я звелів його оправити.

– Ну, Фродріку, що там написано в твоєму талмуді?

Меландер витрусив люльку на аркуш паперу, згорнув його й викинув у кошик.

– У Швеції не було ще такого випадку, – сказав він. – Хіба що вернемося назад до часів Нурлунда і вбивства на пароплаві "Принц Карл". Отже, нам треба в основному опиратися на американські дослідження, зроблені за останнє десятиріччя.

Він дмухнув у люльку, пробуючи, чи вона не забита, й повів далі, натоптуючи її тютюном:

– Американським дослідникам не бракує матеріалу, не те що в нас. У цьому висновку, між іншим, згадано Спека з Бостона, який убив вісьмох медсестер у Чікаго, Вітмена, який із вежі застрілив шістнадцять осіб, а ще багато більше поранив, Унру, який на вулицях Нью-Джерсі за двадцять хвилин застрілив тридцять осіб, і ще кілька випадків, про які ви, напевне, читали в газетах...

Меландер погортав зшиток.

– Виходить, масові вбивства – чисто американське явище, – сказав Гунвальд Ларсон.

– Так, – відповів Меландер. – І тут подано кілька досить переконливих теорій, чому саме.

– Вихваляння насильства, – сказав Кольберг. – Суспільство кар'єристів. Продаж зброї на замовлення, переслане поштою. Злочинна війна у В'єтнамі.

Меландер закурив і кивнув головою.

– Між іншим, і тому, – сказав він.

– Я десь читав, що на тисячу американців є один чи два потенційні масові убивці, – сказав Кольберг. – Цікаво, як вони це визначили?

– З допомогою анкет, – відповів Гунвальд Ларсон. – Анкети також типово американське явище. Там ходять з квартири до квартири й питають людей, чи вони могли б уявити себе масовим убивцею. І двоє на тисячу відповідають, що їм було б приємно уявити себе в такій ролі.

Мартін Бек витер носа й роздратовано глянув почервонілими очима на Гунвальда Ларсона.

Меландер відкинувся на спинку стільця і випростав ноги.

– А як твої психологи характеризують масового вбивцю? – спитав Кольберг.

Меландер знайшов відповідну сторінку й почав читати:

– "Очевидно, йому немає тридцяти років. Він несміливий і потайний, хоч оточення вважає його вихованим і старанним. Він може полюбляти чарку, але найчастіше буває непитущим. Можливо, він низький на зріст або має якусь травму чи фізичну ваду, що вирізняє його серед звичайних людей. Він відіграє дуже незначну роль у суспільстві і виріс у скрутних обставинах. У більшості випадків він або дитина розлучених батьків, або сирота, який змалку не зазнав ласки. Як правило, досі він не робив тяжких злочинів. – Меландер підвів очі й додав: – Усі ці висновки зроблені на підставі фактів, відомих з допитів і досліджень психіки американських злочинців, засуджених за масові вбивства".

– Такий убивця має бути зовсім божевільний, – сказав Гунвальд Ларсон. – І цього не помітиш, поки він не рвоне на вулицю і не вб'є з десяток людей.

– "Психопат може поводитись зовсім нормально, поки щось не збудить у ньому ненормального потягу. Психопатія полягає в тому, що якісь риси в людині – одна чи кілька – відхиляються від норми, а решта, в тому числі її здібності, ставлення до праці тощо, залишаються цілком нормальними. Більшість тих, що раптом, бездумно, без будь-якої зовнішньої причини зробили масове вбивство, найближче оточення вважало обережними, лагідними, вихованими людьми, від яких ніхто не сподівався такого вчинку. Багато з описаних в Америці випадків свідчать, що самі злочинці давно вже усвідомлювали свою хворобу й намагалися стримати в собі деструктивні тенденції, аж поки нарешті в них не стало сили опиратися їм. В людини, яка має потяг до масового вбивства, може бути манія переслідування, манія величі або ж болісне почуття своєї провини. Часто такі вбивці виправдувалися тим, що вони просто домагалися слави, хотіли, щоб їхнє прізвище з'явилося в газетах на перших сторінках. Майже завжди за злочином ховається бажання вирізнитися чи помститися. Вбивцям здається, що їх недооцінюють, не розуміють і погано до них ставляться. В більшості випадків такі люди мають серйозні сексуальні збочення".

Коли Меландер скінчив читати, в кімнаті знов запала тиша. Мартін Бек дивився у вікно. Кольберг сидів на столі Гунвальда Ларсона і з'єднував його скріплювачки в довгий ланцюжок. Гунвальд Ларсон сердито відняв у нього коробку.

Зайшов Монсон зі своєю зубочисткою в кутику рота. Мартін Бек підвівся, підійшов до Меландера й забрав у нього зелений зшиток.

– Я візьму його до себе й спокійно прочитаю, – сказав він.

Він рушив до дверей, але Монсон спинив його, витяг з рота зубочистку й запитав:

– Що тепер мені робити?

– Не знаю. Спитай Кольберга, – відповів Мартін Бек і вийшов.

– Піди поговори з господинею того араба, – сказав Кольберг.

Він написав на клаптику паперу прізвище й адресу і простяг його Монсонові.

Монсон згаяв добрих півгодини, щоб у вуличній тісняві добратися до Норра Сташунсгатан. Коли він поставив машину на стоянці проти будинку номер сорок вісім, було вже кілька хвилин на п'яту й почало смеркати.

В будинку було двоє мешканців з прізвищем Карлсон, проте Монсон швидко збагнув, яка саме квартира йому потрібна.

На її дверях красувалося вісім карток – дві друковані, а решта написані не однією рукою, і всі з чужоземними прізвищами. Прізвища Мухамеда Буссі серед них не було.

Монсон подзвонив, і йому відчинив чоловік з чорними вусиками, в пожмаканих штанях і білій спідній сорочці.

– Можна бачити пані Карлсон? – запитав Монсон. Чоловік усміхнувся, блиснувши білими, як сніг, зубами, і розвів руки.

– Пані Карлсон не дома, – сказав він каліченою шведською мовою. – Скоро прийде.

– Тоді я почекаю, – мовив Монсон і зайшов у коридор. Він розстебнув плаща, глянув на усміхненого чоловіка й спитав: – Ви знали Мухамеда Буссі, який тут мешкав?

Усмішка на чоловіковому обличчі відразу згасла.

– Так, знав. То пекельна історія. Страхітлива. Він був мій приятель, той Мухамед.

– Ви також араб?

– Ні, турок. А ви чужинець?

– Ні, – відповів Монсон. – Я швед.

– Ага. Мені здалося, ви трохи затинаєтесь, – сказав турок.

Монсон суворо глянув на нього і сказав:

– Я з поліції. Хочу поглянути на вашу квартиру, якщо можна. Є ще хтось удома?

– Нема, тільки я. Я маю звільнення від лікаря.

Монсон озирнувся довкола. Передпокій був довгий і темний. У ньому стояли тільки столик, плетене крісло й металева вішалка. На столику лежало кілька газет і листів з чужоземними марками. Крім вхідних, тут було ще п'ятеро дверей, з них одні подвійні і двоє малих, мабуть до туалету й до комірчини.

Монсон рушив до подвійних дверей і відчинив одну половину.

– Там кімната пані Карлсон, – злякано сказав чоловік. – Туди входити заборонено.

Та Монсон таки заглянув до захаращеної меблями кімнати, яка, певне, правила господині і за спальню, і за вітальню..

Сусідні двері вели до обладнаної по-сучасному кухні.

– До кухні не можна заходити, – сказав позад Монсона турок.

– Скільки тут кімнат? – запитав Монсон.

– Кімната пані Карлсон, кухня і наша, – відповів турок. – І туалет, і комірчина.

– Отже, дві кімнати й кухня, – сказав Монсон сам до себе.

– Заглянете в нашу кімнату? – спитав турок, притримуючи двері.

Кімната мала приблизно п'ять метрів на сім. На двох вікнах, що виходили на вулицю, висіли старі, вилинялі гардини. Вздовж стін стояли різного типу ліжка, а поміж вікнами – невеличка канапа, присунута узголів'ям до стіни.

Монсон нарахував шестеро ліжок. Троє з них були не-застелані. Всюди валялося взуття, одяг, книжки й газети. Посеред кімнати стояв круглий, пофарбований у білий колір стіл, оточений п'ятьма різними за формою стільцями. Умеблювання доповнювала висока шафа з паленого дерева, яка стояла біля одного з вікон.

– Вас тут живе шестеро? – спитав Монсон.

– Ні, восьмеро, – відповів турок.

Він підійшов до ліжка під дверима й ледь витяг з-під нього ще одне, нижнє, водночас показуючи на друге таке ліжко.

– Тут таких, що засовуються, двоє, – додав він. – Мухамед спав он там.

– А хто решта ваших товаришів? – запитав Монсон. – Теж турки?

– Ні, нас турків троє, двоє – араби, двоє – іспанці, один – фіни, а новий, що вселився замість Мухамеда, – грек.

Турок швидко перетнув кімнату й шпурнув подушку на одне з ліжок. Поки подушка падала, Монсон. устиг помітити розгорнутий порнографічний журнал.

– Вибачте, – сказав турок, – тут трохи… не прибрано. Питаєте, чи ми тут їмо? – Ні, нам заборонено варити. Заборонено ходити до кухні, заборонено щось їсти в кімнаті. Не можна готувати їжі й кави.

– А скільки ви платите за кімнату?

– По триста п'ятдесят крон кожен, – сказав турок.

– На місяць?

– Так. Усі місяці по триста п'ятдесят крон.

Турок кивнув головою і почухав крізь пазуху груди, зарослі цупким, як щетина, волоссям.

– Я заробляю добре, – сказав він. – Сто сімдесят крон на тиждень. Я їжджу на вагонетці.. Раніше я працював у ресторані і так добре не заробляв.

– Ви не знаєте, Мухамед Буссі мав якусь родину? – запитав Монсон. – Братів, сестер чи батьків?

– Ні, не знаю. Ми добре приятелювали, але Мухамед не любив про себе розповідати. Дуже боявся.

Монсон дивився у вікно на гурт змерзлих людей, що чекали на зупинці автобуса.

– Чого боявся?

– Не боявся. Ну, як його сказати?.. Був боязкий.

– Ага, несміливий, – поправив його Монсон. – А ви знаєте, скільки він тут жив?

Турок сів на канапу між вікнати й похитав головою.

– Ні, не знаю. Я прийшов сюди того місяця, і Мухамед уже жив тут.

Монсон спітнів у теплому плащі. Здавалося, що повітря в кімнаті було насичене випарами восьми її мешканців.

– Коли повернеться пані Карлсон? – спитав Монсон.

Турок здвигнув плечима.

– Не знаю. Скоро.

Монсон засунув зубочистку в рот і сів біля круглого столу.

Через півгодини він викинув клапті зубочистки в попільничку. Прийшло ще двоє пожильців пані Карлсон, але самої господині все не було.

Ці двоє пожильців були іспанцями, а оскільки їхній запас шведських слів був дуже малий, а Монсонів запас іспанських слів ще менший, він скоро відмовився від спроби щось у них дізнатися. З усієї розмови він збагнув тільки те, що їх звати Рамон і Хуан і що вони миють посуд в якомусь ресторані.

Турок ліг на канапу й заходився гортати німецький тижневик. Іспанці, жваво розмовляючи, прибиралися на вечірню розвагу, в якій мала брати участь дівчина на ім'я Керстін і яка, мабуть, була темою їхньої розмови.

Монсон часто поглядав на годинник. Він вирішив чекати не довше як до пів на шосту.

За дві хвилини до цього терміну з'явилася пані Карлсон.

Вона посадовила Монсона на свою елегантну канапу, пригостила його вином і почала нарікати на нещасну долю господині, що тримає пожильців.

– Не дуже приємно самотній, нещасній жінці тримати повну квартиру чоловіків, – сказала вона. – Та ще й чужоземців. Але що має робити бідна вдова?

Монсон швидко прикинув, що ця бідна вдова видоює щомісяця з пожильців понад три тисячі крон.

– Той Мухамед, – сказала вона, – не заплатив мені за останній місяць. Ви б не могли так зробити, щоб я отримала плату? Він же мав гроші в банку.

Коли Монсон запитав, що вона думає про Мухамеда, господиня відповіла:

– Він хоч і араб, але був приємний хлопець. Чемний, тихий, начебто порядний, не пив і, мені здається, навіть не мав дівчини. Але, як я вже сказала, не заплатив мені за останній місяць.

Виявилося, що вона досить добре ознайомлена з особистими справами своїх пожильців. Рамон і справді тягався з повією на ім'я Керстін, але про Мухамеда їй майже не було чого розповідати.

Він мав заміжню сестру в Парижі. Сестра писала йому, але ж ті листи неможливо читати, оскільки вони написані по-арабському.

Пані Карлсон принесла пачку листів і віддала їх Монсонові. На конверті було сестрине прізвище й адреса.

Все земне добро Мухамеда було складене в брезентову валізу. Монсон забрав її з собою.

Пані Карлсон ще раз нагадала про гроші, поки Монсон зачинив за собою двері.

– Ото відьма, – промурмотів він сам до себе, спускаючись сходами на вулицю, де стояла його машина.

XIX

Понеділок. Сніг. Вітер. Собачий холод.

– Чудовий, свіжий сніг, – сказав Ренн.

Він стояв біля вікна і замріяно дивився на вулицю й на будинки, що ледь видніли за миготливою завісою з білих сніжинок.

Гунвальд Ларсон підозріливо глянув на нього й запитав:

– Це якийсь дотеп, чи що?

– Ні. Я просто стою і думаю, що я почував, коли був хлопцем.

– Дуже похвально. А ти не думаєш, що треба робити щось корисніше? Для слідства.

– Так, але…

– Але. що?

– Отож-бо. Я саме хотів тебе запитати – що?

– Убито дев'ятеро чоловік, – сказав Гунвальд Ларсон, – а ти не знаєш, що тобі робити. Ти слідчий чи ні?

– Слідчий.

– То веди слідство, хай тобі чорт.

– Як?

– Не знаю, роби щось.

– А ти що робиш?

– Хіба не бачиш? Читаю ту психологічну нісенітницю, що її виготовили Меландер з лікарями.

– Навіщо?

– Не знаю. Звідки мені все знати?

Минув тиждень від кривавої купелі в автобусі. Стан слідства не змінився; видно було, що в слідчих немає ніяких конструктивних ідей. Навіть приплив інформації від населення, яка нічого їм не давала, почав зменшуватися.

Суспільство споживачів думало вже про інше. Щоправда, до різдва було ще більше як місяць, але на прикрашених гірляндами торгових вулицях уже почалися рекламні оргії й поширювалась купівельна істерія, швидко й неухильно, мов чума. Епідемія не мала спину, і від неї нікуди було втекти. Вона захоплювала будинки і квартири, отруюючи й перемагаючи дорогою геть усе. Діти плакали до знемоги, батьки залазили в борги до наступної відпустки. Розперезалося легалізоване шахрайство. В лікарнях збільшилася кількість хворих з інфарктом, нервовим розладом і проривом виразки шлунка.

Перед цим великим родинним святом до поліційних дільниць міста часто надходили вітання у вигляді п'яних як ніч різдвяних гномів[1], яких знаходили в під'їздах і громадських туалетах. На Маріяторгет двоє втомлених патрульних, затягаючи такого непритомного гнома в таксі, ненароком упустили його в риштак.

Зчинилась буча. Патрульних тісним кільцем оточили заплакані діти й аматори чарки, які розлючено галасували. Одного з патрульних хтось ударив сніговою грудкою в око. Він розсердився, витяг кийок, махнув ним наосліп і влучив у якогось надто цікавого пенсіонера. Вийшла не дуже гарна історія, що долило води на млин тих, хто ненавидів поліцію.

– У кожному суспільстві тліє потаємна ненависть до поліції, – сказав Меландер. – І досить якоїсь дрібниці, щоб вона спалахнула.

– А чому? – байдуже запитав Кольберг.

– Бо поліція – необхідне зло, – сказав Меландер. – Усі люди, навіть професійні злодії, знають, що можуть опинитися в такому становищі, коли єдиним порятунком для них буде поліція. Коли злодій прокидається вночі і чує в своєму льоху якийсь шурхіт, то що він робить? Певна річ, телефонує до поліції. Та поки немає такого становища, щоразу, коли поліція з якихось причин втручається в життя громадян або порушує їхній душевний спокій, їх здебільшого поймає страх або зневага.

– Мало нам усіх тих прикрощів, що сипляться на нашу голову, то ми ще й мусимо вважати себе неминучим злом, – гірко сказав Кольберг.

– Труднощі, звичайно, випливають із тієї парадоксальної обставини, – незворушно вів далі Меландер, – що наш фах вимагає від працівників великих розумових здібностей і виняткових психічних, фізичних і моральних якостей, а водночас не має в собі нічого, що вабило б до нього людей з такими даними.

– Ти неможливий, – сказав Кольберг.

Мартін Бек уже не раз чув такі розумування, і вони йому набридли.

– Ви б не могли десь інде вести свої соціологічні дебати? – невдоволено сказав він. – Мені треба подумати.

– Про що? – запитав Кольберг.

Тієї хвилини задзвонив телефон.

– Бек слухає.

– Це Єльм. Як справи?

– Кепсько, між нами кажучи.

– Ви вже впізнали того хлопця без обличчя?

Мартін Бек віддавна знав Єльма й завжди покладався на нього. І не тільки він. Багато хто вважав, що Єльм – один з найкращих у світі техніків-криміналістів. Тільки треба вміти до нього підійти.

– Ні, не впізнали, – відповів він. – Здається, ніхто не помітив його відсутності. А від тих, що приходили до нас, ми теж нічого не довідалися. – Він набрав у легені повітря й додав – Може, ти хочеш сказати, що у вас є якась новина?

Всім було відомо, що до Єльма треба підлещуватися.

– Так, – задоволено відповів той. – Ми придивилися до нього трохи пильніше. Спробували створити детальний образ, який би дав уявлення про живу особу. Мені здається, що нам пощастило виявити в нього певні риси.

"Мабуть, треба сказати: "Не може бути!" – подумав Мартін Бек і сказав:

– Не може бути!

– Справді, – втішився Єльм. – Наслідок кращий, ніж ми сподівалися.

"А що тепер сказати: "фантастично", "геніально" чи просто "чудово"? А може, "неймовірно"? – подумав Мартін Бек. – Треба було б мені навчитися підлещуватись на проханих вечерях Інги".

– Неймовірно! – сказав він.

– Дякую, – радісно відповів Єльм.

– Нема за що. А ти б не міг розказати…

– Можу. Тому й телефоную. Ми спершу оглянули його зуби. Це було нелегко. Вони в нього дуже погані. А ті пломби, які нам пощастило знайти, також зроблені вкрай недбало. Гадаю, що жоден шведський лікар так би їх не спартачив. Більше з цього приводу я нічого не можу сказати.

– І цього дуже багато, – мовив Мартін Бек.

– Далі, його вбрання. Ми з'ясували, що воно походить із котроїсь голівудської крамнички в Стокгольмі. Як ви знаєте, їх тут три. На Васагатан, на Етгатан і біля площі Святого Еріка.

– Добре, – коротко сказав Мартін Бек. Він не міг довше прикидатися.

– Авжеж, – невдоволено сказав Єльм, – я теж так вважаю. Костюм зовсім брудний. Той хлопець жодного разу його не чистив і, здається мені, носив майже щодня й досить довго.

– Скільки?

– Може, й з рік.

– Ти ще щось маєш?

Єльм відповів не зразу. Він приберіг найважливіше наостанок і навмисне зволікав.

– Так, – врешті сказав він. – У спідній кишені його піджака знайдено крихти гашишу, а в правій кишені штанів – кілька грудочок з роздавленої таблетки прелюдину. Аналіз проб, взятих під час розтину, свідчить, що він був наркоман. – Єльм знов навмисне замовк. Мартін Бек не озивався. – А крім того, в нього була гонорея в активній стадії. За даними розтину.

Мартін Бек доповнив свої записи, подякував Єльмові й поклав трубку.

– Здалеку тхне дном, – сказав Кольберг.

Він стояв за спиною в Мартіна Бека й чув їхню розмову.

– Так, – мовив Мартін Бек, – але його відбитків пальців немає в нашій картотеці.

– Може, він чужоземець?

– Дуже можливо, – погодився Мартін Бек. – Та_що нам робити з цими даними? Чи не опублікувати їх у пресі?

– Ні, – сказав Меландер. – Але ми могли пустити їх між інформаторів і відомих наркоманів. Через службу боротьби з наркоманією. Нехай розходяться по всій окрузі.

– Гм, спробуй, – сказав Мартін Бек.

"Це все одно, що соломинка потопельникові", – подумав він. Але що вони ще могли вдіяти? Протягом останньої доби поліція влаштувала дві величезні облави серед так званого дна. З мізерним, наслідком, як і слід було сподіватися. Всі були підготовані до облави, за винятком тих, що вже зовсім пустилися берега. Десь із ста п'ятдесяти осіб, яких

затримала поліція, більшість виявилися покидьками, що їх треба було б негайно помістити у відповідні заклади, якби там вистачало місць.

Таємне слідство досі не дало ніяких наслідків і ті, хто був зв'язаний безпосередньо з інформаторами серед світу темних елементів, були переконані, що там ніхто нічого не знає. Все начебто свідчило, що це було справді так. Ніхто не мав якоїсь вірогідної підстави переховувати злочинця.

– Крім нього самого, – сказав Гунвальд Ларсон, що завжди любив докидати зайві коментарі.

Їм лишалося тільки одне: використати весь матеріал, який вони вже зібрали. Спробувати знайти зброю і допитати всіх, хто хоч якось був зв'язаний з жертвами злочину. Ці допити провадили тепер свіжі сили, тобто Монсон і старший слідчий із Сундсвала Нордін. Гуннара Альберга не було змоги звільнити від його щоденних обов'язків і послати їм на допомогу. Зрештою це не мало значення, бо всі були переконані, що ці допити нічого не дадуть.

Час спливав, і нічого не відбувалося. Минав день за днем, із тих днів склався тиждень, тоді почався другий. Знов настав понеділок. Було четверте грудня, день святої Варвари. Надворі було холодно й вітряно, передсвяткова купівельна метушня дедалі збільшувалася. Нове поповнення нудилось і мріяло, коли воно опиниться вдома. Монсон тужив за лагіднішим кліматом південної Швеції, а Нордін – за здоровою північною зимою. Вони не звикли до великого міста, і їм було важко в Стокгольмі. Тут їм багато чого не подобалось, а особливо поспіх, тіснява й непривітність мешканців столиці. Як поліцейських їх дратувала повсюдна брутальність і розквіт дрібної злочинності.

– Не розумію, як ви витримуєте в цьому місці, – сказав Нордін.

Це був присадкуватий чоловік з кущуватими бровами й примруженими очима.

– Ми тут народилися, і нам здається, що скрізь так, – відповів Кольберг.

– Я оце їхав метро, – мовив Нордін, – і тільки від Альвіка до Фрідгемсплан зустрів щонайменше п'ятнадцять осіб, яких у нас у Сундсвалі поліція негайно б заарештувала.

– У нас замало людей, – сказав Мартін Бек.

– Я знаю, але…

– Але що?

– Чи ви помітили одну річ? Тут люди якісь залякані. Звичайні собі порядні люди. Коли спитаєш їх про щось чи попросиш сірника, кожен ладен утекти. Просто бояться. Не почувають себе впевнено.

– А хто тепер упевнений? – сказав Кольберг.

– Я не знав такого почуття, – мовив Нордін. – Принаймні за звичайних обставин. Але, мабуть, і я скоро почну боятися. Є для мене якесь доручення?

– Ми отримали дивну інформацію, – сказав Меландер.

– Про що?

– Про невпізнаного чоловіка з автобуса. Від однієї жінки з Гегерстена. Вона сказала по телефону, що поряд з її будинком є гараж, де сходяться чужоземці.

– Ну й що?

– Вони там часто зчиняли рейвах. Вона, звичайно, вжила не це слово. Сказала "галасували". І найбільше галасував один невисокий чорнявий чужоземець років тридцяти п'яти. Опис його одягу трохи скидається на той, що поданий у газетах. А від якогось часу його там не видно.

– Можна знайти тисячі людей, одягнених так, як той чоловік, – скептично мовив Нордін.

– Так, – погодився Меландер. – На дев'яносто дев'ять процентів можна бути певним, що ця інформація нічого нам не дасть. Вона така неточна, що, властиво, ні за що вчепитися. А крім того, жінка дуже вагалася. Та оскільки іншої роботи для тебе немає, то…

Він не доказав, а нашкрябав у записнику прізвище й адресу інформаторки і видер аркушик. Задзвонив телефон.

– На, – сказав він, простягаючи аркушик і водночас беручи трубку.

– Не можу прочитати, – заявив Нордін.

Письмо в Меландера було криве і, м'яко кажучи, невиразне, зовсім незрозуміле для сторонніх. Кольберг узяв папірець і приглянувся до нього.

– Клинопис, – нарешті мовив він. – Чи, може, давньоєврейське письмо. Чи це, бува, не Фредрік писав ті папіруси, що їх знайдено на дні Мертвого моря? Хоч ні, в нього б не вистачило кебети. Так чи інак, а однаково я його найкращий перекладач. – Він швидко переписав папірця і вручив його Нордінові, сказавши: – Ось на тобі зрозумілий текст.

– О'кей, я можу туди поїхати, – сказав Нордін. – Є якась машина?

– Є, але з огляду на вуличний рух і погану дорогу, краще добирайся громадським транспортом. Сядь на автобус номер тринадцять або двадцять три і їдь у південному напрямку. Злізеш на зупинці Аксельберг.

– Господи боже, – сказав Нордін і вийшов.

Меландер скінчив телефонну розмову. Длубаючись розігнутою скріплювачкою в люльці, він покірно запитав:

– А чи не пора вже нам відкинути версію про божевільного вбивцю?

Минуло кілька секунд, поки Кольберг відповів:

– Так, давно пора. І пора замкнути двері й вимкнути всі телефони.

– Гунвальд е? – запитав Мартін Бек.

– Є. Пан Ларсон сидить у своєму кабінеті й колупається в зубах тим ножем, що ріжуть папір.

– Скажи, щоб усі телефонні дзвінки перемикали до нього, – звелів Мартін Бек.

Меландер сягнув рукою по трубку.

– І заразом попроси, щоб нам принесли чогось попоїсти, – мовив Кольберг. – Мені три булочки й чашку кави.

Через десять хвилин принесли каву, і Кольберг замкнув двері.

Вони посідали до столу.

– Отже, стан речей такий, – почав Кольберг, п'ючи каву. – Божевільний убивця, що хотів викликати сенсацію, схований у шафі начальника поліції. Коли є потреба, ми витягаємо його звідти й провітрюємо. А робоча гіпотеза звучить приблизно так: якийсь чоловік, озброєний автоматичним пістолетом типу "Суомі-37" убиває дев'ятеро людей в автобусі. Ніякого зв'язку між тими дев'ятьма людьми немає, вони просто разом їхали.

– Той, хто стріляв, мав на це якусь причину, – сказав Мартін Бек.

– Так, – погодився Кольберг і взяв другу булочку. – Зрештою, я з самого початку так вважав. Але він не мав причини вбивати всіх людей, що випадково опинилися разом у автобусі. Отже, він мав намір убити одного.

– Вбивство докладно продумане, – мовив Мартін Бек.

– Одного з дев'яти, – сказав Кольберг. – Але кого? Список у тебе, Фредріку?

– Я й так їх усіх пам'ятаю, – відповів Меландер.

– Ну звичайно. Я просто не подумав. Переглянемо ще раз список?

Мартін Бек кивнув головою. Далі розмова відбувалася у формі діалогу між Кольбергом і Меландером.

– Густав Бенгтсон, – почав Меландер, – водій. Його присутність в автобусі можна вважати вмотивованою.

– Безумовно.

– Він начебто жив цілком нормальним життям. Вдало одружився. Ніколи не судився. Завжди сумлінно ставився до своєї праці. Товариші його любили. Ми допитали кількох приятелів його родини. Вони сказали, що він був порядною і надійною людиною. Належав до товариства тверезих. Йому було сорок вісім років. Народився він тут, у Стокгольмі.

– Ворогів? Не мав. Впливу? Не мав. Грошей? Не мав. Приводу позбавити його життя? Не було. Ніякого. Далі.

– Я не буду дотримуватися Реннової нумерації, – сказав Меландер. – Отже, Гільдур Юганссон, удова, шістдесят вісім років. Вона їхала від дочки з Вестманнагатан до свого будинку на Норра Сташусгатан. Народилася в Едсбру. З дочкою розмовляли Ларсон, Монсон і… та байдуже. Жила сама, на свою пенсію. Більше про неї, мабуть, нема чого казати.

– Ні, є. Що вона, певне, сіла на Оденгатан і проїхала всього шість зупинок. І що ніхто, крім дочки й зятя, не знав, що вона їхатиме саме тим маршрутом і саме о тій годині. Давай далі.

– Юган Чельстрем, п'ятдесят два роки, народився у Вестеросі, механік в автомобільній майстерні Грена на Сібілегатан. Він допрацьовував після закінчення робочого дня і саме їхав додому, тут немає ніяких сумнівів, з дружиною також жив добре. Найдужче його цікавила машина й дача. Не судився. Заробляв добре, але не надто багато. Ті, хто його знає, казали, що він, мабуть, їхав метро з Естермальмторга до Центральної, а там пересів на автобус. Отже, повинен був сісти на зупинці перед крамницею Алена. Його шеф каже, що він був здібним механіком і добрим працівником. А колеги – що…

– Що він збиткувався з тих, хто був йому підлеглий, і підлабузнювався до шефа. Це я був у майстерні й розмовляв з ними. Далі.

– Альфонс Шверін, сорок три роки, народився у Міннеаполісі в США, у родині американських шведів. Приїхав до Швеції зразу після війни й залишився тут. Він мав невеличку фірму, що імпортувала карпатську смереку для музичних інструментів, але десять років тому збанкрутував. Шверін пив. Сидів двічі у Бекомберзі й три місяці в Бугесунді за те, що їхав п'яний машиною. Три роки тому. Коли його фірма лопнула, він пішов працювати. Останнім часом працював у комунальному господарстві. Лагодив вулиці. Того вечора він був у ресторані на Бруггатан і звідти їхав додому. Він не дуже впився, певне, тому, що це мав грошей. З ресторану він, мабуть, пішов на зупинку біля Васагатан. Він був неодружений і в Швеції не мав родичів. Товариші на роботі його любили. Кажуть, що він був веселий і приємний, а коли випивав чарку, то й дотепний і не мав ніяких ворогів.

– Він бачив того, хто стріляв, і сказав щось незрозуміле Реннові, перед тим як помер. Чи є якась відповідь експертів щодо тієї магнітофонної стрічки?

– Немає. Мухамед Буссі, алжірець, працівник ресторану, тридцять шість років, народився в якомусь місці, що його не можна вимовити, не пам'ятаю в якому.

– Недбальство.

– Він шість років жив у Швеції, а перед тим у Парижі. Не цікавився і не займався політикою. Складав гроші на банковий рахунок. Ті, хто його знав, кажуть, що він був несміливий і потайний. Він кінчав роботу о пів на одинадцяту й вертався додому. Був порядний, але скупий і нудний.

– Ти наче сам себе змальовуєш.

– Медсестра Бріт Данієльсон, народилася тисяча дев'ятсот сорокового року в Еслеві. Вона сиділа біля Стенстрема, але ніщо не свідчить про те, що вони були знайомі. Лікар, з яким вона приятелювала,

тієї ночі чергував у лікарні. Вона, мабуть, сіла на Оденгатан разом із вдовою Юганссон і їхала додому. Немає ніяких проміжків у часі. Вона скінчила роботу й пішла до автобуса. Звичайно, ми не знаємо напевне, чи вона не була із Стенстремом.

Кольберг похитав головою.

– Мабуть, навряд, – сказав він. – Чого б він морочився з такою сонною рибиною, коли мав удома все, що йому було потрібно?

Меландер здивовано глянув на нього, але нічого не спитав.

– Далі йде Ассарсон. Зовні чистенький, але не такий бездоганний усередині. – Меландер на мить замовк, колупаючись у люльці, тоді сказав: Дуже підозріла особа. На початку п'ятдесятих років двічі був під судом за шахрування з податками і раз за образу честі. Звів чотирнадцятирічну дівчинку, що працювала в нього кур'єром. Усі три рази сидів у в'язниці. Ассарсон мав багато грошей. Він був нахабний у веденні своїх справ і в усьому іншому також. Багато людей мали причини не любити його. Навіть дружина і брат зневажали його. Але одне не викликає сумніву: його присутність в автобусі цілком умотивована. Він вертався з якогось зібрання на Нарвавеген і їхав до своєї коханки Ульсон. Вона живе на Карлбергсвеген і працює в конторі Ассарсона. Він телефонував їй і попередив, що прийде. Ми розмовляли з нею кілька разів.

– Хто?

– Гунвальд і Монсон. Кожен окремо. Вона каже, що...

– Хвилиночку. А чого він їхав автобусом?

– Мабуть, того, що добре випив і не зважився сісти в машину. І не знайшов через дощ таксі. Станція таксі не приймала замовлень, а в центрі не було жодної вільної машини.

– О'кей. То що каже та дамочка?

– Що Ассарсон викликав у неї огиду. Старий, немічний дід. І що вона водилася з ним задля грошей і щоб не втратити роботи. В Гунвальда склалося враження, що вона майже повія, тупа шльондра. Каже, ніби вона схожа на Зазу Габор, не знаю, хто це така.

– Пан Ларсон і жінки. Думаю, що я міг би написати роман під таким заголовком.

– Монсонові вона призналася, що робила також послуги, як вона висловилась, Ассарсоновим клієнтам. Він їй наказував. Ассарсон народився в Ґетеборзі, а в автобус сів біля Зоопарку.

– Дякую, друже. Так починалася б моя книжка: "Він народився в Ґетеборзі, а в автобус сів біля Зоопарку". Чудово.

– Час в усіх випадках збігається, – незворушно вів далі Меландер.

До розмови вперше втрутився Мартін Бек.

– Отже, залишається Стенстрем і той, кого не впізнано.

– Так, – сказав Меландер. – Про Стенстрема ми знаємо, що він їхав від Зоопарку, і це досить дивно. І що він був озброєний. Про невпізнаного знаємо, що він був наркоман і мав понад тридцять років. І це все.

– А присутність усіх інших в автобусі вмотивована, – сказав Мартін Бек.

– Так.

– З'ясовано, чого вони там опинилися. Так.

– Настав час знов поставити класичне запитання: що робив Стенстрем в автобусі? – сказав Кольберг.

– Треба поговорити з дівчиною, – сказав Мартін Бек. Меландер вийняв з рота люльку:

– З Осою Турел? Ви ж самі з нею говорили. А потім були в неї ще раз.

– Хто? – запитав Мартін Бек.

– Ренн, трохи більше як тиждень тому.

– Шкода, що Ренн, – мовив сам до себе Мартін Бек.

– Чому? – запитав Меландер.

– Ренн добрий працівник, – сказав Мартін Бек, – але цього питання він не зовсім розуміє. А крім того, він мало спілкувався із Стенстремом.

Кольберг і Мартін Бек довго дивилися один на одного. Жоден з них не озивався. Врешті Меландер порушив тишу:

– Ну? То що робив Стенстрем в автобусі?

– Мав там зустрітися з дівчиною, – неохоче сказав Кольберг. – Або з якимось інформатором.

Кольберг під час таких оглядів завжди висував якісь антитези, але цього разу він сам їм не вірив.

– Ти забуваєш одне, – мовив Меландер. – Ми вже десять днів нишпоримо в тому районі й не знайшли нікого, хто б раніше чув щось про Стенстрема.

– Це нічого не означає. В тій частині міста повно всіляких потаємних кубел та підозрілих пансіонатів. А в таких місцях поліцію не дуже люблять.

– Принаймні я думаю, що гіпотезу про коханку, якщо йдеться про Стенстрема, можна не брати до уваги, – сказав Мартін Бек.

– На якій підставі? – відразу ж спитав Кольберг.

– Я в неї не вірю.

– Але ж ти допускаєш, що вона цілком вірогідна?

– Так.

– О'кей. Тим часом відкиньмо її.

– Отже, головне питання: що робив Стенстрем в автобусі? – сказав Мартін Бек.

Йому зразу ж поставили інше питання:

– А що робив в автобусі невпізнаний?

– Поки що не чіпаймо невпізнаного.

– Чому? Його присутність в автобусі така сама варта уваги, як і присутність Стенстрема. А крім того, ми не знаємо, хто він і куди їхав.

– Мабуть, просто їхав, автобусом.

– Просто їхав автобусом?

– Так. Багато бездомних так роблять. За одну крону можна проїхати туди й назад. І вбити годин зо дві.

– Метро тепліше, – сказав Кольберг. – До того ж там можна їздити скільки завгодно, якщо не виходити на станціях, а просто пересідати з поїзда на поїзд.

– Так, але…

– Ти забуваєш ще одну важливу річ. Невпізнаний мав не тільки крихти гашишу й інших наркотиків, а й грошей у нього було більше, ніж у інших пасажирів автобуса.

– Це, до речі, свідчить про те, що це вбивство не мало на меті пограбування, – сказав Меландер.

– І в тій частині міста, – додав Мартін Бек, – як ти сам сказав, повно всіляких потаємних кубел та підозрілих пансіонатів. Може, він мешкав у котромусь із них. Ні, вернімося до головного питання: що робив Стенстрем в автобусі?

З хвилину тривала мовчанка. В кімнаті поряд дзвонили телефони. Час від часу чути було голоси Гунвальда Ларсона й Ренна. Нарешті Меландер запитав:

– А що вмів робити Стенстрем?

Вони всі троє знали відповідь на це запитання. Меландер кивнув головою й сам собі відповів:

– Стенстрем умів за кимось стежити.

– Так, – сказав Мартін Бек. – Це він умів. Спритно і невідступно. Міг тінню ходити за кимось цілими тижнями.

Кольберг почухав потилицю й мовив:

– Пам'ятаю, як чотири раки тому він мало не довів до божевілля одного злочинця.

– Він його просто зацькував, – додав Мартін Бек. – Він уже тоді вмів стежити. А потім ще вдосконалив свій метод.

Кольберг раптом пожвавішав:

– До речі, ти питав Гаммара, що саме робив Стенстрем улітку, коли ми всі взялися за нез'ясовані давні справи?

– Питав, але нічого не довідався, – відповів Мартін Бек. – Стенстрем був у Гаммара з цього приводу. Той запропонував йому кілька справ, яких саме, вже не пам'ятає, але вони на жодній не спинилися. Не тому, що випадки були надто давні, а через молодість Стенстрема. Він не хотів ворушити те, що сталося років десять тому, коли він ще грався вдома в Гальстагаммарі в злодіїв і поліцейських. Кінець кінцем він узяв справу того зниклого, над якою і ти сидів.

– Я цього не знав, – мовив Кольберг.

– Мабуть, він вдовольнився тим, що було написане в рапорті.

– Мабуть.

Запала тиша, і її знов порушив Меландер:

– Ну, й до чого ж ми дійшли?

– Я й сам добре не знаю, – відповів Мартін Бек.

– Перепрошую, – сказав Меландер і вийшов до туалету.

Коли він зачинив за собою двері, Кольберг глянув на Мартіна Бека й спитав:

– Хто піде до Оси?

– Ти. Туди треба йти одному, і ти з усіх нас найбільше підходиш для цієї ролі.

Кольберг мовчав.

– Ти не хочеш?

– Не хочу. Але піду.

– Сьогодні ввечері?

– Я маю ще залагодити одну справу. На Вестберзі. Подзвони їй і скажи, що я прийду десь о пів на восьму.

XX

Перед одним з будинків на Клуббакен у Гегерстені стояв обліплений снігом чоловік і пильно читав якогось папірця. Папірець був мокрий,

літери порозпливалися, і їх нелегко було прочитати в густій сніговиці при скупому світлі вуличного ліхтаря. Проте виходило, що цього разу чоловік утрапив до потрібного йому будинку. Він струснувся, наче мокрий пес, рішуче піднявся східцями до дверей і подзвонив. Чекаючи, – поки йому відчинять, він зняв капелюха і струсив з нього сніг.

Двері прочинилися, і звідти виглянула літня жінка в халаті й фартусі; руки її були в борошні.

– Поліція, – хрипко сказав чоловік, тоді відкашлявся й додав: – Старший слідчий Нордін.

Жінка злякано дивилася на нього.

– А ви маєте посвідчення? – врешті мовила вона. – Тобто…

Чоловік зітхнув, переклав капелюха в ліву руку й почав розстібати пальто й піджак. Нарешті витяг записника й показав посвідчення.

Жінка стривожено стежила за його рухами, наче боялася, що він витягне з кишені бомбу, або автомат, або щось непристойне.

Нордін тримав посвідчення в руці, і жінка читала його крізь вузьку шпарку прочинених дверей.

– А хіба слідчі не мають таких бляшок? – нерішуче спитала вона.

– Мають, пані, вона в мене є, – сумно сказав він.

Нордін носив свій службовий знак у задній кишені й тепер міркував, як його дістати, не кладучи кудись і не надіваючи на голову капелюха.

– Та, мабуть, досить і цього, – невпевнено сказала жінка. – Сундсвал? Ви приїхали з Норланда, щоб поговорити зі мною?

– Я маю в Стокгольмі ще й інші справи.

– Ага, вибачте, але розумієте, мені здається…

– Що вам здається?

– Здається, тепер треба бути дуже обережній. Ніколи наперед не знаєш…

Нордін думав, що йому зробити з капелюхом. Сніг падав йому на голову й танув на лисині. Йому було незручно стояти з посвідченням в одній руці і капелюхом у другій. Може, треба буде щось записати. Найкраще було б надягти капелюха на голову, коли ж вихована людина так не робить. А покласти його на східці також не випадало. Може, попросити дозволу зайти? Але тоді жінка мусить на щось зважитись. Сказати так чи ні, а як він устиг помітити, на це їй потрібно буде багато часу.

Нордін походив із тих країв, де прибулого неодмінно запрошують до кухні, садовлять біля плити і пригощають кавою. "Гарний і корисний звичай", – подумав він. Але, мабуть, не для великих міст. Він відігнав від себе непотрібні думки й мовив:

– Ви дзвонили в поліцію і казали про якогось чоловіка й про гараж, так?

– Мені дуже прикро, що я вас потурбувала…

– Чого ж, ми вдячні вам.

Жінка обернулася й глянула в глиб коридора. І водночас майже зовсім. зачинила двері. Мабуть, тривожилася за свої тістечка в печі.

– Чудові, надзвичайно чемні люди. Такі, що просто годі витримати, – сказав сам до себе Нордін.

Жінка прочинила двері й мовила:

– Що ви кажете?

– Та я про гараж…

– Він он там.

Нордін глянув туди, куди показувала жінка, і сказав:

– Я нічого не бачу.

– Його видно з другого поверху, – мовила жінка.

– А той чоловік?

– Він був якийсь дивний. А тепер уже тижнів два його не видно. Такий малий, чорнявий.

– Ви весь час бачите, що робиться в гаражі?

– Та… Його видно з вікна спальні…

Жінка почервоніла. "Що я сказав не так?" – здивувався Нордін.

– Гараж тримає якийсь чужоземець. І там вештається повно підозрілих людей. Тому цікаво знати…

Важко було зрозуміти, чи вона урвала мову, чи далі говорила так тихо, що Нордін не чув жодного слова.

– А що було дивного в тому невисокому чорнявому чоловікові?

– Та… він сміявся.

– Сміявся?

– Еге ж, страшенно голосно.

– Ви не знаєте, чи тепер є хтось у гаражі?

– Недавно там світилось. Як я була нагорі й виглядала у вікно.

Нордін зітхнув і надів капелюха..

– Ну, я піду туди й розпитаю, – сказав він. – Дякую вам.

– Може, ви… зайдете?

– Ні, дякую.

Жінка ще трохи відчинила двері, пильно глянула на нього й жадібно спитала:

– А чи мені буде якась винагорода?

– За що?

– Ну… хіба я знаю…

– До побачення.

Нордін побрів снігом у вказаному напрямку. Жінка відразу замкнула двері і, певне, миттю кинулась нагору, до вікна, з якого видно було гараж.

Гараж був невеличкою окремою будівлею з азбестових плит, вкритою гофрованою бляхою. В ньому могло вміститися щонайбільше дві машини. Перед входом світилася електрична лампочка.

Нордін відчинив одну половинку дверей і зайшов усередину.

Там стояла зелена машина марки "Шкода Октавія" випуску 1959 року. Якщо моторне зовсім зношений, за неї можна взяти десь із чотириста крон, подумав Нордін, що за роки своєї служби в поліції найбільше часу віддав машинам і пов'язаним з ними кримінальним справам. Під машиною зовсім нерухомо лежав горілиць якийсь чоловік. Видно було тільки його ноги в синіх штанях від комбінезона.

"Мертвий", – подумав Нордін і весь похолов. Він зразу забув про Сундсвал і Югбеле, де він народився й виріс, підступив до машини й штовхнув чоловіка ногою.

Той здригнувся, ніби від електричного струму, виліз з-під машини й підвівся. Тримаючи в руках ліхтарика, він витріщив очі на прибулого.

– Поліція, – сказав Нордін.

– Мої папери в порядку, – відразу заявив чоловік.

– Думаю, що в порядку, – сказав Нордін.

Чоловік мав років тридцять. Він був стрункий, кароокий, кучерявий, з виплеканими бакенбардами.

– Ти італієць? – спитав Нордін, який не розрізняв ніяких чужих акцентів, крім фінського.

– Ні, швейцарець. З німецької Швейцарії, з кантону Граувінден.

– Ти добре розмовляєш по-шведському.

– Я живу тут шість років. Яка у вас справа?

– Ми хочемо зв'язатися з одним твоїм товаришем.

– З ким?

– Ми не знаємо, як його прізвище. – Нордін приглянувся до швейцарця й додав: – Він нижчий за тебе, але трохи товщий. Має темне волосся, карі очі, довгий чуб. Йому десь років тридцять п'ять.

Чоловік похитав головою.

– Я не маю такого товариша. Не маю чимало знайомих.

– Багато знайомих, – приязно поправив його Нордін.

– Так, не маю багато знайомих.

– А проте я чув, що тут буває багато людей.

– Приїздять хлопці з машинами, коли щось поламається. Щоб я їм полагодив. – Він трохи подумав і пояснив: – Я механік. Працюю в майстерні на Рінгвеген. Тепер тільки до обіду. І всі німці й австрійці знають, що я маю тут гараж. Тому й приїздять, щоб я їм лагодив машини задарма. Багатьох із них я зовсім не знаю. Їх тут сила в Стокгольмі.

– Той чоловік, з яким ми хочемо зв'язатися, носив чорний нейлоновий плащ і бежевого кольору костюм, – сказав Нордін.

– Це нічого мені не каже. Я такого не пригадую. Запевняю вас.

– А хто твої колеги?

– Товариші? Є кілька німців і австрійців.

– Котрийсь із них був сьогодні тут?

– Ні. Вони всі знають, що я зайнятий. Я день і піч вовтужуся ось із нею. – Він показав замащеним пальцем на машину й додав: – Хочу скінчити до свят. Щоб поїхати нею додому, до батьків.

– У Швейцарію?

– Так.

– Це нелегка справа.

– Нелегка. Я заплатив за машину тільки сто крон. Але я її полагоджу. З мене добрий механік.

– Як тебе звати?

– Горст. Горст Діке.

– А мене Ульф. Ульф Нордін.

Швейцарець усміхнувся, показавши білі здорові зуби. Він справляв враження симпатичного, порядного хлопця.

– Отже, Горсте, ти не знаєш, кого я маю на думці?

Діке похитав головою.

– На жаль, не знаю.

Нордін не був дуже розчарований. Власне, вони в поліції і не сподівалися, що ця поїздка щось дасть. Просто заткнули дірку. Якби в них було щось певніше, на заяву цієї жінки ніхто б не звернув уваги. Але йому ще не хотілося йти, він не мав великого бажання знов опинитися в метро, серед натовпу неввічливих людей у мокрому одязі.

Швейцарець явно хотів допомогти йому.

– А вам більше нічого невідомо? Ну, про того хлопця? – запитав він.

Нордін подумав і нарешті сказав:

– Він сміявся. Голосно.

Обличчя в швейцарця відразу засяяло:

– О, здається, я вже знаю, кого ви шукаєте. Він сміявся ось так.

Діке розтулив рота і крикнув якось різко й пронизливо, наче бекас.

Нордін з несподіванки навіть розгубився і аж за добру хвилину спромігся сказати:

– Мабуть, він.

– Так, так, – мовив Діке. – Тепер я знаю, кого вам треба. Такого низенького чорнявого хлопця.

Нордін нашорошив вуха.

– Він був тут разів чотири чи п'ять. А може, й більше. Але прізвища його я не знаю. Він приїздив сюди з одним іспанцем, хотіли продати мені запасні частини. Приїздив кілька разів. Але я не купив.

– Чому?

– Надто дешеві. Мабуть, крадені.

– А як звати того іспанця?

Діке здвигнув плечима:

– Не знаю. Пако, Пабло чи Пакіто. Якось так.

– Яка в нього машина?

– Гарна. "Вольво Амазон". Біла.

– А в того чоловіка, що сміявся?

– Цього я не знаю. Він приїздив тільки з іспанцем. Був ніби п'яний. Але ж він не сидів за кермом.

– Він також іспанець?

– Не думаю. Мабуть, швед. Але не знаю.

– Коли він тут був востаннє?

– Три тижні тому. А може, два. Я добре не пам'ятаю.

– А іспанця ти після того ще бачив? Пако, чи як там його?

– Ні. Він, певне, виїхав до Іспанії. Йому треба було грошей, тому він і продавав деталі. Принаймні так мені казав.

– По-твоєму, той чоловік, що сміявся, був п'яний? А може, він був наркоман?

Швейцарець здвигнув плечима.

– Не знаю. Я думав, що він п'яний. Хоч, може, й був наркоман. Чому б ні? Тут майже всі такі. Якщо не крадуть, то вживають наркотики. Хіба ні?.

– І ти зовсім не знаєш, як його звали чи прозивали?

– Не знаю. Але кілька разів у машині була дівчина. Мабуть, його. Така висока, з буйним русявим волоссям.

– А її як звати?

– Не знаю. Але на неї кажуть…

– Як? Як на неї кажуть?

– Здається, Білява Малін.

– Звідки ти знаєш?

– Я її бачив раніше. В місті.

– Де в місті?

– У ресторані на Тегнергатан, недалеко від Свеявеген. Туди ходять чужоземці. Вона шведка.

– Білява Малін?

– Так.

Нордінові не спадало більше на думку жодне запитання. Він глянув на зелену машину й сказав:

– Сподіваюсь, що ти щасливо доберешся додому.

Діке усміхнувся.

– Та, мабуть, доберуся.

– А коли назад?

– Ніколи.

– Як ніколи?

– Отак. Швеція погана країна. Стокгольм погане місто. Саме насильство, наркотики, злодії і спирт.

Нордін нічого не сказав. З цією оцінкою він загалом був згоден.

– Паскудство, – підсумував швейцарець. – Тільки й того, що чужоземець може тут заробити грошей. А все решта – не варте доброго слова. Я живу в кімнаті ще з трьома робітниками. Плачу по чотириста крон у місяць. Справжній визиск. Свинство. І це тому, що немає квартир. Тільки багатії і злочинці можуть дозволити собі ходити в-ресторан. Я

заощадив грошей. Вернуся додому, відкрию свою маленьку майстерню, одружуся.

– А тут ти не познайомився з жодною дівчиною?

– Дівчата-шведки не для нас. Хіба студент чи хто там може зустрічатися з порядною дівчиною. А робітник – тільки з дівчатами певного сорту. З такими, як Білява Малін.

– Що це означає – з дівчатами певного сорту?

– З повіями.

– Тобто ти не хочеш платити дівчатам?

Горст Діке насупився.

– Тут багато чого є й дармового. Принаймні повії. Дармові повії.

Нордін похитав головою.

– Ти бачив тільки Стокгольм, Горсте. А шкода.

– Хіба десь є краще?

Нордін гаряче закивав головою. Потім ще спитав:

– І ти більше нічого не пам'ятаєш про того чоловіка?

– Ні, пам'ятаю тільки, як він сміявся. Отак.

Діке знов розтулив рота й пронизливо крикнув, мов бекас.

Нордін кивнув йому головою на прощання й пішов. Під найближчим ліхтарем він зупинився і вийняв записник.

– Білява Малін, – мовив він сам "до себе. – Наркотики, дармові повії. Ну й вибрав я собі фах.

"Хоч це не моя вина, – подумав він. – Батьки мене присилували".

Тротуаром до нього наближався якийсь чоловік. Нордін підняв над головою капелюха, знов присипаного снігом, і сказав:

– Вибачте, ви б мені…

Чоловік підозріливо глянув на нього, втягнув голову в плечі й додав ходи.

– … не сказали, в який бік іти до станції метро? – тихо й несміливо кинув Нордін своє запитання в густу хурделицю.

Потім похитав головою і записав на розгорненій сторінці кілька слів: "Пабло чи Пако. Білий "Амазон". Ресторан на Тегнергатан – Свеявеген. Дивно сміявся. Білява Малін, дармова повія".

Він сховав ручку й записник, зітхнув і вийшов з кружала світла, що падало від ліхтаря.

XXI

Кольберг стояв перед дверима квартири Оси Турел на другому поверсі будинку на Черговсгатан. Була вже восьма година. Він почував себе пригніченим і невпевненим. У правій руці він. тримав конверт, який узяв з шухляди письмового столу в поліційній дільниці у Вестберзі.

Біла картка з прізвищем Стенстрема і далі висіла над мідяною табличкою. Дзвінок не працював, і Кольберг, як звичайно в таких випадках, затарабанив у двері кулаком. Оса Турел зразу відчинила, втупилася в нього і сказала:

– Я ж є. Не треба відразу ламати двері.

– Вибач, – мовив Кольберг.

У квартирі було темно. Він скинув пальто й засвітив світло в коридорі.'На полиці, як і першого разу, лежав старий Стенстремів кашкет. Провід до дзвінка був відрізаний і погойдувався над дверима.

Оса Турел простежила за поглядом Кольберга і буркнула:

– Сюди дзвонила сила всіляких ідіотів. Журналісти, фотографи і ще бозна-хто. Безперестанку.

Кольберг нічого не сказав. Він зайшов до кімнати й сів на один із стільців.

– Хоч засвіти світло, щоб ми бачили одне одного.

– Мені й так видно. Але, будь ласка, можу засвітити.

Вона клацнула вимикачем, проте не сіла, а неспокійно закружляла по кімнаті, наче була замкнена й хотіла вирватись на волю.

Повітря в кімнаті було важке й застояне. Попільнички вона не спорожняла кілька днів, кімната здавалася неприбраною, крізь відчинені двері спальні видно було незастелане ліжко. З передпокою Кольберг заглянув до кухні, де на столі видніла купа немитого посуду.

Тепер він сидів і стежив за Осою. Вона нервово ходила від вікна до дверей спальні. Там вона кілька секунд дивилася на ліжко, тоді верталася і знов ішла до вікна. І так щоразу.

Йому доводилося весь час крутити головою, щоб не згубити її з очей. Так крутиш головою, коли стежиш за грою в теніс.

За дев'ятнадцять днів, відколи він її востаннє бачив, Оса Турел дуже змінилася. На ногах у неї були ті самі чи такі самі грубі сірі шкарпетки, і так само вона була вдягнена в чорні штани. Волосся було коротко підстрижене, обличчя таке саме вилицювате. Але штани були забруднені тютюновим попелом, а волосся нечесане і закошлане. Очі неспокійно, невпевнено бігали по кімнаті. Під очима видніли синці, шкіра на губах була суха й потріскана. Руки її весь час рухалися, а середній і вказівний пальці правої руки поруділи від нікотину. На столі лежало п'ять розпечатаних пачок сигарет. Оса курила датську марку "Сесіль", Оке Стенстрем зовсім не курив.

– Чого ти хочеш? – неприязно спитала вона. Підійшовши до столу, вона витрусила з однієї пачки сигарету, запалила її тремтячою рукою і впустила непогашеного сірника на підлогу. Тоді додала: – Звичайно, нічого. Так само, як той йолоп Ренн, що дві години сидів тут, мурмотів і кивав головою.

Кольберг мовчав.

– Я звелю відключити телефон, – мовила вона без будь-якого переходу.

– Ти не працюєш?

– Я маю лікарське звільнення.

Кольберг кивнув головою.

– По-дурному. В нашій фірмі є свій лікар. Він сказав, що мені треба місяць відпочити в селі або ще краще за кордоном. І звелів іти додому.

Оса Турел затягнулася сигаретою і струсила попіл у попільничку. Більшість його опало на стіл.

– Уже минуло, три тижні. Було б куди краще, якби я працювала.

Вона круто обернулася, підійшла до вікна й виглянула на вулицю, перебираючи руками завісу.

– Як завжди, – сама до себе мовила вона. Кольберг неспокійно засовався на стільці. Розмова виявилася важчою, ніж він собі уявляв.

– Чого ти хочеш? – спитала Оса Турел, не повертаючи голови. – Скажи мені нарешті. Хоч щось скажи.

Якось треба було почати. Але як? Кольберг підвівся, підійшов до великої полиці з книжками, перебіг поглядом по спинках і витяг один томик. Це була старенька книжечка – "Посібник при обстеженні місця злочину" Отто Венделя і Арне Свенсона, видана 1949 року. Він розгорнув її на титульній сторінці й прочитав:

"Цю книжку видано в обмеженій кількості нумерованих примірників, з яких номер 2080 призначений для працівника кримінальної поліції Ленарта Кольберга. Книжка має допомагати поліцейським у важкій, відповідальній праці над обстеженням місця злочину. Зміст її секретний, тому автори просять кожного дбати про те, щоб вона не попадала в сторонні руки".

Слова "працівника кримінальної поліції Ленарта Кольберга" він сам колись уписав туди багато років тому. Це була гарна книжка і на той час, коли з'явилася друком, не раз ставала їм у пригоді.

– Це моя давня книжка, – сказав Кольберг..

– Ну, то візьми її собі назад, – відповіла Оса.

– Ні, я кілька років тому подарував її Оке.

– Ага. Принаймні він її не вкрав.

Кольберг погортав книжку, міркуючи, як йому діяти далі. Подекуди Стенстрем попідкреслював окремі речення. А два рази в розділі "Вбивство на грунті статевого збочення" зробив на берегах свої зауваження.

Оса погасила недокурену сигарету в переповненій попільничці й лишилася стояти коло столу, схрестивши на животі руки.

– Що ти ще хочеш від мене?

Кольберг пильно глянув на неї. Вона була маленька й жалюгідна. Сьогодні на ній замість смугастого светра була синя кофта без рукавів, випущена поверх штанів, на руках виступили сироти. Та хоч кофта висіла на її худому тілі, мов на манекені, під нею чітко віддималися груди.

– Сідай, – скомандував Кольберг.

Оса здвигнула плечима, взяла нову сигарету і, запалюючи її, рушила в напрямку спальні.

– Сідай, кажу!

Вона здригнулась і глянула на нього. В її великих карих очах світилася майже ненависть. Проте вона підійшла до крісла й сіла

навпроти Кольберга. Вона сиділа напружено, поклавши руки на коліна, в одній тримаючи сірники, а в другій все ще не запалену сигарету.

– Нам треба викласти карти на стіл, – сказав Кольберг. Він зніяковіло глянув на сірий конверт і подумав, що почав дуже невдало.

– Чудово, – мовила вона дзвінким голосом. – Біда тільки, що я не маю ніяких карт.

– Але я маю.

– Так?

– Минулого разу ми не були з тобою зовсім відверті.

Вона насупила темні густі брови.

– В якому розумінні?

– В багатьох розуміннях. Але найперше я тебе спитаю: ти знаєш, що Оке робив в автобусі?

– Ні, ні і що раз ні. Зовсім не знаю.

– Ми також по знаємо, – сказав Кольберг, Він на мить замовк, глибоко вдихнув повітря й додав: – Оке тебе дурив.

Оса Турел відразу зреагувала. Очі її метали блискавки. Вона стиснула кулаки, розчавивши сигарету, і тютюн висипався їй на штани.

– Як ти смієш казати мені таке!

– Смію, бо це правда. Оке не чергував ані в понеділок, коли його вбито, ані в суботу попереднього тижня. Взагалі він мав багато вільного часу цілий жовтень і перші два тижні листопада.

Оса тільки мовчки дивилася на нього.

– Це факт, – вів далі Кольберг. – І ще одне я хотів би знати: чи він носив пістолет, коли був не на службі?

Вона відповіла не зразу.

– Іди до біса й не муч мене своїми допитами. Чому сюди не з'явиться той, що веде слідство? Мартін Бек?

Кольберг закусив спідню губу.

– Ти часто плакала? – спитав він.

– Ні, не маю такої звички.

– Ну, то відповідай, хай йому чорт. Ми повинні допомагати одне одному.

– В чому?

– В тому, що ми мусимо зробити. Спіймати того, хто його вбив. І решту людей також.

– Навіщо? – Оса хвилину помовчала, а тоді мовила так тихо, що він її ледве почув: – Щоб помститися. А чому б ні. Помститися.

– Він носив пістолет?

– Так, принаймні часто.

– Навіщо?

– А хіба що? Врешті ж виявилося, що він йому був потрібний, чи як?

Кольберг не відповів.

– Хоч це його й не врятувало, – додала Оса. Кольберг і далі не відповідав.

– Я кохала Оке, – мовила вона твердо, дзвінким голосом.

Здавалося, її увагу прикувало щось за плечима в Кольберга.

– Слухай, Осо.

– Що?

– Отже, він часто кудись ходив. Ти не знаєш, що він там робив, і ми також не знаємо. Ти не думаєш, що він міг із кимось зустрічатися? Тобто з якоюсь іншою жінкою?

– Ні.

– Ти так не думаєш?

– Не те, що не думаю, я знаю.

– Звідки ти можеш знати?

– Це, крім мене, нікого не стосується. А я знаю.

Вона раптом глянула йому просто у вічі і вражено спитала:

– Ви собі уявили, що Оке мав коханку?

– Так. Ми й далі беремо до уваги таку можливість.

– То більше не беріть її до уваги. Цього ні в якому разі не могло бути.

– Чому?

– Я ж сказала, що це вас не стосується.

Кольберг затарабанив пальцями по столу.

– Ти таки справді певна?

– Так, певна.

Він знов удихнув повні легені повітря, ніби хотів набратися духу.

– Оке цікавився фотографією?

– Так, це, власне, було його єдине захоплення, відколи він перестав грати у футбол. Він мав три фотоапарати. А на унітазі стоїть збільшувач. Тобто у ванній кімнаті. Там він проявляв плівку. – Вона здивовано глянула на Кольберга й. додала: – А чому ти питаєш?

Кольберг підсунув їй конверт. Вона відклала сигарету на край попільнички і тремтячими руками витягла фотографії. Глянувши на верхню, вона спаленіла…

– Де… де ти взяв їх?

– Знайшов у Вестберзі.

– У письмовому столі? – Вона кліпнула очима і несподівано спитала – Хто їх бачив? Уся поліція?

– Тільки три особи.

– Хто?

– Мартін Бек, я і моя дружина.

– Гун?

– Так.

– Навіщо ти їх показував Гун?

– Тому, що мав іти сюди. Хотів, щоб вона знала, яка ти на вигляд.

– Яка чи на вигляд? А які ми буваємо? Оке і...

– Оке немає живого, – ледь чутно мовив Кольберг.

Оса й далі була червона як рак. У неї почервоніли навіть шия і руки. На чолі виступили дрібненькі крапельки поту.

– Фотографії зроблені тут? – запитав Кольберг.

Вона кивнула головою.

– Коли?

Оса Турел нервово кусала губи.

– Приблизно три місяці тому, – врешті відповіла вона.

– Думаю, що він робив їх сам?

– Авжеж. Він має… мав усе, що для цього потрібно. Автоматичний спуск і штатив чи як це зветься.

– Навіщо він їх робив?

Оса все ще була червона й спітніла, але відповіла вже спокійнішим голосом:

– Нам здавалося, що це цікаво.

– А навіщо він їх тримав у своєму письмовому столі? – Кольберг трохи помовчав. – У його кабінеті не було жодної особистої речі, крім цих фотографій, – пояснив він.

– Я не знаю.

"Пора змінити тему", – подумав Кольберг і запитав:

– Оке скрізь ходив з пістолетом?

– Майже скрізь.

– Чому?

– Йому так подобалося. Останнім часом. Він цікавився зброєю.

Оса замовкла й наче щось зважувала. Тоді раптом швидко підвелася і вийшла з кімнати. Через короткий коридорчик Кольберг побачив, що

вона зайшла до спальні й наблизилась до ліжка. В узголів'ї лежали поряд дві подушки. Вона засунула під одну руку й нерішуче сказала:

– Я маю тут іграшку… пістолет…

Огрядність і флегматичність Кольберга за різних обставин багато кого вводили в оману. Він був добре натренований і мав надзвичайно швидку реакцію.

Оса Турел все ще стояла нахилена над ліжком, коли він опинився поряд і вирвав у неї з руки зброю.

– Це не пістолет, а американський револьвер, – сказав він. – Кольт зразка сорок п'ятого з довгим дулом. Миротворець, як його по-дурному називають американці. До того ж заряджений. І не взятий на запобіжник.

– Ніби я не знаю, – промурмотіла Оса.

Він витяг магазин і забрав патрони.

– І ще й розривні кулі, – сказав він. – Навіть в Америці заборонені. Найнебезпечніша ручна зброя, яку я тільки знаю. З неї можна вбити слона. А якщо вистрілити в людину з відстані п'яти метрів, вона виб'є дірку завбільшки з тарілку і відкине тіло на десять метрів. Звідки в біса ти її взяла?

Оса здвигнула плечима.

– Це револьвер Оке. Він завжди був у нього.

– В ліжку?

Вона похитала головою і тихо мовила:

– Ні, це я його… тепер…

Кольберг сховав патрони до кишені, спрямував дуло в підлогу й натиснув на гачок. Револьвер голосно клацнув серед кімнатної тиші.

– До того ж гачок обпиляний, – сказав Кольберг. – Щоб легше діяв. Це страшна зброя. Гірша за гранату без запобіжника. Досить було тобі невдало повернутися вві сні, як…

Він не докінчив.

– Я останнім часом майже не спала, – сказала Оса.

– Гм, Оке, мабуть, приховав його, коли конфіскував у когось зброю, – мовив Кольберг сам до себе. – Просто поцупив. – Він глянув на великий револьвер, зважуючи його в руці. Тоді перевів погляд на праву руку дівчини, маленьку, як у дитини. – Що ж, я його розумію. Якщо хтось захоплюється вогнепальною зброєю… – Він раптом підвищив голос, – але я не захоплююсь нею. Вона гидка. Ти мене розумієш? Треба, щоб взагалі її не було. Те, що її й далі виробляють, що кожен може тримати її в шафі чи в шухляді або носити в кишені, свідчить тільки про одне: що вся наша система здеградована й божевільна. Тямиш? Якісь негідники заробляють гроші на тому, що виробляють і продають зброю, так само як інші на тому, що продукують всілякі наркотики й небезпечні таблетки. Розумієш?

Оса дивилася на нього, і в очах її тепер світилося зацікавлення, навіть повага.

– Ходи сядь, – коротко сказав він. – Нам треба спокійно поговорити.

Оса Турел нічого не відповіла. Вона відразу вернулася до вітальні й сіла в крісло.

Кольберг вийшов до передпокою і поклав револьвер на полицю. Тоді скинув піджака й краватку, розстебнув коміра й закачав рукави. Нарешті подався до кухні, витяг з купи посуду каструлю, приготував дві чашки чаю, приніс їх до вітальні, поставив на стіл і спорожнив попільничку. Після цього прочинив вікно і аж тоді сів.

– Ну от, – почав він. – Найперше я хочу знати, що означає "останнім часом". Коли ти кажеш, що останнім часом йому подобалося ходити зі зброєю.

– Цить, – мовила Оса. Потім додала: – Почекай.

Вона підібгала ноги так, що ступні в грубих сірих шкарпетках уперлися в бильце крісла, обхопила руками коліна й ніби завмерла. Кольберг чекав. Чекав десь із чверть години, і вона за цей час жодного разу не глянула на нього. Обоє мовчали. Нарешті вона підвела очі й мовила:

– Ну що?

– Як ти себе почуваєш?

– Не краще. Але трохи інакше. Питай, що тебе цікавить. Обіцяю відповідати. Хоч би було запитання. Але спершу хочу знати одне.

– Що?

– Чи ти мені все розповів?

– Ні, не все, – мовив Кольберг. – Але зараз розповім. Власне, я й прийшов сюди тому, що_не вірю в офіційну версію, ніби Стенстрем – одна з жертв божевільного вбивці. І, незалежно від твоїх запевнень, що він тебе не зраджував чи, як його краще сказати, незалежно від причин, на яких грунтується твоя певність, я однаково не вірю, що він їхав тим автобусом просто так, задля приємності.

– А в що ж ти віриш?

– Що ти з самого початку мала слушність, кажучи, що він працював. Що він займався якоюсь службовою справою, але чомусь не хотів, щоб про неї знали ти чи ми. Наприклад, цілком можливо, що він довгий час за кимось стежив і переслідуваний убив його з відчаю. Хоч особисто я не дуже вірю в це припущення. – Він на мить замовк, тоді сказав: – Оке вмів дуже спритно стежити за людьми, яких у чомусь підозрівали. Це його розважало.

– Я знаю, – сказала Оса.

– Стежити за кимось можна двома способами, – повів далі Кольберг. – Або ходиш за ним якомога непомітніше, щоб дізнатися про його наміри, або переслідуєш цілком відверто, щоб довести його до відчаю і змусити вибухнути чи якось інакше зрадити себе. Стенстрем опанував обидва ці способи краще, ніж будь-хто інший.

– Чи ще хтось, крім тебе, так. думає? – спитала Оса.

– Так. Принаймні Мартін Бек і Меландер. – Він почухав потилицю й додав: – Але таке припущення має багато слабких сторін. Ми тепер не будемо на ньому спинятися.

Вона кивнула і спитала:

– То що ж ти хочеш дізнатися?

– Я й сам добре не знаю. Якось треба рушити далі. Я не певен, що в усьому тебе зрозумів. Що, наприклад, ти мала на думці, коли казала, що він останнім часом носив зброю і що це його розважало. Коли це – останнім часом?

– Коли я зустріла Оке більше як чотири роки тому, він ще був трохи хлопчакуватий, – спокійно мовила вона.

– В якому розумінні?

– Він був несміливий і дитинний. А коли його вбили три тижні тому, він був уже дорослий. І ця зміна сталася не на роботі, не в твоєму і Бековому товаристві, а тут, удома. Коли ми вперше були разом, он у тій кімнаті, на тому ліжку, останнє, що він скинув із себе, був пістолет.

Кольберг звів брови.

– Тобто сорочки він не скидав. А пістолет поклав на нічний столик. Я задерев'яніла. Щиро кажучи, я тоді не знала, що він служить у поліції, і справді подумала, що впустила до себе якогось божевільного. – Оса пильно глянула на Кольберга й повела далі: – Тоді я зрозуміла. Оке мав двадцять п'ять років, а мені щойно минуло двадцять. Та з нас двох, дорослою чи, як то кажуть, дозрілою була я. Він ходив з пістолетом, і йому здавалося, що це додає йому хвацького вигляду. Я вже казала, що він був хлопчакуватий, і його дуже розважав вигляд голої жінки, яка приголомшено витріщила очі на чоловіка в сорочці і з кобурою. Потім він із цього виріс, але звик носити пістолет, А крім того, він цікавився зброєю… – Вона перебила сама себе і раптом спитала: – Ти хоробрий? Не боїшся фізичної небезпеки?

– Не дуже хоробрий.

– Оке був боягуз, хоч робив усе, щоб перебороти свій страх. Пістолет давав йому певне почуття безпеки.

– Ти казала, що він став дорослий, – мовив Кольберг. – Але з фахового погляду цього не видно. Бо ж він був поліцейським, а дав себе застрілити ззаду. Я вже казав раз, що мені важко цьому повірити.

– Саме так, – мовила Оса Турел. – І я цьому зовсім не вірю. Щось тут не узгоджується.

Кольберг трохи подумав, тоді сказав:

– Вернімося до фактів. Він чимось займався, але ніхто не знає, чим саме. І ти також. Правда?

– Так.

– Чи він якось змінився, поки це сталося?

– Так, – по хвилі мовила вона.

– Як змінився?

– Це нелегко пояснити.

– Може, ці фотографії якось пов'язані з тією зміною?

– Так. Більше, ніж будь-що. – Оса простягла руку, підсунула до себе фотографії і глянула на них. – Щоб говорити з кимось про зміни в Оке, треба йому довіряти, а я не певна, чи довіряю тобі, – мовила вона. – Але все-таки спробую.

У Кольберга змокріли долоні, і він витер їх об штани. Вони помінялися ролями: тепер вона була спокійна, а він хвилювався.

– Я кохала Оке, – мовила вона. – З самого початку. Ми почуттєво не зовсім пасували одне до одного. В нас був різний темперамент. А також неоднакові вимоги. – Оса пильно глянула на Кольберга. – Але й так можна бути щасливим. Можна навчитися бути щасливим. Тобі це відомо?

– Ні.

– Ми цьому найкращий доказ. Ми навчилися. Думаю, ти розумієш мене?

Кольберг кивнув головою.

– Бек не зрозумів би, – мовила вона. – А тим паче Ренн чи хтось, кого я знаю. – Вона знизала плечима. – В кожному разі ми навчилися бути щасливими. Пристосувались одне до одного, і нам було добре.

Кольберг на хвилину забув, що треба слухати. Він ніколи не задумувався над тим, що існує ще й така альтернатива.

– Це було нелегко, – повела вона далі. – Спробую тобі пояснити. Бо без цього не можна пояснити, як саме змінився Оке. Навіть коли б я розповіла безліч дрібниць, що стосуються мого особистого життя, то не певна, чи ти б зрозумів. – Вона закашлялась і діловито зауважила: – Останнім часом я надто багато курила.

Кольберг відчув, що зараз станеться якась зміна. Раптом він усміхнувся. Оса також усміхнулася, гірко, але все ж таки всміхнулася.

– Отже, треба кінчати з цим, – мовила вона. – Чим швидше, тим краще. На жаль, я сором'язлива. Дивно, правда ж?

– Зовсім не дивно, – сказав Кольберг. – Я сам страшенно сором'язливий. А втім, сором'язливість іде в парі з чутливістю.

– До зустрічі з Оке я взагалі думала, що я німфоманка чи якась божевільна, – швидко мовила вона. – Потім ми закохалися одне в одного й почали пристосовуватись: я до нього, а він до мене. Я дуже цього хотіла. Зрештою, Оке також. І нам пощастило. Я навіть ніколи не уявляла собі, що може бути так гарно. Я забула, що я пожадливіша за нього, спершу ми кілька разів говорили про це, а потім уже й не згадували. Не було потреби. Нам було дуже добре, і нічого більше ми не бажали. Отже, ми не обдурювали одне одного, як ти сказав. Та ось…

– … раптом цього літа, – підхопив Кольберг.

Оса прихильно глянула на нього.

– Саме так. Цього літа ми поїхали на Мальорку. Якраз у той час у Стокгольмі стався дуже поганий, прикрий випадок.

– Так, убивство в парку.

– Атож. Поки ми вернулися, злочинця знайшли. Оке був невдоволений. – Вона трохи помовчала, потім повела далі так само швидко і плавно: – Це звучить негарно, але багато з того, що я сказала і що ще скажу, звучить негарно. Факт лишається фактом, Оке був невдоволений, що не брав участі в тій справі. Він був шанолюбний, хотів, щоб його хвалили. Я знаю, що він весь час мріяв викрити щось важливе, чого інші недобачили. Крім того, він був молодший за вас і вважав, принаймні раніше, що на роботі з нього збиткуються. Знаю також, що він вважав саме тебе за одного з тих, хто найдужче з нього збиткувався.

– На жаль, він мав слушність.

– Він не дуже тебе любив. Волів, наприклад, мати справу з Беком і Меландером. Не так, як тепер я, але це до діла не стосується. Якось наприкінці липня чи на початку серпня він, як я вже казала, змінився, раптово і то так, що перевернув догори дном наше спільне життя. Тоді

він і зняв ці фотографії. Між іншим, їх було куди більше, сила фотоплівок. Як я вже згадувала, наше спільне життя вже було якось унормувалося. І враз усе знов перевернулося, і не через мене, а через нього. Ми… ми бували разом…

– Ви спали разом, – прийшов їй на допомогу Кольберг.

– Так. Часто він просто не пускав мене на роботу. Годі й казати, яка це була для мене приємна несподіванка. Я була просто вражена. Ми ж прожили разом більше ніж чотири роки. Але насправді та його зміна була тільки уявною, і поступово я збагнула, що він робив на мені якийсь дослід. Я його питала про це, але він тільки сміявся у відповідь.

– Сміявся?

– Так, весь той час він був дуже веселий. Аж до… так, аж до того вечора, коли його вбили.

– Чому?

– Якраз цього я й не знаю. Я збагнула лише одне, коли минуло перше приголомшення.

– Що саме?

– Що він робив на мені якийсь дослід. Він же знав про мене все. Знав, яким я спалахувала вогнем, коли він хоч трохи намагався його викликати. І я знала все про нього. Наприклад, що він до таких речей, власне, був досить байдужий.

– Доки так тривало?

– До середини вересня. Тоді в нього стало багато роботи, і він почав виходити з дому.

– Що виявилось неправдою, – сказав Кольберг. Він довго дивився на Осу і нарешті додав: – Дякую, ти гарна дівчина. І подобаєшся мені.

Вона вражено й підозріливо глянула на нього.

– І він не казав, що в нього була за робота?

Оса похитала головою.

– Навіть не натякав?

Вона знов похитала головою.

– А ти не помічала нічого особливого?

– Його часто не було ввечері вдома. Десь ходив. Звичайно, помічала. Він повертався мокрий і змерзлий.

Кольберг кивнув головою.

– Я не раз прокидалася, коли він лягав спати, холодний, мов жаба. І завжди дуже пізно. Але останнім випадком, про який він говорив зі мною, був той, що стався в першій половині вересня. Чоловік убив свою дружину. Здається, його було звати Біргерсон.

– Пригадую, – мовив Кольберг. – Родинна трагедія. Звичайна собі історія. Я навіть не розумію, чому її передали нам на розгляд. Наче взята з підручника криміналістики. Нещасне подружжя, неврози, сварки, погані матеріальні умови. Кінець кінцем чоловік убив дружину, більш-менш випадково. Тоді хотів накласти на себе руки, але не зміг і пішов у

поліцію. Так, Стенстрем справді займався цією справою. Провадив допити.

– Стривай, під час тих допитів щось сталося.

– Що саме?

– Я не знаю. Але одного вечора Оке прийшов дуже збуджений.

– Там не було чого збуджуватися. Сумна історія. Типовий злочин в умовах загального добробуту. Самітний чоловік з жадібною до багатства дружиною, яка весь час гризла його, що він мало заробляє. Що вони не можуть купити собі моторного човна, дачі і такої гарної машини, як у сусіда.

– Але під час допитів той чоловік сказав щось Оке.

– Що?

– Не знаю. Але щось таке, що він вважав дуже важливим. Я, звичайно, запитала те саме, що й ти, однак він тільки засміявся і сказав, що я скоро сама побачу.

– Так і сказав?

– "Ти скоро сама побачиш, люба Осо". Так і сказав. Здавалося, те, що він почув, дуже його підбадьорило.

– Дивно.

Вони трохи помовчали. Нарешті Кольберг стрепенувся, взяв зі столу розгорнену книжку й запитав:

– Ти розумієш, навіщо він підкреслив ці речення?

Оса Турел підвелася, обійшла навколо столу і зазирнула в книжку.

– Розумію.

– Справді?

– Ми якось говорили про це. У зв'язку зі справою тієї американки, яку вбито на каналі Єта. Ви саме тоді займалися нею.

– Справа Русеанни, – мовив Кольберг. Він трохи подумав, потім додав: – Але в нього тоді ще не було цієї книжки. Я згадую, що знайшов її, коли робив лад у своїх шухлядах. Тоді, як ми переїздили з Крістінеберга. А це було набагато пізніше.

– А цей другий коментар здається мені цілком логічним, – мовила Оса.

– Так. А ти не знаходила записника чи календарика, де він робив якісь нотатки?

– Хіба в нього в кишені не було записника?

– Був. Ми його переглядали. І не знайшли нічого цікавого.

– Я перешукала всю квартиру, – мовила Оса.

– І щось знайшла?

– Ні, нічого. Він не мав звички щось ховати. До того ж він був не дуже акуратний. Звичайно, в нього був ще один записник. Он він лежить там, на письмовому столі.

Кольберг підвівся і взяв записник, такий самий, як той, що вони знайшли в'кишені Стенстрема.

– Там майже нічого немає, – сказала Оса Турел.

Вона скинула з правої ноги шкарпетку й почухала п'яту. Ступня в неї була тонка, вузька, гарної форми, з довгими, рівними пальцями. Кольберг якийсь час дивився на її ногу, потім перегорнув записник. Справді, там майже нічого не було. На першій сторінці були записані основні відомості про бідолаху Біргерсона, що вбив свою дружину.

Вгорі на другій сторінці стояло тільки одне слово: Морріс.

Оса Турел заглянула в записник і здвигнула плечима.

– Мабуть, це назва машини, – сказала вона.

– Або прізвище агента з Нью-Йорку, – сказав Кольберг.

Оса стояла біля столу й дивилася на фотографії. Раптом вона ляснула долонею по стільниці.

– Якби я хоч мала дитину! – майже крикнула вона, потім стишила голос і додала: – Він казав, що ми ще встигнемо. Що треба почекати, поки його підвищать по службі.

Кольберг нерішуче рушив до передпокою.

– От і встигли, – промурмотіла вона, а тоді спитала: – Що тепер буде зі мною?

Кольберг обернувся і сказав:

– Так далі не можна, Осо. Ходімо.

Вона блискавично повернулася до нього і з ненавистю спитала:

– Ходімо? Куди? В ліжко? А куди ж іще.

Кольберг довго дивився на неї.

Дев'яносто дев'ять чоловіків зі ста побачило б у ній утлу, бліду, малу дівчину, що не дбає про свою зовнішність, нечесану, в бахматій одежі, в одній грубій надто великій шкарпетці. Побачили б худе тіло, тонкі жовті від тютюну пальці й змарніле обличчя.

А Ленарт Кольберг бачив складну фізично і психічно молоду жінку з полум'яним поглядом, цікаву, варту того, щоб з нею познайомитися ближче.

Чи Стенстрем також це побачив, чи був одним із дев'яноста дев'яти, але мав незвичайне щастя?

Щастя.

– Я не те мав на думці, – сказав Кольберг. – Ходімо до мене додому. Місця в нас вистачить. Ти вже досить насиділася сама.

У машині Оса заплакала.

XXII

Віяв пронизливий вітер, коли Нордін вийшов з метро на перехресті Свеягатан і Родмангатан. Він обернувся спиною до вітру й швидко пішов по Свеягатан у південному напрямку. Звернувши потім на Тегнергатан, він опинився з завітряного боку і пішов повільніше. Кроків за двадцять

від рогу містилася кондитерська. Він спинився перед вітриною і заглянув усередину.

За прилавком сиділа руда жінка в зеленій сукні й розмовляла по телефону. Крім неї, в приміщенні не було нікого.

Нордін рушив далі, поминув Лунтмакаргатан і спинився перед антикварною крамницею подивитись на мальовану олійними фарбами картину, що висіла за заскленими дверима. Поки він міркував, чи митець хотів зобразити двох лосів, чи, може, лося й оленя, за плечима в нього почулися слова:

– Aber Mensch, bist du doch ganz verruckt?[2]

Нордін обернувся й побачив двох чоловіків, що переходили вулицю. Не встигли вони ще дійти до тротуару, як Нордін побачив потрібну йому кондитерську. Коли він зайшов досередини, ті два чоловіки вже підіймалися стрімкими сходами, що містилися за баром. Він подався за ними.

Приміщення було повне молоді. Гриміла музика, лунали голоси. Нордін озирнувся навколо, шукаючи вільного столика, але його, здається, не було. Якийсь час він міркував, чи скидати капелюха й пальто, але врешті вирішив не ризикувати. В Стокгольмі нікому не можна довіряти, в цьому він був переконаний.

Нордін заходився вивчати гостей жіночої статі. В приміщенні було багато білявих, але жодна не відповідала описові Білявої Малін.

Здавалося, тут переважала німецька мова. Біля однієї худої брюнетки, що скидалася на шведку, було вільне місце. Нордін розстебнув пальто й сів. Поклавши капелюха на коліна, він подумав, що своїм непромокальним пальтом і мисливським капелюхом не дуже відрізняється від більшості німців.

Довелося чекати з чверть години, поки до нього підійшла офіціантка. За той час він оглянув приміщення. Подруга брюнетки, що сиділа з другого боку столу, час від часу оцінювала його поглядом.

Коли врешті йому принесли каву, він, мішаючи її, глянув на свою сусідку. Намагаючись говорити стокгольмською говіркою, щоб скидатися на постійного відвідувача, він спитав її:

– А де це ділася Білява Малін?

Брюнетка витріщила на нього очі. Потім усміхнулась, перехилилася через стіл до подруги й сказала:

– Чула, Єво, цей норландець питає про Біляву Малін. Ти не знаєш, де вона?

Подруга глянула на Нордіна, потім гукнула комусь за дальшим столиком:

– Тут якийсь лягавий питає про Біляву Малін. Ніхто не знає, де вона?

– Ні-і-і! – почулося в унісон від того столика.

Нордін, попиваючи каву, міркував, як вони впізнали, що він поліцейський. Йому було важко зрозуміти стокгольмців.

Коли він виходив з приміщення, його спинила та офіціантка, що подавала йому каву:

– Я чула, що ви шукаєте Біляву Малін. Ви справді з поліції?

Нордін на мить завагався, тоді понуро кивнув головою.

– Якщо ви заарештуєте за щось ту мавпу, я буду страшенно рада, – мовила офіціантка. – Мені здається, я знаю, де вона. Якщо її немає тут, то вона, мабуть, сидить у кав'ярні на Енгельбректсплан.

Нордін подякував і вийшов на холод.

Білявої Малін не виявилося і в кав'ярні на Енгельбректсплан, у якій взагалі не видно було постійних гостей. Нордін не хотів кидати пошуків і підійшов до самітної, жінки, що гортала журнал. Та не знала, хто така Білява Малін, але порадила йому заглянути до винарні на Кунгсгатан.

Нордін почвалав далі ненависними стокгольмськими вулицями, мріючи швидше опинитися вдома в Сундсвалі.

Але цього разу він був винагороджений за свою працю.

Він порухом голови відіслав гардеробника, який підійшов узяти в нього пальто, спинився в дверях і оглянув ресторан. Біляву Малін він помітив майже зразу.

Вона була висока, але не товста. Її біляве волосся було вкладене у високу, майстерну зачіску.

Нордін не сумнівався, що це Білява Малін.

Вона сиділа на канапі під стіною з келихом вина. Біля неї сиділа трохи старша жінка, чорне волосся якої, звисаючи довгими закрученими пасмами на плечі, ще дужче її старило. "Напевне, дармова повія", – подумав Нордін.

Він якийсь час дивився на жінок. Вони не розмовляли між, собою. Білява Малін втупилася в свій келих, який вона обертала в руках. Чорнява весь час озиралася по залі й подеколи кокетливим порухом голови відкидала назад довге волосся.

Нордін звернувся до гардеробника:

– Перепрошую, ви не знаєте, як прізвище тієї білявої дами на канапі?

Гардеробник глянув у залу.

– Нічого собі дама, – пирхнув він. – Ота? Ні, я не знаю, як її прізвище, але звуть її Малін. Товста Малін чи якось так.

Нордін віддав йому пальто й капелюх. Чорнява очікувально глянула на нього, коли він підійшов до їхнього столика.

– Вибачте, що перебиваю вам, – сказав Нордін, – але мені хотілося б, якщо можна, поговорити з панною Малін.

– Про що? – запитала та.

– Про одного вашого приятеля, – відповів Нордін. – Може, пересядемо на хвилину до окремого столика, щоб нам ніхто не заважав?

Білява Малін глянула на свою приятельку, і він поспішив додати:

– Звичайно, якщо ваша товаришка не заперечує. Чорнява налила свій келих і підвелася.

– Я вам заважаю? – ображено спитала вона і, оскільки Малін не озвалася, додала: – Піду, сяду біля Туре. До побачення, Малін.

Вона взяла свій келих і пішла далі в залу. Нордін підсунув стільця й сів. Білява Малін очікувально дивилася на нього.

– Я старший слідчий кримінального розшуку Ульф Нордін, – відрекомендувався Нордін. – Можливо, ви нам допоможете в одній справі.

– В якій саме? – запитала Білява Малін. – Ви сказали, що йдеться про якогось мого приятеля?

– Так, – відповів Нордін. – Ми хотіли б дещо дізнатися про одного чоловіка, якого ви знаєте.

Білява Малін зневажливо глянула на нього.

– Я ні на кого не доношу.

Нордін витяг з кишені пачку сигарет і запропонував їй. Вона взяла одну, і він запалив їй сірника.

– Йдеться не про донос, – сказав він. – Кілька тижнів тому ви приїздили з двома чоловіками в білому "Вольво Амазон" до гаража в Гегерстені. Гараж стоїть біля Клуббакен і належить швейцарцеві на ім'я Горст. Той, хто вів машину, був іспанець. Ви пам'ятаєте?

– Та-ак, добре пам'ятаю, – відповіла Білява Малін. – Ну й що? Ми з Ніссе супроводжували Пако. Ніссе показував йому дорогу в гараж. Зрештою, він уже поїхав до Іспанії.

– Пако?

– Так.

Малін допила келих і вилила в нього решту вина з карафки.

– Можна мені вас чимось пригостити? Може, хочете ще вина? – запитав Нордін.

Вона кивнула головою, і Нордін підкликав офіціантку. Він замовив півкарафки вина й кухоль пива.

– А хто такий Ніссе? – запитав він.

– Той, що був у машині, ви ж самі щойно сказали.

– Так, але як його прізвище? Що він робить?

– Прізвище його Єрансон. Нільс Ерік Єрансон. А що робить – не знаю. Я не бачила його кілька тижнів.

– Чому? – запитав Нордін.

– Що?

– Чому ви його не бачили кілька тижнів? Ви ж досі часто зустрічалися?

– Ми не з одної компанії. Не зв'язані між собою. Часом тільки буваємо разом. Може, він зустрів якусь іншу дівчину. Звідки я знаю. В кожному разі я давно його не бачила.

Офіціантка принесла вина й пива. Білява Малін відразу налила собі келих.

– Ви знаєте, де він мешкає? – запитав Нордін.

– Ніссе? Ні, він, мабуть, не має квартири. Він мешкав у мене, потім в одного приятеля в Седері, але мені здається, що там його вже немає. А

де, я не знаю. А якби й знала, то не певна, чи сказала б вам. Я нікого не виказую.

Нордін ковтнув пива й ласкаво глянув на велику біляву жінку, що сиділа навпроти нього.

– Вам не треба нікого виказувати, панно… вибачте, вас звати Малін, а прізвище?

– Мене звати не Малін, – мовила вона, – а Магдалена Русен. Але мене звуть Білявою Малін через мої коси. – Вона провела рукою по голові. – А що вам треба від Ніссе? Він щось зробив? Я не буду відповідати на ваші запитання, коли не знатиму, що вам треба.

– Авжеж, я вас розумію. Я скажу, як ви можете нам допомогти, панно Русен. – Нордін знов ковтнув пива, – Можна мені одне вас запитати?

Вона кивнула головою.

– Як Ніссе одягався?

Вона наморщила лоба й хвилину подумала.

– Переважно ходив у костюмі, – врешті сказала вона. – В такому ясному, бежевому, з обтягненими матерією ґудзиками. Ну й, звичайно, мав сорочку, черевики й кальсони, як усі чоловіки.

– І носив плащ?

– Ну, то був не зовсім плащ. Така тонка чорна шматина з нейлону, чи що. А в чім річ?

Вона запитально глянула на Нордіна.

– Бачите, панно Русен, є підозра, що він помер.

– Помер? Ніссе? Але чому… чому ви кажете, що є підозра? Звідки ви знаєте, що він помер?

Ульф Нордін витяг хусточку й витер. шию. В ресторані було дуже гаряче, і він відчував, що в нього сорочка липне до тіла.

– Річ у тім, що в нас у морзі лежить один чоловік, якого ми не можемо впізнати. Є підстави вважати, що то Нільс Ерік Єрансон.

– Чого б це він мав померти? – недовірливо спитала Білява Малін.

– Він був одним із пасажирів того автобуса, про який ви, напевне, читали. Кулі влучили в голову, і він, мабуть, відразу помер. Оскільки ви єдина із знайомих Єрансона, яку нам пощастило знайти, ми були б дуже вдячні, якби ви прийшли в морг й глянули, чи то справді він.

Білява Малін перелякано витріщила очі на Нордіна:

– Я? В морг? Та нізащо в світі!

У середу, о дев'ятій годині ранку, Нордін і Білява Малін вийшли з таксі перед Інститутом судової медицини на Томтебудавегеи. Мартін Бек уже хвилин з п'ятнадцять чекав на них, і вони разом зайшли до моргу.

Брезкле, бліде обличчя Білявої Малін було підфарбоване недбало, а біляве волосся зачесане не так старанно, як учора ввечері.

Нордінові довелося чекати в коридорі, поки вона збиралася. Коли врешті вони вийшли на вулицю, Нордін переконався, що в тьмяному світлі ресторану вона має кращий вигляд, ніж у ранковій імлі.

Працівники моргу були попереджені, і начальник зразу ж провів Нордіна й Біляву Малін до морозильника.

На розбите обличчя небіжчика накинули хустку, але так, щоб волосся було видно. Білява Малін схопила Нордіна за руку й прошепотіла:

– Хай йому біс!

Нордін поклав руку на її широку спину й підвів її ближче.

– Добре придивіться, – мовив він тихим голосом. – Придивіться й скажіть, чи ви впізнаєте його.

Білява Малін затулила рота долонею і втупила очі в голе тіло.

– А що з його обличчям? Можна глянути на нього?

– Краще не дивіться, – сказав Мартін Бек. – Ви й так повинні його впізнати.

Білява Малін кивнула головою. Потім відняла руку від рота і ще раз кивнула.

– Так, – мовила вона, – це Ніссе. Отой шрам і… так, це він.

– Дякуємо, панно Русен, – сказав Мартін Бек. – А тепер запрошуємо вас на каву до поліційної дільниці.

Білява Малін сиділа бліда в таксі поруч з Нордіном і тільки час від часу мурмотіла.

– Хай йому біс, як страшно.

Мартін Бек і Ульф Нордін заходилися пригощати її кавою з булочками, а за хвилину до них приєдналися Кольберг, Меландер і Ренн.

Білява Малін швидко заспокоїлась – видно, не тільки завдяки частуванню, а й тій увазі, яку до неї виявляли. Вона радо відповідала на запитання, а виходячи, потиснула всім руки й сказала:

– Дякую, я ніколи не сподівалася, що ляг… що поліцейські можуть бути такими хвацькими хлопцями.

Коли двері за нею зачинилися, вони хвилину міркували над цим компліментом, потім Кольберг сказав:

– Ну, хвацькі хлопці, зробимо підсумок?

Підсумок був такий:

Нільс Ерік Єрансон, 38 або 39 років.

З 1965 року чи ще довше без постійного місця праці.

З березня по серпень 1967 року жив разом з Магдаленою Русен (Білявою Малін), Стокгольм, Арбетаргатан, 3.

Далі до початку жовтня мешкав у Сюне Б'єрка на Седері.

Де мешкав останні тижні перед смертю, невідомо.

Наркоман, курив, жував і вводив собі у вену кожний наркотик, який йому щастило роздобути.

Можливо, також торгував ними.

Мав венеричну хворобу.

Востаннє Магдалена Русен бачила його 3 або 4 листопада перед рестораном Дамберга.

Він був у тому самому костюмі й плащі, що й 13 листопада.

Як правило, завжди мав гроші.

XXIII

З усіх, хто займався справою вбивства в автобусі, Нордін перший чогось домігся, що при бажанні можна було назвати позитивним наслідком. Але йавіть тут думки поділилися.

– Ну гаразд, – сказав Гунвальд Ларсон, – тепер ви знаєте прізвище того типа. А що далі?

– Так, так, – задумливо мовив Меландер.

– Що ти там мурмочеш?

– Той Єрансон ні на чому не попався. А все ж мені здається, що я пам'ятаю це прізвище.

– Невже?

– Воно виринало у зв'язку з якимось слідством.

– Ти хочеш сказати, що колись допитував його?

– Ні, цього б я не забув. Я ніколи не розмовляв з ним і навіть не бачив його. Але десь зустрічав ім'я і прізвище Нільс Ерік Єрансон.

Меландер пахкав люлькою і неуважно дивився перед собою.

Гунвальд Ларсон вимахував перед обличчям своїми ручиськами. Він не терпів нікотину, і тютюновий дим його дратував.

– Мене дужче цікавить та свиня Ассарсон, – сказав він.

– Я згадаю, – мовив Меландер.

– Ще б пак. Якщо раніше не вмреш від раку легень. – Гунвальд. Ларсон підвівся й пішов до Мартіна Бека.

– Звідки той Ассарсон брав гроші? – запитав він.

– Не знаю.

– Що робить його фірма?

– Імпортує всілякі речі. Мабуть, такі, які вигідно імпортувати. Від підйомних кранів до штучних різдвяних ялинок.

– Штучних ялинок?

– Так, на них тепер великий попит. На, жаль.

– Я вирішив з'ясувати, скільки ті панове та їхня фірма платили останніми роками податку.

– І що?

– Приблизно третину того, що мусимо викладати я чи ти. А коли я згадую, який вигляд має квартира вдови Ассарсона, то…

– То що?

– То мені страшенно кортить наслати на них ревізію.

– А чим ти будеш мотивувати своє бажання?

– Не знаю.

Мартін Бек здвигнув плечима. Гунвальд Ларсон рушив до дверей, але на порозі спинився і сказав:

– Той Ассарсон був добрий лис. І його братик, напевне, не кращий.

Відразу по тому в дверях з'явився Кольберг. Він був якийсь стомлений, очі в нього почервоніли.

– Що ти тепер робиш? – запитав Мартін Бек.

– Оце сидів і слухав записи Стенстремових розмов із Біргерсоном. З тим, що вбив свою дружину. Цілу ніч слухав.

– І що?

– Нічого. Абсолютно нічого. Коли я чогось не пропустив.

– Завжди можна щось пропустити.

– Дуже втішне зауваження, – мовив Кольберг і зачинив двері.

Мартін Бек поклав лікті на стіл і підпер руками голову.

Була вже п'ятниця, восьме грудня. Минуло двадцять п'ять діб, а слідство стояло на місці. Навіть були певні ознаки, що воно розсипалося. Кожен міцно чіплявся за свою соломинку.

Меландер згадував, де й коли він чув прізвище Нільс Ерік Єрансон.

Гунвальд Ларсон міркував, як брати Ассарсони заробляли гроші.

Кольберга цікавило, як психічно ненормальний убивця своєї дружини Біргерсон міг подіяти на Стенстрема.

Нордін пробував знайти якийсь зв'язок між Єрансоном, убивством в автобусі і гаражем у Гегерстені.

Ек так поглибив свої технічні знання про червоний двоповерховий автобус, що практично з ним можна було говорити тільки про циркуляцію струму й положення змивачів на вікнах.

Монсон перейняв непевну теорію Гунвальда Ларсона, що Мухамед Буссі мав грати основну роль у тій справі, тому що був алжірцем, і систематично допитував цілу арабську колонію в Стокгольмі.

Сам Мартін Бек міркував тільки про Стенстрема – що він робив в автобусі, чи, бува, не стежив за кимось і чи не той, за ким він стежив, застрілив його. Цей шлях не здавався переконливим. Бо ж як досвідчений поліцейський міг допустити, щоб його застрілив той, за ким він стежив? Та ще й в автобусі?

Ренн не міг відірватися від думки про те, що сказав Шверін у лікарні за кілька секунд до смерті.

Саме цієї п'ятниці після обіду він розмовляв з експертом із Шведського радіо, який спробував проаналізувати запис на стрічці. Він згаяв на це багато часу, але, видно, мав якісь наслідки.

– Дуже скупий матеріал для аналізу, – сказав він. – А проте я зробив певні висновки. Хочете почути їх?

– Так, – відповів Ренн.

Він переклав трубку в ліву руку і присунув до себе записник.

– Ви самі норландець, правда ж?

– Так.

– А втім, вас цікавлять не питання, а відповіді. Найперше я спробував вилучити зі стрічки всі побічні звуки, шум і таке інше.

Ренн чекав, приготувавшись записувати.

– Щодо відповіді на перше запитання, про те, хто стріляв, то тут вирізняються п'ять приголосних: "д", "н", "р", "к" і "с".

– Так, – мовив Ренн.

– При докладнішому аналізі чути певні голосні й дифтонги після приголосних. Наприклад, "о" чи "и" між "д" і "н".

– "Донркс", – сказав Ренн.

– Атож, для невправного вуха відповідь звучить десь так, – мовив експерт. – Далі, після "к" перед "с" нібито чути ледь помітний дифтонг "ай".

– "Донркайс"? – запитав Ренн.

– Щось схоже, хоч "ай" не дуже чітке. – Експерт на мить замовк, а потім задумливо додав: – Той чоловік був у дуже тяжкому стані, так?

– Так.

– І, мабуть, відчував страшний біль?

– Можливо, – відповів Ренн.

– Ну, то можна пояснити, чому він сказав "ай", – з полегкістю мовив експерт.

Ренн кивнув головою. Він то записував, то чухав ручкою кінчик носа і слухав.

– Тепер я майже певний, що ці звуки утворюють ціле речення, а не одне слово.

– І як звучить те речення? – запитав Ренн націлившись ручкою, щоб писати далі.

– Важко сказати. Справді, важко. Наприклад: "Дегенерат, ай, якийсь" абощо.

– "Дегенерат, ай, якийсь"? – здивувався Ренн.

– Це, звичайно, тільки припущення. Ну, а щодо другої відповіді…

– "Якалсон"?

– Вам здається, що воно звучить так? Цікаво? А в мене склалося інше враження. Я вчув двоє слів, перше – "Як", а друге – "Альсон".

– І що це означає?

– Ну, можна припустити, що друге слово означає якесь прізвище, Альсон або, ще ймовірніше, Ольсон.

– "Як Альсон" чи "Як Ольсон"?

– Саме так. Ви теж вимовляєте "л" твердо. Може, він розмовляв тією самою говіркою. – Експерт знов трохи помовчав, а тоді додав: – Навряд, щоб хтось звався "Як Альсон" чи "Як Ольсон", правда ж?

– Так, – відповів Ренн.

– У мене все. Я, звичайно, пошлю вам письмовий висновок разом з текстом. Але я подумав собі, що краще подзвонити, може, вам треба знати його швидше.

– Дякую, – сказав Ренн.

Він поклав трубку й задумався над своїми нотатками. Зваживши все, він вирішив не доповідати начальству про. ці наслідки, принаймні поки вони були в такій стадії.

Хоч годинник показував тільки третю, було вже зовсім темно, коли Кольберг добрався до Лонггольмен. Він змерз, втомився, а атмосфера в'язниці також не додавала йому радості. Кімната побачень була гола, вбога, негостинна, і Кольберг понуро ходив від стіни до стіни, чекаючи на того, з ким мав зустрітися. В'язня на прізвище Біргерсон, який убив свою дружину, обстежували в клініці судової медицини. Свого часу його, мабуть, звільнять і передадуть" до якогось закладу для психічнохворих.

Десь за чверть години двері відчинилися, і вартовий у темно-синій уніформі впустив лисуватого, худого, невисокого чоловіка років шістдесяти. Чоловік став, біля самого порога, всміхнувся і чемно вклонився. Кольберг підійшов до нього й потиснув йому руку.

– Кольберг.

– Біргерсон.

Він був приємний і балакучий.

– Молодший слідчий Стенстрем? Так, я його пам'ятаю. Дуже симпатичний. Передайте, будь ласка, йому вітання.

– Він помер.

– Помер? Важко повірити. Такий молодий… Як це сталося?

– Саме про це я й хочу з вами поговорити. Кольберг пояснив, що йому потрібно.

– Я цілу ніч прослухував записи на стрічці, – на закінчення сказав він. – Але я думаю, що ви не вмикали магнітофона, коли, наприклад, пили каву абощо.

– Не вмикали.

– Але й тоді розмовляли?

– Так. Принаймні часто.

– Про що?

– Про все на світі.

– Ви не могли б згадати, що найдужче зацікавило Стенстрема?

Біргерсон подумав і похитав головою.

– То були просто балачки. Про се, про те. Не про щось особливе. Що б його могло зацікавити?

– Саме це я й хотів би знати.

Кольберг витяг записника, якого дала йому Оса, й показав його Біргерсонові.

– Це вам ні про що не каже? Чого він написав слово "Морріс"?

Обличчя в Біргерсона проясніло.

– Ми, мабуть, розмовляли про машини. Я мав "Морріс-8", знаєте, таку велику. І мабуть, у зв'язку з чимось згадав про неї.

– Ага. Коли ви щось згадаєте, подзвоніть мені. Будь-коли.

– Машина в мене була стара й непоказна. Зате як їздила! Моя… дружина соромилася її. Казала, що всі мають нові, а ми такий старий шарабан…

Він закліпав очима й замовк.

Кольберг швидко скінчив розмову. Коли вартовий вивів убивцю, до кімнати зайшов молодий лікар у білому халаті.

– Ну, як вам сподобався Біргерсон?

– Він справляє приємне враження.

– Так, – сказав лікар. – Він молодець. Єдине, чого йому було треба, – це позбутися тієї відьми, з якою він був одружений.

Кольберг пильно глянув на нього, сховав свої папери й вийшов.

Була субота, десь пів на дванадцяту ночі. Гунвальд Ларсон змерз, хоч одяг найтепліше пальто, хутряну шайку й лижні штани і взув лижні черевики. Він стояв у під'їзді будинку на Тегнергатан, 53, так тихо, як тільки може стояти поліцейський. Стояв тут не випадково, і його важко було б помітити в темряві. Він простояв уже тут чотири години і до того ж не вперше, а вдесяте чи вдванадцяте.

Він уже хотів вертатися додому, коли погасне світло в тих вікнах, за якими він стежив. Зрештою, він нічого цікавого й не сподівався. Проте за чверть до дванадцятої перед будинком з протилежного боку зупинився сірий мерседес з чужоземним номером. З нього вийшов якийсь чоловік, відчинив багажник і взяв валізку. Тоді перейшов тротуар, відімкнув браму і зник на подвір'ї. Через дві хвилини спалахнуло світло за спущеними завісами у двох кімнатах на першому поверсі.

Гунвальд Ларсон швидким, сягнистим кроком перейшов вулицю. Він підібрав відповідний ключ ще два тижні тому. Зайшовши до будинку, він скинув пальто, гарно вгорнув його, перевісив через поруччя мармурових сходів, а на пальто поклав хутряну шапку. Потім розстебнув піджак і поклав руку на револьвер, пристебнутий до пояса.

Він давно вже знав, що двері відчиняються всередину. Дивлячись на них, він думав, що коли ввірветься до кімнати без поважної причини, то порушить право і йому напевне зроблять догану або навіть звільнять.

Потім ударом ноги виламав двері.

Туре Ассарсон і чоловік, що вийшов з чужоземної машини, стояли біля письмового столу. Образно кажучи, обидва були як громом прибиті. Бо вони саме відчинили валізку, що лежала на столі.

Гунвальд Ларсон, спрямувавши на них пістолет, докінчив думку, почату на сходах: "Але байдуже, я завжди можу знов стати моряком".

Він підійшов до телефону й набрав потрібний номер, Набрав лівою рукою, не опускаючи зброї. Він мовчав. Ті двоє також мовчали. Все було зрозуміло і без слів.

У валізці було двісті п'ятдесят тисяч таблеток наркотиків. На нелегальному ринку вони коштували близько мільйона шведських крон.

Гунвальд Ларсон повернувся до своєї квартири на Болмура о третій ночі. Він був неодружений і мешкав сам. Як звичайно, він хвилин двадцять мився у ванній, потім надяг піжаму й ліг. Лежачи в ліжку, він розгорнув роман, який почав читати кілька днів тому, але вже через дві сторінки відклав книжку й сягнув по телефонний апарат. Притягши його ближче, він набрав номер Мартіна Бека.

Гунвальд Ларсон узяв собі за принцип не думати про роботу, коли був удома, і не міг згадати, щоб колись дзвонив по телефону, як уже лежав у ліжку.

Після другого сигналу він почув голос Мартіна Бека.

– Привіт, – сказав Гунвальд Ларсон. – Ти вже чув про Ассарсона?

– Так.

– А я ось що подумав.

– Що?

– Що ми, мабуть, ішли не в тому напрямку. Стенстрем, звичайно, вистежував Єсту Ассарсона. А той, хто стріляв, убив зразу двох зайців: Ассарсона і того, хто за ним стежив.

– Так, у цьому, що ти кажеш, може, і є щось, – погодився Мартін Бек.

Гунвальд Ларсон помилявся. Але все ж таки він спрямовував слідство на правильну стежку.

XXIV

Три вечори поспіль Нордін у своєму мисливському капелюсі й непромокальному пальті ходив по Стокгольму, намагаючись знайти контакт із міським дном. Він навідувався до кав'ярень, ресторанів, танцювальних зал, де, за словами Білявої Малін, бував Єрансон.

Часом він їздив машиною, а в п'ятницю ввечері сидів у ній і стежив за площею Маріаторг, проте не помітив нічого цікавого, крім двох чоловіків, що також стежили за площею з машин. Він їх не знав, але здогадався, що це районний цивільний патруль або хтось із відділу боротьби з наркоманією.

Ці подорожі не збагатили його новими фактами про чоловіка, що звався Нільс Ерік Єрансон. Однак за ці дні він усе-таки доповнив інформацію Білявої Малін даними, які добув зі списків населення, з церковних книг, від контори найму моряків і від колишньої дружини Єрансона, яка мешкала в Борасі й заявила, що майже забула свого першого чоловіка. Вона не бачила його близько двадцяти років.

У суботу вранці він доповів про свої мізерні здобутки Мартінові Беку. Потім сів і заходився писати до дружини в Сундсвал довгого, сумного

листа, час від часу винувато поглядаючи на Ренна й Кольберга, що завзято вистукували на машинках.

Не встиг він дописати листа, як до кімнати зайшов Мартін Бек.

– Що за йолоп послав тебе в місто? – запитав він.

Нордін швиденько накрив лист копією рапорту, бо саме написав: "... а Мартін Бек з кожним днем стає чудніший і сердитіший".

Кольберг витяг з машинки аркуш і сказав:

– Ти.

– Що? Я?

– Авжеж. "У середу, коли тут була Білява Малін. Мартін Бек недовірливо дивився на Кольберга.

– Дивно, що я не пригадую, – сказав він. – Та все одно безглуздо давати таке доручення норландцеві, який навіть добре не знає, як потрапити на Стуреплан.

Нордін був ображений, але в глибині душі визнавав, що Мартін Бек каже правду.

– Ренне, дізнайся ти, де бував Єрансон, з ким він водився і що робив, – сказав Мартін Бек. – Спробуй також спіймати того Б'єрка, в якого він мешкав.

– Гаразд, – відповів Ренн.

Він складав список усіх можливих значень останніх слів Шверіна. Першим він написав: "Дегенерат якийсь". І останнім: "Дурнуватий якийсь".

Кожен провадив свою ланку слідства.

У понеділок Мартін Бек устав о пів на сьому після майже безсонної ночі. Він почував себе погано, і від чашки шоколаду, яку він випив у кухні разом з дочкою, йому також не стало краще. Решта членів родини ще не з'явилися. Дружина вранці міцно спала, і цю її властивість, мабуть, успадкував син, якому щоразу важко було рано вставати. Але Інгрід прокидалася о пів на сьому і замикала за собою двері в коридорі о чверть на восьму. Завжди. Вона часто казала, що по ній можна перевіряти годинник.

Інгрід явно полюбляла шаблонні фрази. Можна було б скласти збірку її щоденних висловів і продати як посібник для тих журналістів, що вже виписались. Як своєрідну шпаргалку. "Книжка мала б називатися "Вмій говорити й писати", – подумав Мартін Бек.

– Про що ти думаєш? – запитала Інгрід.

– Ні про що, – машинально відповів він.

– Я з весни не бачила, щоб ти колись сміявся.

Мартін Бек відірвав очі від клейонки, розмальованої гномами, глянув на дочку і спробував усміхнутися. Інгрід була гарна дівчина, але ж це не причина для сміху. Вона підвелася й пішла по свої книжки. Коли Мартін Бек надів капелюха й пальто, вона вже чекала на нього, тримаючись за ручку дверей. Він узяв у неї книжки. Портфель був старий, витертий, обліплений барвистими значками.

Це він також зробив машинально. Він носив портфель Інгрід так само, як дев'ять років тому, коли вона вперше пішла до школи. Але тоді він вів її за руку. За маленьку ручку, вогку й тремтячу від збудження. Коли він перестав водити її за руку? Він уже не пам'ятав.

– На святвечір ти будеш сміятися, – мовила Інгрід.

– Справді?

– Так. Коли отримаєш від мене подарунок. – Інгрід наморщила лоба й додала: – Не можу собі уявити, щоб він когось не розсмішив.

– А що б ти хотіла мати?

– Коня.

– Де ж ти його поставиш?

– Не знаю. Та однаково хотіла б коня.

– Ти знаєш, скільки він коштує?

– На жаль, знаю.

Вони попрощалися.

На Куигсгольмсгатан його чекав Гунвальд Ларсон і висновок, який навіть не заслуговував, щоб його назвати висновком з припущень. Гаммар був такий люб'язний, що відзначив це напередодні.

– Як там з алібі Туре. Ассарсона? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Його алібі належить до найпевніших в історії криміналістики, – відповів Мартін Бек. – Бо він саме тоді виголошував промову перед двадцятьма п'ятьма особами. Він був у міському готелі в Седертельє.

– Ага, – похмуро мовив Гунвальд Ларсон.

– А крім того, даруй мені, припущення, що Єста Ассарсон не помітив би власного брата, який сідав в автобус із автоматом під плащем, здається не зовсім логічним.

Щодо плаща, – мовив Гунвальд Ларсон, – то він мав бути досить широкий, коли вбивця міг сховати під ним автомат. Якщо тільки він не тримав його у валізці.

– Тут ти маєш слушність, – погодився Мартін Бек.

– Часом справді буває, що я маю слушність.

– І в цьому твоє щастя, – мовив Мартін Бек. – Якби позавчора ввечері ти помилився, нам би тепер було непереливки. Але ти колись таки вскочиш у халепу, Гунвальде, – додав він.

– Не думаю, – мовив Гунвальд Ларсон і вийшов з кімнати..

У дверях він зіткнувся з Кольбергом, який швидко відступив убік і, змірявши поглядом його широку спину, запитав:

– Як там живий тиран? Невдоволений?

Мартін Бек кивнув головою. Кольберг підійшов до вікна й виглянув надвір.

– Хай йому чорт, – мовив він.

– Оса й далі живе у вас?

– Так, – відповів Кольберг. – Але не кажи, що я завів у себе гарем, бо це вже сказав Ларсон.

Мартін Бек чхнув.

– На здоров'я, – мовив Кольберг. – Ще трохи, і я викинув би його у вікно.

Мартін Бек подумав, що Кольберг один із небагатьох, хто справді зробив би це.

– Дякую, – сказав він.

– За що?

– За те, що ти сказав: "На здоров'я".

– Ага. Мало хто знає, що за це треба дякувати. Я колись мав такий випадок. Один фоторепортер налупцював до синців свою дружину і викинув її голу на сніг тому, що вона не подякувала, як він сказав: "На здоров'я". В новорічну ніч. Він, звичайно, був п'яний. – Кольберг трохи помовчав, потім сказав: – З неї більше нічого не можна витягти. Тобто з Оси.

– Ну, ми ж знаємо, якою справою займався Стенстрем, – сказав Мартін Бек.

Кольберг вражено глянув на нього:

– Як це знаємо?

– Авжеж. Убивством Тереси. Ясно, як божий день.

– Убивством Тереси?

– Так. Тобі таке не спадало на думку?

– Ні, – відповів Кольберг. – Не спадало, хоч я переглянув усі випадки за останні роки. Чому ж ти нічого не казав?

Мартін Бек дивився на нього, задумливо кусаючи кінець ручки. Їхні думки бігли одним руслом, і Кольберг одяг їх у слова:

– Видно, не все можна передати за допомогою телепатії.

– Не все, – мовив Мартін Бек. – А крім того, вбивство Тереси сталося шістнадцять років тому. І ти до того слідства не мав ніякого стосунку. Його від початку до кінця проводила міська поліція. Мені навіть здається, що з тих часів у нас лишився тільки Ек.

– То ти вже переглянув протоколи?

– Тільки побіжно. Їх понад тисячу сторінок. Усі документи лежать у Вестберзі, Може, поїдемо туди?

– Так. Треба їх відсвіжити в пам'яті. У машині Мартін Бек сказав:

– Ти, певне, пам'ятаєш цю справу настільки, щоб зрозуміти, чому Стенстрем узявся за неї?

Кольберг кивнув головою.

– Так. Тому, що вона була найважча з усіх, які він міг узяти.

– Отож-бо. Найбезнадійніша з усіх безнадійних. Він хотів показати, на що здатний.

– І дав себе застрілити, – мовив Кольберг. – Так по-дурному, хай йому чорт. І який зв'язок може бути між цією справою та вбивством в автобусі?

Мартін Бек нічого не відповів. Вони мовчали, аж поки доїхали до Вестберга, поставили машину перед поліційною дільницею і вийшли на мокрий сніг. Тоді Кольберг сказав:

– Чи справу Тереси можна розплутати? Тепер, через стільки років?

– Мені важко таке уявити, – відповів Мартін Бек.

XXV

Кольберг тяжко зітхав і отупіло, машинально перегортав паки позшиваних докупи рапортів.

– Треба тиждень часу, щоб усе це переглянути, – сказав він.

– Щонайменше. А фактичні дані ти знаєш?

– Ні. Навіть у найзагальніших рисах.

– Тут є десь короткий зміст. Або я можу переказати його тобі.

Кольберг кивнув головою. Мартін Бек, гортаючи папери, почав розповідати:

– Самі факти ясні й однозначні. Дуже все просто. І в цьому полягають труднощі.

– Починай, – попросив Кольберг.

– Уранці десятого липня тисяча дев'ятсот п'ятдесят першого року, отже, більше як шістнадцять років тому, один чоловік, шукаючи свого кота в кущах поблизу стадіону Стадсгаген на Кунгсгольмені, натрапив на вбиту жінку. Вона була роздягнена й лежала долілиць, з випростаними вздовж тіла руками. Судова експертиза встановила, що її задушено й що вона була мертва вже близько п'яти діб. Тіло добре збереглося, мабуть лежало в морозильнику або в чомусь схожому. Загалом усе свідчило про те, що це був злочин на еротичному грунті, але минуло вже надто багато часу, і розтин трупа не міг дати повних доказів, що жінку зґвалтовано.

– Як здебільшого й буває у випадку-вбивства на еротичному грунті, – мовив Кольберг.

– Саме так. З другого боку, обстеження місця злочину показало, що тіло могло там пролежати щонайбільше дванадцять годин, а потім це потвердив ще й свідок, який попереднього вечора проходив повз ті кущі і не міг би не помітити вбитої, якби вона там лежала. Далі знайдено нитки й волокна матерії, які свідчили, що тіло привезено туди загорненим у сіру ковдру. Отже, стало ясно, що місце, де його знайшли, не було місцем злочину і що тіло хтось просто кинув у кущі. І навіть не пробував прикрити його мохом чи гіллям. Це, мабуть, усе… хоч ні, ще дві речі. Жінка багато годин до смерті нічого не їла. Жодних слідів злочинця – відбитків ніг абощо – не виявлено. – Мартін Бек перегорнув аркуш і окинув поглядом надрукований на машинці текст. – Жінку впізнано того ж самого дня. Це була Тереса Камарайо, двадцяти шести років, родом з Португалії. До Швеції вона приїхала сорок п'ятого року і вийшла заміж за свого земляка Енріко Камарайо. Він був старший за неї на два роки, працював телеграфістом у торговельному флоті, але потім осів на березі і став радіотехніком. Тереса Камарайо народилася в Ліссабоні і, за даними португальської поліції, походила а заможної родини, що мала добру славу. З верхівки середнього класу. До Швеції вона приїхала вчитися, хоч трохи спізнилася з наукою через війну. Але так і не почала

навчання, бо зустріла того Енріко Камарайо і вийшла за нього заміж. Дітей у них не було. Вони були матеріально забезпечені. Мешкали на Турсгатан.

– А хто її впізнав?

– Поліція. Тобто персонал відділу в боротьбі з аморальністю. Останні два роки її там добре знали. П'ятнадцятого травня сорок дев'ятого року – обставини склалися так, що можна було точно визначити дату – Тереса докорінно змінила свій спосіб життя. Вона втекла з дому, – так тут написано, – і відтоді перебувала серед міського дна. Одне слово, Тереса Камарайо стала повією.

– Так, я пригадую, – сказав Кольберг.

– А тепер доходимо до основного. Поліція протягом трьох днів знайшла трьох свідків, які ввечері дев'ятого червня о пів на дванадцяту бачили машину на Кунгсгольмсгатан біля початку тієї стежки, де знайдено тіло вбитої. Двоє з них проїздили машиною, а один проходив повз те місце. Ті, що проїздили, бачили ще й чоловіка, який стояв біля машини. Біля нього на землі лежала якась річ, завбільшки з людське тіло, загорнуте в щось схоже на сіру ковдру. Третій свідок проходив на кілька хвилин пізніше і бачив лише машину. Опис чоловіка був неточний. Тоді йшов дощ, і чоловік стояв у затінку, тому вони одне тільки могли сказати напевне: що то був чоловік, і досить високий. Відповіді на питання, що означає "досить високий", були різні – коливалися від метра сімдесяти чотирьох до метра вісімдесяти трьох, тобто в межах, що охоплювали дев'яносто процентів чоловічого населення Швеції. Але…

– Але що?

– Але щодо машини, то всі троє свідків були одностайні. Вони сказали, що машина була французької марки "Рено КВ-4". Ця модель

з'явилася сорок сьомого року, а далі її випускали з року в рік з незначними змінами.

– "Рено КВ-4" сконструював Порше, коли французи ув'язнили його як воєнного злочинця, – сказав Кольберг. – Вони тримали його в заводській вартівні. Він сидів там і креслив схему машини. Потім його, звичайно, звільнили, а французи заробили на тій машині мільйони.

– Ти просто приголомшуєш мене глибиною своїх знань про такі речі, – сухо мовив Мартін Бек. – Може, ти мені ще її скажеш, який існує зв'язок між справою Тереси і вбивством в автобусі чотири тижні тому?

– Стривай, – мовив Кольберг. – А що було далі?

– Далі стокгольмська поліція провела таке широке слідство, якого ще ніколи не проводили в нас. Протоколи виросли до нечуваних розмірів. Та ти й сам бачиш. Допитано сотні людей, що знали Тересу Камарайо і спілкувалися з нею, але не пощастило встановити, хто останній бачив її живою. Слід обривався точно на тиждень перед тим, як її знайдено мертву. Вона провела ніч з одним хлопцем у готелі на Нюбругатан і попрощалася з ним о пів на першу перед рестораном на Местер Самуельсгатан. І все. Далі перевірено всі машини марки "Рено КВ-4". Спершу в Стокгольмі, бо свідки казали, що вона мала міський номер, а тоді по всій Швеції, оскільки номер міг бути фальшивий. На це згаяно майже рік. І нарешті виявилося, було доведено, що жодна з них не могла стояти о пів на дванадцяту вечора дев'ятого червня біля Стадсгаген.

– Так, і тоді… – почав Кольберг.

– Отож-бо. Тоді все слідство спинилося на місці. Просто вичерпалося. Дійшло до кінця. Тільки одного було не з'ясовано – хто вбив Тересу Камарайо. Останні протоколи в справі Тереси датовані п'ятдесят другим роком, коли датська, норвезька й фінська поліції підтвердили, що та

машина не могли прибути з скандінавських країн, а водночас шведська митниця заявила, що вона не могла приїхати з якоїсь іншої країни. Тоді, як ти, мабуть, пам'ятаєш, машин було мало і доводилось виконувати безліч формальностей, щоб переїхати кордон.

– Так, пам'ятаю. А ті свідки…

– Свідки працювали разом. Один був майстром автомобільної майстерні, а другий працював там механіком. Третій також добре знав марки машин. За фахом він був… ану вгадай, хто?

– Директор заводу "Рено".

– Ні. Поліцейський, з автодорожної інспекції. Прізвище його було Карлберг, і він уже помер. Щодо цього питання, то ми випробували геть усе. Ми тоді вже почали трохи вивчати психологію свідків. Тому всіх трьох піддали цілій низці тестів. Вони повинні були вгадувати обриси різних марок машин, показаних на екрані з допомогою проекційного ліхтаря. Всі троє жодного разу не помилилися, а майстер з автомобільної майстерні знав навіть дуже рідкісні моделі, такі як "Іспано-сюїза" чи "Пегасо", Навіть більше: коли показували машину, якої не було в природі, він і тоді не давав себе збити з пантелику. Казав, що передня частина в неї від "Фіата-500", а задня – від "Дайна Пангарда".

– Гаразд, – мовив Кольберг. – А який висновок із цього зробили ті хлопці, що провадили слідство? Просто так, длй себе?

– Вони були певні, що вбивця е в наших протоколах, що то котрийсь із численних свідків, який спав з Тересою Камарайо, вбив її в нападі шалу, який часто охоплює еротоманів. Слідство загальмувалося, бо хтось напартачив з контролем машин "Рено". Почали перевіряти ще раз. Потім ще раз. Нарешті вирішили, що минуло надто багато часу і сліди вже зовсім затерлися. Вони й далі вважали, що в контролі машин десь сталася помилка і що вже надто пізно щось поправити. Я певен, що,

наприклад, Ек, який брав участь у слідстві, і досі так вважає. А взагалі я теж так думаю. Бо не бачу іншого пояснення.

Кольберг хвилину помовчав, потім запитав:

– А що сталося з Тересою того дня, про який ти згадував? У травні, сорок дев'ятого року?

Мартін Бек, погортавши папери, відповів:

– Вона зазнала своєрідного шоку, який призвів до певного психологічного феномену. Це психічний і фізичний стан, хоч і рідкісний, але не винятковий. Тереса Камарайо виросла в заможній родині. Батьки її були католики, як і вона сама. Виходячи в двадцять років заміж, вона була невинною. З чоловіком, хоч обоє вони були чужоземці, Тереса прожила чотири роки чисто по-шведському, в середовищі, типовому для добре забезпеченої верхівки середнього класу. Вона була стримана, розважна, спокійної вдачі. Чоловік вважав, що жили вони щасливо. Тереса була, як визначив один лікар, зразковим продуктом обох тих середовищ – суворого католицького середнього класу і суворо шведського міщанства з усіма моральними табу, яких кожне з цих середовищ старанно дотримується, вже не кажучи про їхній спільний продукт. П'ятнадцятого травня сорок дев'ятого року її чоловік поїхав у відрядження до Норланда. Вона пішла з приятелькою слухати якусь доповідь. Там вони зустріли одного хлопця, давнього знайомого приятельки. Він провів їх додому, до квартири Камарайо на Турсгатан, де приятелька хотіла заночувати, бо також була солом'яною вдовою. Вони говорили про доповідь, пили чай і вино. Той хлопець пішов з ними тому, що посварився з своєю дівчиною, з якою, зрештою, потім одружився. Пішов просто знічев'я. Тереса сподобалась йому, бо й справді була дуже гарна, і він почав чіплятися до неї. Приятелька, знаючи, які в Тереси високі моральні принципи, лягла в передпокої на канапі, але їй усе було чути. Хлопець разів із десять намовляв Тересу лягти з ним, але вона весь час відмовлялася. Тоді він узяв її силоміць. Він збудив у холодній, розважній Тересі почуття, про які вона досі не мала

уявлення. Вранці хлопець попрощався й пішов. Першого тижня Тереса телефонувала йому по десять разів на день, а потім він більше нічого про неї не чув. Він помирився зі своєю дівчиною, одружився з нею і жив дуже добре. Серед цих паперів є десять протоколів його допитів. Його справді підозрювали, але він мав добре алібі, та й машини в нього не було. А крім того, він був порядний чоловік, щасливо одружений, уважний до жінки і ніколи її не зраджував.

– А Тереса почала упадати за чоловіками?

– Так. Вона втекла з дому. Чоловік зрікся її, а ті знайомі, з якими вона спілкувалася, відвернулись від неї. Серед жінок у неї не було приятельок. Вона швидко покотилася вниз. Менш як за півроку познайомилася з усіма відносно безпечними елементами так званого дна. Почала також пити. Відділ боротьби з аморальністю добре її знав, але ще не спіймав на жодному злочині. Хтось хотів її ув'язнити за розпусту, та поки до цього дійшло, вона загинула. Вона водилася з багатьма темними типами, напівгангстерами, дрібними злодіями, автомобільними шахраями, валютниками тощо. Ти ж пам'ятаєш тодішніх наших клієнтів?

– А що сталося з її чоловіком?

– Він вирішив, що його скомпрометовано, поміняв прізвище й прийняв шведське підданство. Потім зустрів порядну дівчину із Стоксунда, одружився, має двоє дітей і щасливо живе собі у своїй віллі на Ледінге. Його алібі таке ж певне, як флот капітана Кассела.

– Як що?

– Ага, хоч про кораблі ти нічого не знаєш, – сказав Мартін Бек. – Якщо ти заглянеш до цієї папки, то зрозумієш, звідки Стенстрем брав деякі свої ідеї.

Кольберг заглянув до папки.

– Боже мій, такої гарної дівчини я ще не бачив! – вигукнув він. – Хто робив ці фотографії?

– Один аматор фотографії, що мав чудове алібі і не мав машини марки "Рено КВ-4", Але, на відміну від Стенстрема, він свої фотографії продавав і добре заробляв на них. Ти ж пам'ятаєш, тоді в нас не було такої повіді порнографії, як тепер.

Вони знов замовкли. Нарешті Кольберг запитав:

– І який може бути зв'язок між цією подією і Стенстремом та вісьмома іншими людьми, що їх застрелено в автобусі через шістнадцять років?

– Ніякого, – відповів Мартін Бек. – Просто вернімося до психічно хворого вбивці, який хотів викликати сенсацію.

– Чому він нічого не сказав... – почав був Кольберг.

– Отож-бо, – підхопив Мартін Бек. – Тепер усе можна цілком логічно пояснити. Стенстрем переглядав не-розплутані справи. А оскільки він був шанолюбний, завзятий і все ще трохи наївний, то вибрав найбезнадійнішу з них. Якби він з'ясував справу Тереси, це був би величезний успіх. І він нічого не розповідав нам, бо знав, що дехто сміявся б з нього. Коли він сказав Гаммарові, що не хоче братися за надто давні випадки, то вже був зважився. Коли Тереса Камарайо лежала в морзі, Стенстрем мав дванадцять років і напевне ще не читав газет. Він, мабуть, вважав, що може підійти до цієї справи без будь-яких упереджень. І перемолов усі ці протоколи.

– І що ж він знайшов?

– Нічого. Бо не було чого знаходити. Тут немає жодної нитки, за яку можна вхопитися.

– Звідки ти знаєш?

Мартін Бек глянув на Кольберга і спокійно сказав:

– Знаю, бо сам одинадцять років тому зробив точнісінько те, що й Стенстрем. І нічого не знайшов. Я тільки не мав Оси Турел, щоб провести на ній психологічні досліди. Коли ти розповів мені, що він з нею виробляв, я зразу здогадався, яку він вибрав справу. Але я забув, що ти не знаєш стільки, як я, про Тересу Камарайо. Зрештою, я мав би додуматись до цього ще тоді, як ми знайшли в його шухляді фотографії.

– Отже, він застосував своєрідні психометоди?

– Так. Єдине, що йому лишалося, – "це знайти когось схожого на Тересу і досліджувати її реакції. В цьому є певний сенс, особливо якщо маєш таку особу в себе вдома. Слідчі зробили все, що могли. А коли так, то…

– То що?

– Коли так, то, по-моєму, лишається хіба що звернутися до ясновидця. Була вже одна така мудра голова, що зверталась. Тут і це записано.

– Але все це не пояснює, що Стенстрем робив у автобусі.

– Ні, не пояснює.

– В кожному разі я дещо перевірю, – сказав Кольберг.

– Авжеж, перевір.

Кольберг знайшов Енріке Камарайо, який тепер звався Генрік Кам. Це був огрядний чоловік середнього віку. Він зітхнув, кинув жалісний погляд на свою біляву дружину з доброї родини й тринадцятирічного сина в оксамитовій куртці і з довгим чубом, і сказав:

– Невже я ніколи не матиму спокою? Тут улітку був уже один молодий детектив і…

Кольберг навіть перевірив алібі директора Кама на вечір тринадцятого листопада. Алібі було бездоганне.

Знайшов він і того чоловіка, що фотографував Тересу вісімнадцять років тому – старого беззубого злодія-алкоголіка в камері рецидивістів у Лонггольмі. Старий відкопилив топкі губи і сказав:

– Тересу? Ще б пак, звичайно, пам'ятаю! До речі, сюди кілька місяців тому приходив уже якийсь винюхувач і…

Кольберг уважно, до останнього слова прочитав усі рапорти. На це він згаяв тиждень. Увечері в четвер вісімнадцятого грудня тисяча дев'ятсот шістдесят сьомого року він прочитав останню сторінку. Потім глянув на дружину, що вже кілька годин спала. Вона лежала долілиць, вдавивши розкуйовджену голову в подушку і зсунувши з себе аж до пояса ковдру. У вітальні зарипіла канапа. То Оса Турел підвелася й пішла навшпиньки до кухні напитися води. Вона й досі погано спала.

"У протоколах немає ніяких недоглядів, – думав Кольберг. – Ніякої обірваної нитки. Але вранці я однаково зроблю список усіх, кого допитували у зв'язку зі справою Тереси або кому довели, що вони знали її. Потім побачимо, хто з них ще живий і що він робить".

XXVI

Минув місяць, відколи пролунало шістдесят сім пострілів у автобусі на Норра Сташунсгатан, а дев'ятиразовий убивця все ще був на волі.

Начальство державної поліції, преса і громадськість, яка любила посилати петиції, були не єдині, кому уривався терпець. Була ще одна верства людей, яка хотіла, щоб поліція якнайшвидше спіймала винного. Цю верству складали люди, що їх називають дном.

Більшість тих, що за нормальних умов провадили злочинну діяльність, протягом останніх місяців нічого не робили. Бо доки поліція була на сторожі, краще було принишкнути. В цілому Стокгольмі не було жодного злодія, шахрая, грабіжника, переховувача краденого, спекулянта чи сутенера, який не хотів би, щоб поліція швидше спіймала вбивцю і знов узялася за демонстрантів проти війни у В'єтнамі чи за поставлені в недозволеному місці машини, – тоді самі вони могли б перейти до своєї звичної роботи.

В цьому єдиному випадку вони солідаризувалися з поліцією і здебільшого ладні були якось допомогти їй спіймати злочинця.

Ренн шукав уривків загадки, що звалася Нільсом Ері-ком Єрансоном, і послужливість дна полегшувала йому пошуки. Він, звичайно, розумів причини тієї послужливості, але однаково був за неї вдячний.

Останніми ночами він шукав людей, які знали Єрансона. Він знаходив їх у будинках, які мали розвалювати, в пивницях, винарнях, більярдних і готелях для неодружених. Звичайно, не всі вони мали бажання давати якісь інформації, але здебільшого давали.

Увечері тринадцятого грудня на барці біля південного берега озера Мелерен він зустрівся з дівчиною, яка пообіцяла, що завтра зведе його з Сюне Б'єрком, який колись пустив Єрансона на кілька тижнів до себе жити.

Другого дня був четвер, і Ренн, що останнім часом спав лише по кілька годин на добу, прокинувся аж опівдні. О першій годині він допоміг дружині спакувати речі, бо вмовив її поїхати з сином на свята до батьків у Ар'єплуг, оскільки боявся, що цього року не матиме часу святкувати з ними різдво.

Він почекав, поки поїзд рушив, помахав дружині рукою, тоді вернувся додому, узяв папір та ручку й сів до кухонного столу. Поклавши перед собою рапорт Нордіна та свій записник, він надів окуляри й почав писати:

"Нільс Ерік Єрансон.

Народився у фінській парафії в Стокгольмі 4.10.1929 року.

Батьки: Альгот Ерік Єрансон, електрик, і Беніта Рантанен.

Батьки розлучилися 1935 року, мати переїхала до Хельсінкі, а син лишився з батьком.

До 1945 року Є. мешкав у батька у Сундсберзі.

Закінчив семирічну школу, потім два роки вчився в художника.

1947 року переїхав до Гетеборга й почав працювати учнем у художника.

1.12.1948 року одружився там з Гудрун Свенсон.

Розлучився 13.5.1949 року.

Від червня 1949 року по березень 1950 служив юнгою на кораблях компанії "Свея". Влітку 1950 року переїхав до Стокгольма. До листопада

1950 року працював у художній фірмі Амандуса Густавсона, звідки його звільнено за вживання спиртних напоїв під час роботи. Після того, здається, це мав постійної роботи, працював тільки тимчасово сторожем, кур'єром, вантажником тощо, але, мабуть, крім того, добував гроші крадіжками та іншими дрібними злочинами. Проте його жодного разу не затримували як підозрюваного в злочині, зате кілька разів карали за п'яні бешкети. Інколи він користувався материним дівочим прізвищем Рантанен. Батько помер 1958 року, і відтоді до 1964 року син мешкав у його квартирі в Сундсберзі. 1964 року його виселили, бо він протягом трьох місяців не платив за квартиру. Мабуть, він тоді ж почав уживати наркотики. Від 1964 року до самої смерті не мав постійного місця проживання. В січні 1965 року він оселився в Гурлі Лефгрен, провулок Карла ІЇЇепара, 3, і пробув у неї до весни 1966 року. Ні Лефгрен, ні він за цей час не мали постійного місця праці. Лефгрен була зареєстрована у відділі боротьби з аморальністю, але, з огляду на свій вік, зовнішній вигляд, мабуть, уже не могла багато заробити проституцією. Лефгрен також уживала наркотики.

Гурлі Лефгрен померла в сорок сім років від раку в липні 1966 року.

На початку березня 1967 року він познайомився з Магдаленою Русен (Білявою Малін) і прожив у її квартирі на Арбетаргатан, 3, до 29 серпня 1967 року. Від початку вересня до половини жовтня того самого року він тимчасово мешкав у Сюне Б'єрка.

За жовтень – листопад двічі проходив курс лікування від венеричної хвороби в лікарні Святого брана.

Мати вдруге вийшла заміж і з 1947 року живе в Хельсінкі; її листовно повідомлено про синову смерть.

Русен каже, що Єрансон завжди мав гроші, але не знає, звідки він їх брав. На її думку, він не торгував наркотиками і взагалі нічого такого не робив".

Ренн перечитав свій запис. Він писав такими мікроскопічними літерами, що все не зайняло навіть цілого аркушика із записника. Він сховав його в портфель, засунув записника в кишеню і пішов на зустріч із Сюне Б'єрком.

Дівчина з барки чекала на нього біля газетного кіоска на Маріаторгет.

– Я з вами не піду, – мовила вона. – Але я поговорила з Сюне, він знає, що ви прийдете. Сподіваюсь, я не зробила ніякої дурниці. Я не хочу ні на кого доносити.

Вона дала Реннові адресу і зникла в напрямку Слюсена.

Сюне Б'єрк виявився молодшим, ніж Ренн собі уявляв, напевне, мав не більше як двадцять п'ять років. Це був досить приємний на вигляд хлопець з русявою бородою. Він нічим не скидався на наркомана, і Ренн задумався, що його могло зв'язувати з куди старшим і морально бруднішим Єрансоном.

Квартира Б'єрка складалася з убого вмебльованих кімнати й кухні. Вікна виходили на захаращене подвір'я. Ренн сів на єдиний стілець, а сам Б'єрк примостився на ліжку.

– Я чув, що вас цікавить Ніссе Єрансон, – мовив Б'єрк. – Та, на жаль, я сам. про нього мало знаю. – Він нахилився, витяг з-під ліжка паперову коробку й віддав її Реннові: – Ось це він залишив, коли вибирався звідси. Дещо з речей узяв з собою, а тут зосталося здебільшого вбрання. Звичайно, саме дрантя.

Ренн поставив коробку біля крісла й запитав:

– Скажіть мені, будь ласка, відколи ви знайомі з Єрансоном, де і як зустрілися і як дійшло до того, що ви пустили його до себе жити?

Б'єрк умостився зручніше, закинув ногу на ногу й мовив:

– А чого ж, скажу. Можна закурити?

Ренн дістав пачку сигарет і витрусив одну Б'єркові. Той відщипнув фільтр і закурив.

– Це було так. Я зайшов до пивниці "У францісканців" випити кухоль пива. Ніссе виявився моїм сусідом по столикові. Доти я його ніколи не бачив, але ми розбалакалися, і він пригостив мене пивом. Він сподобався мені, тому, коли пивницю зачиняли, а він сказав, що не має квартири, я привів його сюди. Того вечора ми добре випили, а другого дня він розщедрився і влаштував цілий бенкет у "Південній оселі". Це було третього або четвертого вересня, я добре не пригадую.

–. Ви помітили, що він був наркоман? – запитав Ренн.

Б'єрк похитав головою.

– Ні, не відразу. Але через кілька днів він якось уранці, коли ми прокинулись, витяг шприц, і я все зрозумів. Він, До речі, спитав, чи я не хочу й собі зробити укол, але я наркотиків не вживаю.

Б'єрк закотив рукави сорочки. Ренн досвідченим оком глянув на його вени і переконався, що це правда.

– У вас не дуже просторо, – сказав він. – Чого ж він так довго тут жив? Він хоч платив вам?

– Я вважав, що він добрий хлопець. Так просто він не платив за нічліг, але гроші мав, купував їжу, питво, все, що було треба.

– А звідки він брав гроші?

Б'єрк здвигнув плечима.

– Не знаю. Зрештою, це не моя справа. Але він ніде не працював, це мені відомо.

Ренн глянув на Б'єркові руки, чорні від бруду, що в'ївся в шкіру.

– А ви що робите?

– Лагоджу машини, – відповів Б'єрк. – Я скоро маю зустрітися з дівчиною, тому швидше питайте. Що ви ще хочете знати?

– Про що ви розмовляли? Єрансон щось розповідав про себе?

Б'єрк почухав пальцем під носом і відповів:

– Розповідав, що був моряком, хоч, звичайно, дуже давно. А ще говорив про жінок. Особливо про одну, з якою він жив, але недавно розлучився. Казав, що вона була для нього як мати, навіть краща за матір. – Він помовчав, тоді додав: – Ви самі знаєте, що матір не можна обмовляти. А взагалі він не любив розповідати про себе.

– Коли він звідси вибрався?

– Восьмого жовтня. Я пам'ятаю, бо тоді була неділя і його іменини. Він забрав свої манатки, всі, крім цих. Їх було небагато, все влізло в звичайну валізку. Він сказав, що знайшов собі нове житло, але обіцяв через кілька днів навідатися. – Б'єрк знов замовк і погасив сигарету в чашці з-під кави, що стояла на підлозі. – Відтоді я більше його не бачив. Сільвін казала, що його немає. Він справді був у тому автобусі?

Ренн кивнув головою.

– І ви не знаєте, де він потім перебував?

– Не уявляю собі. Він більше не з'являвся сюди, і я не знав, де його шукати. Тут він зустрічав багатьох моїх приятелів, але жодного його приятеля я не бачив. Отже, я. справді мало про нього знаю.

Б'єрк підвівся, підійшов до дзеркала, що висіло на стіні, й причесався.

– А ви вже знаєте, хто то був? – запитав він. – Тобто в автобусі?

– Ні, ще не знаємо, – відповів Ренн.

Б'єрк почав одягатися.

– Треба причепуритись, – мовив він. – Дівчина чекає.

Ренн підвівся, взяв коробку й рушив до дверей.

– Отже, ви не уявляєте, де він перебував після восьмого жовтня? – ще раз запитав він.

– Ні, я ж сказав. – Б'єрк витяг з шухляди чисту сорочку і розірвав упаковку пральні. – Знаю тільки одне.

– Що?

– Останніми тижнями перед тим, як він перебрався від мене, Ніссе був дуже неспокійний. Ніби якийсь зацькований.

– А ви не знаєте чому?

– Не знаю.

Вернувшись до своєї порожньої квартири, Ренн подався до кухні й висипав на стіл те, що було в паперовій коробці. Тоді почав обережно, одну по одній, збирати речі, пильно оглядаючи їх і знов укидаючи в коробку.

Ряба зношена кепка, пара кальсонів, що свого часу були білі, зім'ята Краватка в червону й зелену смужку, плетений пасок з мідяною пряжкою, люлька з обгризеним цибухом, шкіряна рукавиця на хутрі, пара жовтих нейлонових шкарпеток, дві брудні хусточки і зіжмакана блакитна поплінова сорочка.

Ренн уже хотів вкинути сорочку зверху в коробку, на купу речей, коли помітив, що з кишені на грудях виглядає якийсь папірець. Він відклав сорочку й витяг папірця. Це виявився рахунок з ресторану "Стріла" на сімдесят вісім крон і двадцять п'ять єре, датований сімнадцятим жовтня, з вибитими на машинці цифрами: одна – плата за їжу, шість – за горілку і три – за воду.

Ренн перевернув рахунок. З другого боку хтось кульковою ручкою написав:

8/Х бф 3000

Морф 500 борг га 100 борг мб 50

Др П 650

1300 решта 1700

Реннові здалося, що він пізнає Єрансонову руку – він бачив зразок його письма в Білявої Малін. Цю нотатку він собі витлумачив так: восьмого жовтня, того. дня, коли Єрансон вибрався від Сюне Б'єрка, він,

мабуть, отримав звідкись три тисячі крон, може, від особи з ініціалами Б. Ф. Із цих грошей він на п'ятсот крон купив морфію, сплатив сто п'ятдесят крон боргу і шістсот п'ятдесят дав якомусь докторові П. за наркотики абощо. Йому залишилося тисяча сімсот крон. А коли трохи більше як через місяць його знайшли мертвого в автобусі, він мав у кишені понад тисячу вісімсот крон. Отже, після восьмого жовтня він отримував ще якісь гроші. Чи вони теж походять із того самого джерела, від якогось бф чи Б. Ф.? Хоч це не обов'язково ініціали якоїсь особи. З таким самим успіхом це можуть бути початкові літери якихось інших слів.

Може, це рахунок у банку? Ні, не схоже, щоб такі, як Єрансон, тримали гроші в банку. Все ж таки найвірогідніше, що це якась людина. Ренн заглянув у свої записи, але жоден з тих, з ким він розмовляв чи кого згадувано у зв'язку з Єрансоном, не мав таких ініціалів.

Ренн виніс коробку й рахунок до передпокою. Папірець він сховав у портфель, а коробку поклав на столик. Тоді ліг і почав розмірковувати, де Єрансон брав гроші.

XXVII

Ранок у четвер двадцять першого грудня був не дуже приємний для поліції. Напередодні ввечері ціла армія поліцейських у мундирах і цивільному вбранні посеред міста в розпалі святкової істерії затіяла скандальну безладну бійку з робітниками та інтелектуалами, які вийшли з Народного дому після мітингу на підтримку Національного фронту визволення Південного В'єтнаму.

Думки про те, що ж там, власне, сталося, різко поділились, та інакше й не могло бути, але того сумного, холодного ранку важко було знайти усміхненого поліцейського.

Тільки Монсонові ця подія дала якусь втіху. Він необачно сказав, що не має роботи, і його" відразу послали туди підтримувати лад. Спершу він ховався в затінку церкви Адольфа Фредріка на Свеявеген, сподіваючись, що, можливо, колотнеча аж туди не докотиться. Проте поліція наступала з усіх боків, безладно, непродумано, і демонстранти, яким треба було десь "дітися, почали наближатись до Монсона. Він швидко відступив уздовж Свеявеген і зайшов до невеличкого ресторану, щоб нагрітися і щось перекусити. Виходячи звідти, він узяв зі столика зубочистку. Вона була загорнена в папірець і мала смак м'яти.

Мабуть, він єдиний з усього корпусу поліції був радий того похмурого ранку. Бо вже встиг зателефонувати до завідувача складу ресторану і дістав адресу постачальника тих зубочисток.

Ейнар Ренн не був радий. Він стояв на вітряній Рінгвеген і дивився на яму в землі, напнутий шмат брезенту й дорожні бар'єри, розставлені навколо. В ямі не було живої душі, чого не можна було сказати про машину, що стояла метрів за п'ятнадцять від того місця. Ренн знав чотирьох чоловіків, що сиділи там з термосами, тому сказав:

– Привіт, хлопці.

– Привіт, і зачиняй за собою двері. Та якщо це ти вчора на Брангусгатан тріснув мого хлопця кийком по голові, то йди до бісової матері.

– Ні, не я, – відповів Ренн. – Я сидів удома й дивився телевізор. Моя дружина поїхала в Норланд.

– Тоді сідай. Хочеш кави?

– Та випив би.

За хвилину його спитали:

– Ти прийшов у якійсь справі?

– Так. Той Шверін народився в Америці. Це часом не було помітно з його мови?

– Ще б пак! Він затинався, як Аніта Екберг, а коли був п'яний, то розмовляв по-англійському.

– Коли був п'яний?

– Так. Або коли сердився. Чи думав про щось інше. Ренн вернувся п'ятдесят четвертим автобусом на Кунгсгатан. То був червоний двоповерховий автобус марки "Лейленд Атлантін" з пофарбованим у кремовий колір другим поверхом і сірим дахом. Хоч Ек запевняв, що в двоповерхових автобусах є тільки сидячі місця, він був переповнений пасажирами, які стояли і тримали в руках пакунки й сумки.

Ренн напружено думав цілу дорогу. Потім трохи посидів за своїм столом. Тоді зайшов до сусідньої кімнати і запитав:

– Хлопці, як буде по-англійському: "Я його не впізнав"?

– Didn't recognize him, – відповів Кольберг, не підводячи голови від своїх паперів.

– Я знав, що маю слушність, – сказав Ренн і вийшов.

– Він уже зовсім з'їхав з глузду, – зауважив Гунвальд Ларсон.

– Стривай, – сказав Мартін Бек. – Мені здається, що йому сяйнула якась думка.

Він підвівся й пішов до Реннового кабінету. Там не було нікого. Капелюха й пальта також не було.

Через півгодини Ренн знов відчинив дверці машини на Рінгвеген. Шверінові товариші й далі сиділи там, де він їх лишив. Яму на дорозі відтоді, мабуть, ще не торкала жодна лопата.

– Хай йому чорт, як я злякався, – сказав один із робітників. – Думав, що це Ульсон.

– Ульсон?

– Так, або Олсон, як, бувало, казав Альф.

Ренн доповів про наслідки своїх спостережень аж другого ранку, за два дні до святвечора.

Мартін Бек вимкнув магнітофон і сказав:

– Отже, ти вважаєш, що запис звучить так. Ти питаєш: "Хто стріляв?" І він відповідає по-англійському: "Didn't recognize him".

– Так.

– А потім ти питаєш: "Який він був на вигляд?" І Шверін відповідає: "Як Ульсон".

– Так, і після цього вмирає.

– Чудово, Ейнаре, – мовив Мартін Бек.

– А хто, в біса, той Ульсон? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Своєрідний контролер. Він їздить по тих місцях, де лагодять дороги, й дивиться, чи робітники працюють.

– Ну, і який він на вигляд? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Він чекає у моєму кабінеті, – несміливо відповів Ренн.

Мартін Бек і Гунвальд Ларсон пішли подивитися на Ульсона. Гунвальд Ларсон дивився якихось десять секунд.

– Ага! – сказав він і зразу ж вийшов.

Ульсон вражено глянув йому вслід.

Мартін Бек стояв із півхвилини. Нарешті він сказав:

– Думаю, ти зібрав усі дані?

– Звичайно, – відповів Ренн.

– Ну то дякую, пане Ульсон, – сказав Мартін Бек і теж вийшов.

Ульсон ще дужче здивувався.

Коли Мартін Бек повернувся з другого сніданку, під час якого він насилу подужав випити склянку молока, чашку кави і з'їсти дві скибочки сиру, на його столі лежав аркуш паперу з лапідарним заголовком: "Ульсон".

"Ульсон, 46 років, за фахом інспектор дорожніх робіт.

Зріст – 183 см, вага – 77 кг, роздягненого. Чуб каштановий, хвилястий, очі сірі, постать стрункa.

Обличчя худе, довгобразе, з виразними рисами, чималим, ледь горбкуватим носом, широким ротом, тонкими губами й здоровими зубами.

Номер взуття 43.

Смаглявий, що, як він каже, пов'язане з його фахом, який змушує його часто перебувати надворі.

Одяг охайний: сірий костюм, біла сорочка з краваткою і чорні черевики. Надворі в робочий час носить непромокальний плащ до колін, вільного крою і дуже широкий. Сірого кольору. Він має таких плащів два і один із них звичайно носить узимку. На голову надіває шкіряного капелюха з вузькими крисами. Взутий у теплі чорні черевики з грубою гумовою підошвою. Але в дощ чи в сніг звичайно носить чорні гумові чоботи.

На вечір 13 листопада Ульсон має алібі. Саме тоді він сидів з 22 до 24-ї години в приміщенні клубу аматорів бриджа, членом. якого перебуває. Він грав у карти, і його присутність підтверджують троє свідків і запис гри.

Про Альфонса (Альфа) Шверіна Ульсон каже, що той був балакучий, проте ледачий і часто заглядав у чарку".

– Невже Ренн роздягав його і важив, – запитав Гунвальд Ларсон.

Мартін Бек нічого не відповів.

– Чудові, логічні висновки, – повів далі Гунвальд Ларсон. – Ульсон носить на голові капелюха, а на ногах черевики. Має чималий ніс, надіває за один раз одного плаща. І має широкий рот чи плащ. Невже тобі це знадобиться?

– Не знаю. Все ж таки це якісь прикмети.

– Авжеж, прикмети Ульсона.

– Як там у тебе з Ассарсоном?

– Я щойно розмовляв із Якобсоном, – сказав Гунвальд Ларсон. – Жирна рибина.

– Хто, Якобсон?

– І він також. Він невдоволений, що вони самі їх не спіймали, а нам довелося працювати за них.

– Не нам, а тобі.

– Звичайно, навіть Якобсон визнає, що Ассарсон найбільший гуртовий торговець наркотиками, яких ми досі ловили. Ті братчики, мабуть, загрібали гроші лопатою.

– А той другий? Чужоземець?

– Просто кур'єр. Грек. Лихо в тому, що він має паспорт дипломата. Він сам наркоман. Ассарсон думає, що це він його виказав. Каже, що немає нічого гіршого, як довіритись якомусь донощикові. Він дуже невдоволений. Мабуть, тому, що вчасно не позбувся того кур'єра відповідним способом. – Гунвальд Ларсон на мить замовк, а тоді додав: – Той Єрансон з автобуса також був наркоман. Можливо…

Він не докінчив своєї думки, а все ж дав Мартінові Беку ниточку, над якою варто було поміркувати.

Кольберг пітнів над своїм списком і поки що не хотів його показувати. Він тепер дедалі краще розумів, як мав почувати себе Стенстрем, коли взявся розплутувати цю давню справу. Як слушно зауважив Мартін Бек, до слідства в справі Тереси не можна було причепитися. Якийсь невправний формаліст навіть написав би коментар: "Випадок з технічного погляду треба вважати з'ясованим, а слідство – чудовим прикладом сумлінної роботи поліції".

Звідси вже недалеко було й до того, щоб і злочин визнати чудовим.

Скласти список осіб, зв'язаних із Тересою Камарайо, справді було нелегко. Аж дивно, що за шістнадцять років стільки людей устигло померти, виїхати зі Швеції чи змінити прізвище. Деякі психічно захворіли й перебували у відповідних закладах. Інші сиділи у в'язниці, в притулках для алкоголіків чи були інтерновані. Ще інші просто зникли, подалися в море або ще кудись. Чимало було й таких, що давно переїхали у віддалені райони країни; створили для себе й для своїх родин інші умови життя, і здебільшого їх не можна було негайно проконтролювати. Кінець кінцем у його списку лишилося двадцять дев'ять прізвищ, усі ті особи, що перебували на волі й мешкали в Стокгольмі або поблизу від нього. Досі Кольберг зібрав тільки загальні відомості про цих людей: їхній теперішній вік, фах, адреса, родинний стан. Цей список, пронумерований від одного до двадцяти дев'яти і складений в алфавітному порядку, мав такий вигляд:

"1. Свен Альгрен, 41 рік, продавець, Стокгольм, одружений.

2. Карл Андерсон, 63 (?) роки, Стокгольм (Гегалідський притулок), неодружений.

3. Інгвар Бенгтсон, 43 роки, журналіст, Стокгольм, розлучений.

4. Рюне Бенгтсон, 56 років, директор фірми, Стоксунд, одружений.

5. Бенгт Вальберг, 38 років, скупник (?), Стокгольм, неодружений.

6. Ганс Венстрем, 76 років, кол. продавець риби, Сульна, неодружений.

7. Рагнар Віклунд, 60 років, майор, Ваксгольм, одружений.

8. Юган Гран, 52 роки, кол. офіціант, Сульна, неодружений.

9. Ленарт Еберг, 35 років, інженер, Еншеде, одружений.

10. Стіг Екберг, 83 роки, кол. робітник, Стокгольм (Русенлундський притулок для старих), удівець.

11. Уве Еріксон, 47 років, автомеханік, Бандгаген, одружений.

12. Вальтер Еріксон, 69 років, кол. портовий вантажник, Стокгольм (Гегалідський притулок), удівець.

13. Ян Карлсон, 46 років, торговець ношеними речами, Упландс Весбю, неодружений.

14. Рюне Карлсон, 32 роки, інженер, Нака, одружений.

15. Ян Оке Карлсон, 38 років, службовець, Енчепінг, одружений.

16. Кеннет Карлсон, 33 роки, шофер, Шелбю, неодружений.

17. Ленарт Ліндгрен, 81 рік, кол. директор банку, Лідінге, одружений.

18. Свен Лундстрем, 37 років, робітник на складі, Стокгольм, розлучений.

19. Таге Нільсон, 61 рік, агент, Стокгольм, неодружений.

20. Карл Густав Нільсон, 51 рік, кол. механік, Юганнесгов, розлучений.

21. Гайнц Оллендорф, 46 років, актор, Стокгольм, неодружений.

22. Бернгард Петерс, 39 років, технік, Брумма, одружений.

23. Вільгельм Русберг, 71 (?) рік, Стокгольм, удівець.

24. Бернт Туресон, 42 роки, механік, Густавсберг, розлучений.

25. Стіг Ферм, 31 рік, маляр, Суллентуна, одружений.

26. Б'ерн Форшберг, 48 років, підприємець, Стоксунд, одружений.

27. Бенгт Фредріксон, 56 років, митець, Стокгольм, розлучений.

28. Бу Фростенсон, 66 років, актор, Стокгольм, розлучений.

29. Курт Ульсон, 59 років, директор контори, Сальтшебаден, одружений".

Кольберг дивився на список і зітхав. Тереса Камарайо була зв'язана з усіма соціальними верствами. Діяла вона також серед різних поколінь. Коли вона загинула, наймолодшому серед названих у списку чоловіків було п'ятнадцять років, а найстаршому – шістдесят сім. Навіть у цьому списку були найрізноманітніші люди, від директора фірми в Стоксунді, до старих злодіїв-алкоголіків із притулку в Гегаліді.

– Що ти з ним робитимеш? – запитав Мартін Бек.

– Не знаю, – сумно признався Кольберг. Тоді поклав список Меландерові на стіл і сказав: – Ти все пам'ятаєш. Як матимеш час, проглянь цей список, може; згадаєш щось особливе про цих людей.

Меландер байдужим оком глянув на аркуш і кивнув головою.

Двадцять третього грудня, напередодні святвечора, Монсон і Нордін поїхали додому, і всі були цьому раді. Вони мали повернутися ще до Нового року.

Надворі було холодно й непривітно.

Суспільство споживачів лопало з натуги. Цього дня все можна було продати і за будь-яку ціну. Найчастіше люди платили кредитними талонами і незабезпеченими чеками.

Ідучи додому, Мартін Бек думав про те, що в Швеції сталося перше масове вбивство. І перше нез'ясоване вбивство поліцейського.

Слідство знов застрягло. З технічного боку в порівнянні із слідством у справі Тереси воно здавалося суцільною невправністю.

XXVIII

Настав святвечір.

Мартін Бек отримав святковий подарунок, що не насмішив його, як сподівалася дочка.

Ленарт Кольберг отримав святковий подарунок, що довів його дружину до сліз.

Обидва вони вирішили не думати ні про Оке Стенстрема, ні про Тересу Камарайо, і обом це не вдалося.

Мартін Бек прокинувся рано, проте лишився лежати в ліжку, читаючи книжку про графа Спе, аж поки в своїх кімнатах заворушилися інші члени родини. Тоді він устав, повісив у шафу костюм, який надягав учора, і вбрався в захисного кольору штани й вовняну сорочку. Дружина, яка вважала, що на святвечір треба одягтися по-святковому, побачивши його, вражено звела брови, але нічого не сказала.

Поки вона за традицією їздила на кладовище, на могилу своїх батьків, він разом з Рольфом та Інгрід прикрасив ялинку. Діти були радісні, гомінливі. І він намагався не зіпсувати їм настрою. Коли дружина повернулася з ритуальних поминок, Мартін Бек мужньо сів їсти разом з усіма коливо, хоч йому важко було виконувати цей давній звичай.

Біль у животі від такої їжі не дав на себе довго чекати. Мартін Бек уже так звик до цих прикрих нападів болю, що не дуже зважав на них, але помітив, що останнім часом вони стали частіші й дошкульніші. Тепер він не казав Інзі, що йому боляче. Раніше він скаржився, і вона геть замучила його своїми трав'яними настоями і невтомною турботою. Для неї хвороба була дуже важливим випадком у житті.

Святкова вечеря була багатюща, коли зважити, що за столом сиділо тільки чотири особи, з яких одна рідко з'їдала звичайний обід, одна худла, а одна надто втомилася, готуючи все це. Лишився тільки Рольф, що, правду казати, їв за них усіх. Син мав дванадцять років, і Мартін Бек завжди дивувався, як у тому худому тілі щодня вміщалося стільки їжі, скільки він сам насилу з'їдав за тиждень.

Усі допомагали мити посуд, що також бувало тільки на святвечір.

Потім Мартін Бек засвітив свічки на ялинці, згадавши братів Ассарсонів, що торгували штучними ялинками, прикриваючи ними торгівлю наркотиками. Тоді всі випили підігрітого вина, і Інгрід сказала:

– Мабуть, пора привести коня.

Як завжди, вони домовилися, що кожен дістане тільки один подарунок, і, як завжди, їх виявилося більше.

Мартін Бек не купив Інзі коня, зате подарував їй жокейські штани і гроші на піврічну оплату курсів верхової їзди.

Сам він отримав, між іншим, від неї двометровий шарф ручної роботи, а також запаковану пластинку. Інгрід очікувально дивилася на нього, поки він розгортав її. На обгортці пластинки був зображений товстий чоловік з довгими наїжаченими вусами, у добре відомому мундирі й шоломі лондонського поліцейського. Він стояв перед старомодним мікрофоном і, судячи з його виразу, реготав на все горло, тримаючись розчепіреними руками в рукавицях за живіт. Напис на обгортці казав, що сам він зветься Чарлз Пенроуз, а пісня – "Пригоди веселого поліцейського".

Інгрід принесла програвач і поставила його на підлозі біля батькового стільця.

– Стривайте-но, зараз буде що послухати, – сказала вона. – Можна лопнути зі сміху. – Вона витягла пластинку й глянула на напис: – Перша пісня зветься "Поліцейський сміється". Якраз для вас, правда ж?

Мартін Бек був невеликим знавцем музики, але відразу впізнав, що її награно в двадцятих або тридцятих роках, а може, й ще раніше. Він згадав, що чув цю пісню ще малим, і в пам'яті його раптом зринули два рядки з неї:

Поліцейських сміх почути – дивина така,

Що не гріх за неї дати навіть п'ятака.

Кожна строфа кінчалася вибухом сміху, мабуть, заразливого, бо Інга, Інгрід і Рольф стогнали зі сміху.

Мартін Бек не зміг прибрати веселого вигляду, не присилував себе усміхнутися. Щоб не розчаровувати зовсім дітей і дружину, він підвівся і вдав, що поправляє свічки на ялинці.

Коли пластинка перестала крутитися, він повернувсь до столу. Інгрід витерла сльози з очей, глянула на нього й докірливо сказала:

– Та ж ти, тату, зовсім не сміявся!

– Чого ж, було страшенно смішно, – невпевнено відповів він.

– Ось послухайте ще цю, – мовила Інгрід, обертаючи пластинку, – Вона зветься "Парад веселих поліцейських".

Мабуть, Інгрід раніше не раз програвала пластинку, бо тепер заспівала в дуеті з веселим поліцаєм:

Гуп, гуп, гуп, гуп, –

Крок руба поліція.

Вийшли хлопці на парад,

Мов орли усі підряд,

Сяє амуніція…

Духмяніла ялинка, сяяли свічки, діти співали, і Інга хизувалася в новому халаті й хрупала тістечка. Мартін Бек, спершись ліктями на коліна, а підборіддям на руки, дивився на обгортку пластинки з поліцаєм, що реготав на все горло, і думав про Стенстрема.

Задзвонив телефон.

У глибині душі Кольберг не відчував себе задоволеним, а тим паче йому не здавалося, що він може з чистим сумлінням втішатися святом. Та оскільки він не міг точно визначити, що саме недоглядів, то й не було підстави псувати собі настрій непотрібними роздумами.

Отже, він старанно змішав різні вина, раз по раз пробуючи суміш, поки вдовольнився її смаком, тоді сів до столу й оглянув кімнату, що справляла облудне враження ідилії. Боділь лежала на животі й заглядала під ялинку. Оса Турел сиділа на підлозі, підігнувши ноги, й бавилася з дитиною. Гун сновигала по квартирі з лагідною, лінивою недбалістю, боса, одягнена в щось середнє між піжамою й спортивним костюмом.

Кольберг поклав собі на тарілку шматочок в'яленої рибини, вдоволено відітхнув, сподіваючись заслуженої, ситої вечері, яка ось-ось мала початися, тоді заклав за комір сорочки кінець серветки, розправив її на грудях і підняв чарку, дивлячись проти світла на прозорий напій. Саме тоді задзвонив телефон.

Кольберг хвилину повагався, одним духом випив вино, пішов до спальні й зняв трубку.

– Добрий вечір. Вам дзвонить Фрейд.

– Дуже приємно, – відповів Кольберг із спокійною впевненістю, що він не попав до списку чергових на випадок тривоги і жодне нове масове вбивство не витягне його з дому. Для таких речей виділені

спеціальні люди, наприклад Гунвальд Ларсон, що не уник того списку, і Мартін Бек, який відповідає за все через своє високе службове становище.

– Я чергую в психіатричному відділенні в'язниці на Лонггольмі, – сказав Фрейд. – У нас тут є пацієнт, який хоче негайно поговорити з вами. Його звати Біргерсон. Він каже, що обіцяв вам, що це дуже важливо, і…

Кольберг звів брови.

– Він не може підійти до телефону?

– Ні, правила цього не дозволяють. Він саме тепер…

Кольберг посмутнів. Мабуть, винятку з правил немає навіть на святвечір.

– О'кей, я їду, – сказав він і поклав трубку.

Дружина почула його останні слова й витріщила на нього очі.

– Я мушу поїхати на Лонггольм, – втомленим голосом заявив він. – І як я в біса знайду когось на святвечір, щоб мене підвіз?

– Я тебе повезу, – сказала Оса. – Я ще нічого не пила. Дорогою вони не розмовляли. Вахтер у в'язниці підозріло глянув на Осу.

– Це моя секретарка, – сказав Кольберг.

– Що? Хвилиночку, я ще раз гляну на посвідчення. Біргерсон не змінився. Може, тільки здавався ще несміливішим і мізернішим, ніж два тижні тому.

– Що ви хочете мені сказати? – невдоволено запитав Кольберг.

Біргерсон усміхнувся.

– Може, це й безглуздо, – мовив він, – але саме ввечері я згадав одну річ. Ви ж питали мене про машину, про мого "Морріса", правда? І...

– Питав. І що?

– А от що. Якось, коли ми з молодшим слідчим Стенстремом зробили перерву й просто балакали собі, я розповів йому одну історію. Пам'ятаю, що тоді ми їли яєчню з бурячками. Це моя улюблена їжа, і тепер, коли нам дали святкову вечерю...

Кольберг дивився на співрозмовника лихим поглядом.

– Ви, кажете, розповіли йому одну історію? – перепитав він.

– Ну, швидше розповів про себе самого. Випадок з тих часів, коли я мешкав на Руслягсгатан із своєю...

– Так, так, розповідайте.

– Мешкав із своєю дружиною. Ми мали тільки одну кімнату, і коли я був удома, то завжди нервувався, мене все пригнічувало, дратувало. Я дуже погано спав.

– Ага, – мовив Кольберг.

Йому було жарко, в голові наморочилося. Він відчував спрагу, а ще дужче голод. Крім того, від гнітючого вигляду в'язниці його ще дужче тягло додому.

– От я й виходив вечорами в місто, просто щоб не сидіти вдома, – спокійно, докладно розповідав Біргерсон. – Це було майже двадцять років тому. Я цілі години ходив вулицями, часом навіть цілу ніч. Ні з ким не розмовляв, а просто вештався по місту, щоб мене ніхто не чіпав. Через якийсь час я заспокоювався, звичайно через годину або дві. Але ж треба було чимось забавлятися, щоб не думати про своє невеселе життя, про дім і дружину. От я й знайшов собі розвагу. Щоб дурити самого себе, відганяти від себе неприємні думки.

Кольберг глянув на годинник.

– Так, так, – нетерпляче мовив він. – І що ж ви робили?

– Дивився на машини.

– На машини?

– Еге ж. Ходив вулицями і повз стоянки й дивився на машини. Взагалі я не цікавився машинами, але в такий спосіб вивчив геть усі моделі й марки. За якийсь час я вже знав їх досконало, і це давало мені вдоволення, – адже я щось таки опанував. Я міг упізнати всі марки з відстані тридцяти-сорока метрів, дивлячись на них з будь-якого боку. Якби була така гарна гра на відгадування марок машин – автолото, чи як вона там зветься, я б напевне здобув найбільший виграш. Байдуже, чи дивився б спереду, ззаду чи збоку.

– А коли згори? – запитала Оса Турел.

Кольберг вражено глянув на неї.

– Ну… я не пробував дивитись згори, – промурмотів Біргерсон. – Мабуть, тоді мені було б не так легко вгадати.

Він на хвилину задумався. Кольберг сумно зітхнув.

– Можна діставати велике задоволення з такої простої розваги, – повів далі Біргерсон. – Дуже цікаво було вивчати їх. Часом траплялися справді рідкісні марки, такі як "Лагонда" або "ЗИМ". То була справжня радість.

– І ви розмовляли про це з молодшим слідчим Стенстремом?

– Так. І більше ні з ким, крім нього.

– Ну й що?

– Його це зацікавило.

– Ага. І щоб сказати про це, ви мене викликали сюди о пів на десяту ночі? На святвечір?

Біргерсон, видно, образився.

– Авжеж. Ви ж просили, щоб я вас повідомив, коли згадаю…

– Ну так, – перебив його Кольберг. – Дякую.

Він підвівся.

– Але ж я не сказав ще найважливішого, – промурмотів Біргерсон. – Молодшого слідчого особливо зацікавило одне. Я згадав це, оскільки ви питали про "Морріса".

Кольберг знов сів.

– Так? А що саме?

– Ну, моя улюблена розвага теж мала свої труднощі, якщо можна так сказати. Деякі моделі важко було розрізнити, особливо в темряві й коли дивитися з чималої відстані. Наприклад, "Москвич" і "Опель-кадет" чи "ДКВ" й "ІФА". – Він замовк, а тоді задумливо додав: – Дуже важко. Вони відрізнялися тільки дрібними деталями.

– А до чого тут Стенстрем і ваш "Морріс"?

– Мій "Морріс" ні до чого, – відповів Біргерсон. – Просто молодший слідчий зацікавився, коли я сказав, що найважче було відрізнити "Морріс мінор" від "Рено КВ-4", коли дивитися на них спереду. Збоку чи ззаду – то не штука. А просто спереду чи ледь навскоси справді було нелегко. Хоч згодом я натренувався і рідко помилявся. Але не завжди вгадував.

– Стривайте, – перебив його Кольберг. – Ви сказали "Морріс мінор" і "Рено КВ-4"?

– Так. І пригадую, що молодший слідчий аж підскочив, коли я йому сказав про це. Весь час, поки я розповідав йому про своє захоплення, він просто сидів і кивав головою, навіть, здавалось мені, не дуже уважно слухав. А коли я сказав про це, він страшенно зацікавився. Кілька разів мене перепитував.

– Ви кажете, спереду?

– Так, він це теж перепитував. Саме спереду або ледь навскоси їх дуже важко розрізнити.

Коли Кольберг з Осою Турел уже сиділи в машині, вона запитала:

– І що це дає?

– Я ще добре не знаю. Але, може, наведе нас на слід.

– Того, хто вбив Оке?

– Не знаю. Принаймні це пояснює, чому він записав цю марку машини собі в записник.

– Я також згадала щось, – мовила Оса. – Те, що сказав Оке за кілька тижнів до смерті. Він сказав, що як тільки матиме два вільних дні, то поїде в Смоланд і щось там дізнається. Здається, в Екше. Це тобі щось каже?

– Нічогісінько, – відповів Кольберг.

Місто було порожнє, єдиними ознаками життя на вулицях були кілька різдвяних гномів, яких єднала фахова втома і валило з ніг надто щедре прикладання до чарки в гостинних домах, дві карети "швидкої допомоги" і поліційна машина. За якийсь час Кольберг запитав:

– Гун казала, начебто після Нового року ти нас покидаєш?

– Так. Я поміняла квартиру. Знайшла собі житло для однієї особи. І хочу знайти іншу роботу.

– Де?

– Ще добре не знаю. Але думаю… – вона замовкла, потім додала: – А що, якби в поліції? Там же є вільні місця?

– Мабуть, є, – неуважно відповів Кольберг, тоді, струснувши з себе млявість, запитав: – Що? Ти справді хочеш працювати в поліції?

Оса Турел скупчила свою увагу на машині. Насупивши брови, вона вдивлялася в сніговицю за вікном.

Коли вони вернулися на Паландергатан, Боділь уже спала, а Гун, скрутившись клубочком на кріслі, читала книжку. Очі в неї були заплакані.

– Що з тобою? – запитав Кольберг.

– Вся вечеря пропала. Хто її тепер холодну в дідька їстиме?

– Нічого. В тебе такий вигляд, а в мене такий апетит, що всяка вечеря буде добра. Поклади на стіл дохлого кота, і я буду радий. Мерщій неси їжу!

– І дзвонив той невиправний Мартін. Півгодини тому.

– О'кей, – добродушно мовив Кольберг. – Накривай стіл, а я йому дзеленькну.

Він скинув піджак, краватку й пішов дзвонити.

– Бек слухає.

– Хто там зчиняє такий гармидер? – підозріло запитав Кольберг.

– "Веселий поліцейський".

– Що?

– Пластинка.

– Ага, тепер я впізнав. Давній шлягер. Чарлз Пенроуз, правда? Він був модний ще перед першою світовою війною.

Їхній розмові вторували вибухи сміху.

– Байдуже, – сказав Мартін Бек не дуже весело. Я телефонував тобі, бо до мене зателефонував Меландер.

– Ага. Що ж він хотів?

– Сказав, що нарешті згадав, де йому траплялося прізвище Нільса Еріка Єрансона.

– Ну й де?

– У справі про вбивство Тереси Камарайо.

Кольберг розшнурував черевики, трохи подумав і сказав:

– Привітай його від мене й передай, що цього разу він помилився. Я прочитав її геть усю, до останнього слова. І не такий я затурканий, щоб цього не помітити.

– Папери в тебе вдома?

– Ні. Лежать у Вестберзі. Але я впевнений. Голову даю на відруб.

– О'кей, я тобі вірю. Що ти робив на Лонггольмі?

– Отримав певну інформацію, надто туманну й плутану, щоб тобі її так відразу пояснити, та коли вона справдиться, то...

– То що?.

– То все слідство в справі Тереси можна повісити в туалеті. Веселих свят.

Він поклав трубку.

– Ти знов кудись ідеш? – підозріливо спитала дружина.

– Так, але аж у середу. Де горілка?

XXIX

Меландер не належав до тих людей, що падають від першого удару, але вранці двадцять сьомого грудня він був такий розчарований і спантеличений, що навіть Гунвальд Ларсон знайшов за потрібне запитати:

– Що з тобою? Тобі не попався мигдаль у різдвяній каші?

– З кашею і мигдалем ми скінчили тоді, як одружилися, – відповів Меландер. – Якщо рахувати точно, то двадцять років тому. Ні, просто досі я ніколи не помилявся.

– Колись же треба почати, – втішив його Ренн.

– Так. Але я однаково не розумію.

Постукав Мартін Бек, і не встигли вони відповісти, як він уже, покашлюючи, з'явився на порозі, високий і суворий.

– Чого не розумієш?

– Того з Єрансоном. Як я міг помилитися.

– Я оце вернувся з Вестберга, – сказав Мартін Бек. – І дізнався про одну річ, яка, може, тебе втішить.

– Про що саме?

– У справі про вбивство Тереси бракує однієї сторінки. А коли бути точним – тисяча двісті сорок четвертої.

О третій годині після обіду Кольберг спинився перед автомобільною фірмою у Седертельє. Він того дня встиг залагодити багато справ. Між іншим, переконався, що троє свідків, які шістнадцять з половиною років тому помітили машину біля стадіону, бачили її спереду або трошки навскоси. Крім того, він викопав одну фототехнічну роботу і тепер мав у кишені темпу, ледь підретушовану фотографію з рекламного малюнка: "Морісс мінор" моделі п'ятдесятих років. Із трьох свідків двоє вже померли – поліцейський і механік. Проте справжній експерт, майстер автомобільної майстерні, і досі був живий-здоровий. І працював у Седертельє. Тільки вже не майстром, а кимось вищим, бо сидів у конторі зі скляними стінами й розмовляв по телефону. Коли він скінчив розмову, Кольберг підійшов до нього, не постукавши, не показавши свого посвідчення й не відрекомендувавшись. Він просто поклав перед ним на стіл фотографію і запитав:

– Що це за марка?

– "Рено KB-4". Старий шарабан.

– Ви певні?.

– Авжеж, певен. Я ніколи не помиляюся.

– Ви твердо впевнені?

Чоловік за столом ще раз швидко глянув на знімок.

– Так, це "Рено KB-4". Давня модель.

– Дякую, – мовив Кольберг і простяг руку по фотографію.

Чоловік спантеличено глянув на нього й сказав:

– Стривайте, ви хочете мене обдурити? – Він придивився уважніше до фотографії і секунд за п'ятнадцять повільно мовив: – Ні, це не "Рено". Це "Морріс". "Мор-ріс мінор" п'ятдесятої чи п'ятдесят першої моделі. Але з цією фотографією щось негаразд.

– Так, – відповів Кольберг. – Вона трохи підретушована і зроблена при поганому освітленні чи в дощ, наприклад, літньої ночі.

Чоловік витріщив очі.

– Слухайте, хто ви?

– Яз поліції, – відповів Кольберг.

– Як я не здогадався? – мовив чоловік. – Ранньої осені тут уже був один поліцейський.

Того ж надвечір'я, о пів на шосту, Мартін Бек зібрав своїх найближчих співпрацівників на нараду. Нордін і Монсон уже повернулися, отже, можна сказати, що команда була в повному складі. Бракувало тільки Гаммара, який виїхав з міста на свята. Знаючи, як поволі посувалося слідство протягом сорока чотирьох днів, Гаммар вирішив, що воно навряд чи зрушить з місця за тиждень, від різдва до Нового року, коли і переслідувачі, і переслідувані здебільшого сидять удома, відригують від переїдання й думають, як розтягти гроші, щоб їх вистачило до кінця січня.

– Так, бракує однієї сторінки, – вдоволено сказав Меландер. – А хто ж її взяв?

Мартін Бек і Кольберг швидко перезирнулися.

– Чи хтось із вас може сказати про себе, що він майстер робити обшук? – запитав Мартін Бек.

– Я, – мляво відповів Монсон із свого місця біля вікна. – Я вмію шукати. Коли десь щось пропаде, я неодмінно його знайду.

– Чудово, – мовив Мартін Бек. – Обшукаєш квартиру Оке Стенстрема на Черговсгатан.

– Що ж мені там шукати?

– Сторінку з поліційних протоколів, – мовив Кольберг. – Її номер – тисяча двісті сорок чотири, а в тексті, можливо, фігурує прізвище Нільс Ерік €рансон.

– Піду завтра, – сказав Монсон. – Удень краще шукати.

– Гаразд, – відповів Мартін Бек.

– Завтра вранці я дам тобі ключі, – сказав Кольберг.

Він, звичайно, й тепер мав їх у кишені, але хотів усунути сліди фотографічного мистецтва. Стенстрема, перше ніж туди з'явиться Монсон.

Другого дня після обіду на столі в Мартіна Бека задзвонив телефон.

– Привіт, це Пер.

– Який Пер?

– Монсон.

– Ага. Ну що?

– Яв Стенстремовій квартирі. Тут немає тієї сторінки.

– Ти певен?

– Певен. Звичайно, певен, – ображено сказав Монсон. – Але чи ви певні, що він її взяв?

– Принаймні так думаємо.

– Гм, то я пошукаю в іншому місці, – сказав Монсон.

Мартін Бек потер пальцями лоба й запитав;

– Де це "в іншому місці"?

Та Монсон уже поклав трубку.

– Адже в архіві має бути копія, – сказав Гунвальд Ларсон. – Або в прокуратурі.

– Авжеж, – сказав Мартін Бек.

Він набрав номер внутрішнього телефону. У сусідній кімнаті Кольберг розмовляв з Меландером.

– Я проглянув твій список.

– Ага. І тобі щось спало на думку?

– Спало, і не одне. Але не знаю, чи воно тобі пригодиться.

– Це вже моя справа.

– Багато з них – рецидивісти. Наприклад, Карл Андерсон, Вільгельм Русберг і Бенгт Вальберг. Усі троє давні злодії. Не раз карані. Тепер уже надто старі, щоб красти.

– Далі.

– Юган Гран переховував крадене і, певне, й досі переховує. Офіціантом працює тільки про людське око. Ще й року немає, як він сидів. А знаєш, як овдовів Вальтер Еріксон?

– Ні.

– П'яний убив стільцем свою дружину. Відсидів у в'язниці п'ять років.

– Хай йому біс.

– Таких типів у списку є чимало. Уве Еріксон і Бенгт Фредріксон були карані за бійку. Фредріксон не менше шести разів. Не одну таку бійку можна було назвати спробою вбивства. Торговець ношеними речами Ян Карлсон теж підозріла особа. Не сидів у в'язниці, але кілька разів до того йшлося. Б'єрна Форшберга я також пам'ятаю. Він мав за собою не одне шахрайство, був добре відомий у середовищі злочинців протягом сорокових років. Але потім змінив спосіб життя і зробив добру кар'єру. Одружився з грошима і став солідним фінансистом. Має тільки один давній вирок за шахрайство з сорок сьомого року. Зате Ганс Венстрем має цілу низку гріхів – від дрібних крадіжок до виламування сейфу. Ким він там у тебе значиться?

– Колишнім помічником продавця риби, – сказав Кольберг, заглянувши в список.

– Авжеж, кілька літ він стояв з рибою на площі Сундберга двадцять п'ять років тому. Тепер він уже старий. Інгвар Бенгтсон зве тепер себе журналістом. А колись належав до перших фальшувальників векселів. Був також сутенером. Бу Фростенсон – третьорядний актор і відомий наркоман.

– Невже та жінка ніколи не водилася з порядним чоловіком? – сумно запитав Кольберг.

– Чому ж? У списку є чимало й таких. Наприклад, Рюне Бенгтсон, Ленарт Ліпдгрен, Курт Ульсон і" Рагнар Віклунд. На них немає жодної плями.

Кольберг добре знав список.

– Справді, – сказав він. – І всі четверо одружені. Мабуть, їм було з біса важко пояснити дружинам свої зв'язки з Тересою.

– У таких справах поліція не зраджує таємниці. Крім того, вони тоді були молодими хлопцями, мали по двадцять чи й по менше років, тож вина їхня не така вже й велика. Із шести чоловіків такого віку в твоєму списку тільки один поводився не зовсім добре. Це Кеннет Карлсон. Він двічі сидів у в'язниці. Був у виправному будинку. Хоч давно й за дрібні злочини. Ти хочеш, щоб я глибше покопався в минулому тих людей?

– Так, я буду тобі вдячний. Можеш відкинути старих, наприклад тих, що їм уже за шістдесят, а також наймолодших, від тридцяти восьми і менше.

– Це буде вісім плюс сім, отже п'ятнадцять. Залишиться тільки чотирнадцять. Поле дії звужується.

– Яке поле?

– Гм. Усі ці чоловіки, очевидно, мають алібі на той час, коли вбито Тересу, – сказав Меландер.

– Напевне мають. Принаймні на той час, коли її знайдено в міському парку.

Пошуки копії протоколів у справі Тереси почалися після різдва і скінчилися після Нового року.

Аж уранці п'ятого січня купа запорошених паперів опинилася на столі в Мартіна Бека. Не треба було мати око детектива, щоб зразу впізнати, що їх добуто з найглибших закамарків архіву і що багато років їх не торкала жодна людська рука.

Мартін Бек швидко погортав папери і знайшов тисячу двісті сорок четверту сторінку. Текст на ній був стислий. Кольберг перехилився через плече Мартіна Бека й також почав читати разом з ним:

"Допит продавця Нільса Еріка Єрансона 7 серпня 1951 року.

Про себе Єрансон каже, що народився у фінській парафії Стокгольма 4 жовтня 1929 року в родині електрика Альгота Еріка Єрансона і Беніти Єрансон (дівоче прізвище Рантанен). Тепер він працює продавцем у фірмі "Імпорт", Стокгольм, Голландарегатан, 10.

Єрансон визнає, що зустрічався з Тересою Камарайо, але не в останні місяці перед її смертю. Уперше – в квартирі на Свартсмангатан, де були присутні також багато інших осіб. Із них він пам'ятає тільки якогось Карла Оке Біргера Свенсона-Раска. Вдруге Єрансон зустрівся з нею в пивниці на Голландарегатан. Свенсон Раск був присутній і цього разу. Єрансон каже, що точно не пам'ятає дати, але запевняє, що ті зустрічі мали місце через кілька днів одна після одної десь наприкінці листопада й на початку грудня минулого, тобто 1950 року. Єрансон каже, що більше нічого не знає про Тересу Камарайо.

З 2 по 13 червня Єрансон перебував у Екше, куди поїхав своєю власною машиною номер А 6310 і, виконавши завдання – продавши партію одягу для фірми, де він працював, – вернувся в Стокгольм. Єрансон має машину марки "Морріс мінор", модель 1949 року. Допитуваний прочитав протокол і погодився з ним.

Вів допит (підпис).

Треба додати, що названий вище Карл Око Біргер Свенсон-Раск перший повідомив поліцію про зв'язки Єрансона з Тересою Камарайо. Перебування Єрансона в Екше підтверджує персонал міського готелю. Допитаний з цього приводу бармен названого вище готелю Свернер Юнсон засвідчує, що 10 червня Єрансон сидів у готельному-ресторані до 23-ї години вечора, аж поки ресторан закрили, і був п'яний. Свідченням бармена можна вірити, тим паче, що їх підтверджують записи в готельному рахунку Єрансона".

– Ну от, – мовив Кольберг. – Справа ясна. Поки що.

– Що ти тепер думаєш робити?

– Те, що не встиг зробити Стенстрем. Поїхати в Екше.

– Уламки починають складатися в одне ціле, – сказав Мартін Бек.

– Так, – погодився Кольберг. – А де Монсон?

– Мабуть, у Гальстагаммарі, шукає сторінку протоколу. В Стенстремової матері.

– Він так легко не здається, – сказав Кольберг. – Шкода, що його немає. Я хотів узяти його машину, бо в моїй щось негаразд із запаленням.

Кольберг поїхав до Екше вранці восьмого січня. Він їхав цілу ніч, триста тридцять п'ять кілометрів у хуртовину, по заметах, але не дуже втомився. Міський готель біля ринку виявився гарною старовинною будівлею, що чудово вписувалася в ідилічну картину зимового містечка, ніби взяту з святкової листівки. Бармен Свернер Юнсон помер десять років тому, але копія готельного рахунку не згубилася, хоч її кілька годин довелося шукати в запорошеній картонній коробці на горищі.

Рахунок підтверджував, що Єрансон мешкав у готелі одинадцять діб. Він щодня їв і пив у готелі й підписував ресторанні рахунки, які додано до плати за житло. Були й інші додатки, наприклад рахунок за телефонну розмову, але номера, по якому дзвонив Єрансон, не вказано. Проте Кольбергову увагу відразу привернуло щось інше.

Шостого червня 1951 року готель у рахунок Єрансона заплатив п'ятдесят дві крони й двадцять п'ять ере одній автомайстерні. За ремонт і перегін машини.

– Чи ця майстерня ще й досі є? – спитав Кольберг господаря готелю.

– Є і протягом двадцяти семи років не міняла власника, їдьте в напрямку Лонганеса і…

Чоловік, що двадцять сім років тримав майстерню, недовірливо подивився на Кольберга.

– Кажете, шістнадцять з половиною років тому? Як же я, в біса, можу пам'ятати, кому тоді ремонтував машину?

– А ви не ведете записів?

– Веду. З цим у мене все гаразд.

Десь за півгодини господар автомайстерні знайшов книгу за 1951 рік. Він не хотів випускати її з рук, а обережно гортав сторінки сам, поки знайшов потрібну дату.

– Шосте червня, – мовив він. – Ось цей запис. Машину забрано від готелю, так і є. Розрядився акумулятор, Та музика коштувала йому п'ятдесят дві крони і двадцять п'ять ере, з пригоном і всім.

Кольберг чекав.

– З пригоном, – промурмотів господар майстерні. – Яке безглуздя. Міг вийняти акумулятор і сам його привезти.

– А про машину є якісь дані?

– Є. Стривайте... зараз... Важко прочитати. Хтось мазнув масним пальцем по номері. В кожному разі машина була стокгольмська.

– Ви не знаєте, якої марки?

– Чому ж. "Форд Ведетта".

– А не "Морріс мінор"?

– Коли тут написано "Форд Ведетта", то так і було, можу заприсягтися, – відповів господар майстерні: – "Морріс мінор"? Та це ж як небо і земля!

Кольберг забрав з собою книгу, хоч йому довелося півгодини вмовляти господаря і навіть погрожувати йому. Коли він нарешті хотів уже вийти, той сказав:

– Принаймні тепер я знаю, чому він викинув гроші на пригін.

– А чому?

– Бо він був стокгольмець.

Коли Кольберг повернувся до готелю в Екше, був уже вечір. Він змерз, зголоднів і стомився, тому не сів за кермо машини, а взяв собі номер у готелі. Тоді викупався і замовив обід, а чекаючи, поки йому принесуть їжу, двічі поговорив по телефону. Спершу з Меландером.

– Ти не міг би мені сказати, хто з перерахованих у списку осіб п'ятдесят першого року мав машину і якої марки?

– Міг би. Завтра вранці скажу.

– І якого кольору був Єрансонів "Морріс".

– Гаразд.

Потім він зателефонував Мартінові Беку:

– Ти не міг би комусь доручити, хай дізнається, хто був власником фірми на Голландарегатан, коли там працював Єрансон, і чим вона торгувала?

– Звичайно, міг би.

– Я вернуся близько дванадцятої.

Кольберг зайшов до ресторану й сів їсти. За столом він раптом згадав, що вже зупинявся в цьому готелі рівно шістнадцять років тому. Він тоді розслідував убивство в таксі. Винних знайшли за три чи чотири дні. Якби тоді він знав те, що тепер, то, мабуть, розплутав би справу Тереси за десять хвилин.

Ренн думав про Ульсона і про рахунок з ресторану, знайдений серед речей Єрансона. У вівторок після обіду йому сяйнула одна думка, і, як звичайно, коли його щось муляло, він пішов до Гунвальда Ларсона. Хоч під час роботи вони не дуже ласкаво ставились один до одного, а все-таки приятелювали, про що мало хто знав." Вони разом провели святвечір і разом зустрічали Новий рік, що неабияк здивувало б більшість їхніх колег, якби вони довідались про це.

– Я оце думаю про ту записку з ініціалами Б. Ф., – сказав Ренн. – У тому списку, що його склали Меландер з Кольбергом, є три особи з такими ініціалами: Бу Фростенсон, Бенгт Фредріксон і Б'єрн Форшберг.

– Ну й що?

– Слід було б непомітно глянути на них, може, котрийсь схожий на Ульсона.

– А ти знаєш, де їх знайти?

– Мабуть, Меландер знає.

Меландер справді знав. Протягом двадцяти хвилин він довідався, що Форшберг був дома, а після другого сніданку збирався до своєї контори в центрі міста. О дванадцятій він мав обідати з одним своїм клієнтом в "Амбасадорі". Фростенсон був у павільйоні, де виконував невеличку роль у фільмі Арне Матсона.

– А Фредріксон, мабуть, дудлить пиво в кав'ярні "Тіан". Принаймні в таку пору він завжди там сидить.

– Я поїду з тобою, – досить несподівано заявив Мар-тін Бек. – Візьмемо Монсонову машину. А йому я дам одну з наших.

Бенгт Фредріксон, актор і розбишака, справді сидів у кав'ярні в Старому місті. Він був дуже огрядний, мав пишну, скуйовджену руду бороду і збите в патли сиве волосся. Він був уже п'яний.

У великому павільйоні кінофабрики в Сульні керівник зйомок повів їх довгими покрученими коридорами в далекий куток.

– Фростенсон виступатиме хвилин за п'ять, – сказав він. – Це буде його єдина репліка у фільмі.

Мартін Бек, Ренн і Гунвальд Ларсон спинилися віддалік, але в яскравому світлі рефлекторів добре бачили сцену за. поплутаними кабелями й рухомими лаштунками. Сцена, мабуть, зображала інтер'єр крамниці.

– Увага! – загорлав режисер. – Тихо! Знімайте! Камера!

Чоловік у ковпаку пекаря і в білому халаті вийшов на світло і сказав:

– Слухаю. Що ви бажаєте?

– Стоп! – заревів режисер.

Фростенсонові довелося п'ять разів проказувати свою репліку. Це був худий, лисий чоловік. Він затинався, кутики уст і повіки в нього нервово смикалися.

Через півгодини Гунвальд Ларсон спинив машину за двадцять п'ять метрів від огорожі вілли Б'єрна Форшберга в Стоксунді. Мартін Бек і Ренн пригнулися на задніх сидіннях. Крізь відчинені двері гаража видно було чорний "Мерседес" найновішої моделі.

– Скоро він повинен вийти, якщо не хоче пропустити обіду зі своїм клієнтом, – сказав Гунвальд Ларсон.

Вони чекали хвилин з п'ятнадцять, поки двері вілли відчинилися і на східці вийшов чоловік з русявою жінкою, собакою і дівчинкою років семи. Він поцілував жінку в щоку, підняв дівчинку й пригорнув до себе. Тоді сягнистим, швидким кроком рушив до гаража, сів у машину й поїхав. Дівчинка послала йому навздогінці поцілунок і, сміючись, щось гукнула.

Б'єрн Форшберг був високий, стрункий чоловік з дуже вродливим, ніби вирізаним з ілюстрації до журнальної новели обличчям, виразними рисами й відкритим поглядом. Він був засмаглий, ішов легко і пружно. В сірому плащі, простоволосий, з хвилястим, зачесаним назад волоссям, він здавався молодшим за свої сорок вісім років.

– Як Ульсон, – сказав Ренн. – Особливо схожа постать і одяг. Тобто плащ.

– Угу, – буркнув Гунвальд Ларсон. – Тільки та різниця, що Ульсон носить свою шматину вже три роки й заплатив за неї три сотні на розпродажі залежаного товару, в. цей за свій плащ віддав, мабуть, три тисячі. Але такі, як Шверін, не бачать цієї різниці.

– Я, правду сказати, також не бачу, – мовив Ренн.

– А я бачу, – сказав Гунвальд Ларсон. – На щастя, є ще люди, що відчувають якість. Бо якби не вони, то можна було б будувати борделі вздовж Севіл Роу.

– Де? – вражено запитав Ренн.

Усі Кольбергові розрахунки в часі полетіли шкереберть. По-перше, він проспав довше, ніж думав, а по-друге, погода геть зіпсувалася. О пів

на другу він ще тільки досяг мотеля біля Лінчепінга. Там він випив кави, з'їв булочку і подзвонив у Стокгольм.

– Ну що?

– Тільки дев'ятеро з них мали машини влітку п'ятдесят першого, – відповів Меландер. – Інгвар Бенгтсон – нового "Фольксвагена", Рюне Бенгтсон – "Паккарда-49", Кент Карлсон – "ДКВ", Уве Еріксон – старого "Опеля", Б'єрн Форшберг – "Форда Ведетту-49"...

– Стривай. Чи ще хтось мав таку машину?

– "Ведетту"? Ні.

– Досить.

– Первісний колір Єрансонового "Морріса" був ясно-зелений. Але ж він міг за той час, поки в нього була машина, й перефарбувати її.

– Добре, можеш зв'язати мене з Мартіном?

– Ще тільки одне. Єрансон віддав того літа свою машину на брухт. Її номер викреслено зі списку п'ятнадцятого серпня, всього через тиждень після того, як він давав свідчення в поліції.

Кольберг укинув в автомат нову монету і, поки в трубці потріскувало, нетерпляче думав про те, що його ще чекає двісті чотири кілометри дороги. Він шкодував, що не відіслав учора поїздом розрахункової книжки з авто-майстерні.

– Бек слухає.

– Привіт. То чим та фірма торгувала?

– Думаю, що краденим товаром. Але її не вдалося спіймати на гарячому. Вона мала кількох агентів, що їздили по країні і збували одяг та інші речі в провінціях.

– А хто її власник?

– Б'єрн Форшберг.

Кольберг трохи подумав, тоді сказав:

– Передай Меландерові, щоб він усю свою увагу звернув на Форшберга. І попроси Єльма, щоб він або хтось інший почекав у лабораторії, поки я вернуся. Мені треба зробити аналіз однієї речі.

Була вже майже п'ята, а Кольберг ще не приїхав. Меландер постукав до Мартіна Бека, зайшов, тримаючи в одній руці люльку, а в другій свої записи, і відразу почав:

– Б'єрн Форшберг одружився сімнадцятого серпня п'ятдесят першого року з Елсою Беатріче Гокансон, єдиною дочкою Магнуса Гокансона, директора фірми, що торгувала будівельними матеріалами. Фактично він сам був власником того підприємства. Його вважали дуже багатим. Форшберг відразу покінчив з своєю діяльністю типу фірми на Голландарегатан. Він старанно взявся до праці, вивчив торгівлю, економіку й став кмітливим підприємцем. Коли десять років тому Гокансон помер, дочка успадкувала все його майно і фірму, але Форшберг став її директором-виконавцем ще в середині п'ятдесятих років. П'ятдесят дев'ятого року він придбав віллу в Стоксунді. Вона коштувала йому десь із півмільйона.

Мартін Бек витер носа й запитав:

– Скільки він знав ту дівчину до одруження?

– Здається, вони зустрілися в березні п'ятдесят першого, – відповів Меландер. – Форшберг був аматором зимового спорту. Зрештою, він ним і залишився. Його дружина також. То начебто було так зване кохання з першого погляду. Потім вони часто зустрічалися до весілля, і він бував у домі її батьків. Тоді йому було тридцять два роки, а Елсі Гокансон двадцять п'ять. – Меландер перегорнув свої записи. – їхнє подружжя нібито щасливе. Мають троє дітей: двох хлопців, тринадцяти й дванадцяти років, і семирічну дівчинку. Свого "Форда Ведетту" він продав відразу після весілля й купив "Лінкольна". Відтоді в нього було багато різних машин.

Меландер замовк і закурив люльку.

– Це вже все?

– Є ще одна деталь. Мені здається, важлива. Б'єрн Форшберг був добровольцем у фінській війні сорокового року. Він тоді мав двадцять один рік і пішов на фронт зразу після служби в армії тут у нас. Він походить з порядної міщанської родини і подавав великі надії, поки не пустився берега після війни.

– О'кей, мабуть, це він.

– Схоже на те, – мовив Меландер.

– Хто тут ще є?

– Гунвальд Ларсон, Ренн, Нордін і Ек. Подивимось на його алібі?

– Так, – мовив Мартін Бек.

Кольберг добрався до Стокгольма аж о сьомій. Найперше він поїхав до лабораторії й залишив там книгу з автомобільної майстерні.

– У нас нормований робочий день, – невдоволено мовив Єльм. – До п'ятої.

– Дуже чемно з твого боку, що ти…

– Ну добре, добре. Я скоро зателефоную. Треба тільки прочитати номер машини?

– Так. Я буду на Кунгсгольмсгатан.

Кольберг і Мартін Бек ще не встигли й словом перемовитись, як Єльм зателефонував.

– Шість, сім, нуль, вісім, – коротко сказав він.

– Чудово.

– Це була легка робота. Ти міг би й сам прочитати.

Кольберг поклав трубку. Мартін Бек запитливо глянув на нього.

– Так, Єрансон їздив до Екше Форшберговою машиною. Тут немає сумніву. Як там з його алібі?

– Слабкувато. В червні п'ятдесят першого він мав окрему однокімнатну квартиру на Голландарегатан, у тому самому будинку, де містилася його загадкова фірма. На допиті він сказав, що ввечері десятого червня був у Нортельє. Мабуть, він таки був там. Його бачили о сьомій кілька осіб. Потім він, згідно з його ж словами, вернувся останнім поїздом додому і прибув у Стокгольм о пів на дванадцяту ночі. Сказав також, буцімто позичив свою машину одному з своїх агентів, що той теж підтвердив.

– Але старанно уникав згадки, що помінявся машиною з Єрансоном.

– Так, – мовив Мартін Бек. – Отже, в нього був Єрансонів "Морріс", а тому справа постає в зовсім іншому світлі. Машиною він міг легко добратися до Стокгольма за півгодини. Машина звичайно стояла на подвір'ї того будинку, де містилася фірма, і не можна перевірити, чи вона тоді там була. Зате ми дізналися, що там є холодильна камера, де лежали хутра, офіційно прийняті на збереження влітку, а насправді, мабуть, крадені. Як ти вважаєш, навіщо він поміняв машину?

– Певне, це дуже просто пояснити, – сказав Кольберг. – Єрансон був агентом і віз з собою багато одягу та всякого мотлоху. А в Форшберговій "Ведетті" було втричі більше місця, ніж у його "Моррісові". – Він трохи помовчав і додав: – Єрансон, мабуть, похопився вже потім. Повернувшись, він довідався про все і збагнув, – що ту машину тримати небезпечно. Тому він після допиту в поліції зразу ж віддав її на брухт.

– А що казав Форшберг про свої стосунки з Тересою? – запитав Мартін Бек.

– Що зустрів її на танцях восени п'ятдесятого року і спав з нею кілька разів – скільки саме, не пам'ятає. Потім узимку познайомився зі своєю майбутньою дружиною, і німфоманки перестали його цікавити.

– Так і сказав?

– Еге ж, дослівно так. Як ти думаєш, навіщо він її вбив? Щоб усунути жертву, як написав на берегах поліційного довідника Стенстрем?

– Можливо. Адже всі казали, що вона була нав'язлива. І це, звичайно, не було вбивство на грунті статевого збочення.

– Авжеж. Проте він хотів, щоб у слідчих склалося враження, що це було саме таке вбивство. А потім йому випало незрозуміле щастя: свідки

переплутали машину. Він напевне довідався про це. Фактично він міг почувати себе в безпеці. Тільки Єрансон його непокоїв.

– Єрансон приятелював з Форшбергом, – сказав Мартін Бек.

– А далі все затихло, аж поки Стенстрем не почав ворушити справу Тереси і поки не почув від Біргерсона, що ті машини важко розрізнити. Він з'ясував, що Єрансон єдиний з усіх причетних до тієї справи мав "Морріс мінор". Та ще й того самого кольору. Стенстрем з власної ініціативи допитав багатьох осіб і почав стежити за Єрансоном. Звичайно, він швидко помітив, що Єрансонові хтось давав гроші, і дійшов висновку, що то, певне, вбивця Тереси Камарайо. Єрансон почав дедалі дужче нервуватися... до речі, чи ми знаємо, де він перебував з вісімнадцятого жовтня до тринадцятого листопада?

– Так. На пароплаві, на озері Клара. Нордін сьогодні вранці знайшов те місце.

Кольберг кивнув головою.

– Стенстрем розраховував, що Єрансон рано чи пізно приведе його до вбивці, тому й стежив за ним день у день і, мабуть, не ховаючись. І, як виявилось, мав слушність. Хоч для нього самого все скінчилося катастрофою. Якби він був швидше поїхав у Смоланд...

Кольберг замовк. Мартін Бек задумливо м'яв правою рукою хусточку.

– Так, наче все збігається, – сказав він, – навіть психологічно. Лишається дев'ять років до того часу, коли справу Тереси як задавнену здадуть в архів. А вбивство – єдиний злочин, який може спонукати більш-менш нормальну людину вдатися до таких крайнощів, аби тільки її не викрили. Крім того, Форшберг має що втрачати.

– Чи ми знаємо, що він робив увечері тринадцятого листопада?

– Так, він побив усіх тих людей в автобусі, а серед них і Стенстрема і Єрансона, які в цій ситуації були для нього смертельно небезпечні. Але фактично ми знаємо тільки те, що він мав можливість вчинити це вбивство.

– Звідки ми це знаємо?

– Гунвальдові пощастило перехопити служницю Форшберга. Вона німкеня. Кожного понеділка ввечері вона вільна. Згідно з календариком, який був у неї в сумочці, ніч з тринадцятого на чотирнадцяте вона провела в свого приятеля. З того самого джерела нам також відомо, що Форшбергова дружина була тоді на жіночому зібранні. Отже, Форшберг мав бути вдома, бо вони ніколи не залишали дітей самих.

– Де вона тепер? Та служниця?

– Тут. Ми її затримаємо на ніч.

– А який, по-твоєму, в нього психічний стан? – запитав Кольберг.

– Мабуть, дуже кепський. На межі зриву.

– Йдеться про те, чи в нас досить матеріалу, щоб заарештувати його, – сказав Кольберг.

– За автобус не досить, – відповів Мартін Бек. – Це був би хибний крок. Але ми можемо його заарештувати як особу, що на неї падає підозра у вбивстві Тереси Камарайо. Ми маємо вирішального свідка, що міняє погляд на ту справу, і кілька нових фактів.

– Завтра до обіду.

– Де?

– В його конторі. Як тільки він з'явиться туди. Немає потреби робити це при дружині й дітях, а особливо якщо він дійшов до краю.

– Як?

– Якомога делікатніше. Без стрілянини й виламування дверей.

Кольберг трохи подумав і поставив останнє запитання:

– Хто?

– Я і Меландер.

XXX

Коли Мартін Бек і Меландер зайшли до приймальні, блондинка біля комутатора за мармуровим столиком відклала пилочку для нігтів.

Контора Б'єрна Форшберга містилася на сьомому поверсі будинку на Кунгсгатан, неподалік від Стуреплан. На п'ятому й шостому поверхах теж розташувалося його підприємство.

Було ще тільки п'ять хвилин на десяту, а вони знали, що Форшберг звичайно не приходить раніше як о пів на десяту.

– Але зараз прийде його секретарка, – сказала блондинка. – Будь ласка, сядьте й почекайте.

У глибині приймальні, за спиною в телефоністки, навколо довгого стола, покритого склом, стояло кілька крісел. Мартін Бек з Меландером повісили пальта й сіли.

В кімнаті було шестеро дверей без табличок. Одні з них стояли прочинені.

Мартін Бек підвівся, заглянув у двері і зник у кімнаті. Меландер вийняв люльку й тютюн, натоптав її і закурив. Мартін Бек вернувся і знов сів.

Вони чекали мовчки. Час від часу чути було голос телефоністки і клацання комутатора, коли вона з'єднувала співрозмовників. Та ще долинав віддалений вуличний гамір. Мартін Бек гортав технічний журнал річної давності, Меландер, тримаючи в роті люльку і примруживши очі, відпочивав у кріслі.

Двадцять хвилин на десяту до приймальні зайшла жінка в хутрі, в чобітках і з великою сумкою через плече.

Жінка ледь кивнула головою дівчині біля комутатора й швидкими кроками підійшла до прочинених дверей. На ходу вона байдуже глянула на відвідувачів і, грюкнувши дверима, зачинила їх за собою.

Ще через десять хвилин прийшов Форшберг.

Він був одягнений так само, як попереднього дня, і йшов швидко й енергійно. Він саме хотів повісити свій плащ, коли помітив Мартіна Бека й Меландера. На мить він застиг, але швидко опанував себе, повісив плащ і підійшов до них.

Мартін Бек і Меландер одночасно підвелися. Б'єрн Форшберг запитально звів брови. Він уже хотів щось сказати, але Мартін Бек простяг руку й озвався перший:

– Комісар Бек. А це старший слідчий Меландер. Ми хотіли б поговорити з вами.

Форшберг потиснув їм руки.

– Будь ласка, дуже приємно, – сказав він. – Прошу, заходьте.

Він здавався зовсім спокійним, навіть веселим. Пропустивши їх у двері, він кивнув секретарці й сказав:

– Добрий день, панно Шельд. Ми з вами потім – поговоримо. Я тільки відпущу цих добродіїв.

Кабінет був просторий, світлий і елегантно вмебльований. Майже всю підлогу вкривав товстий сірий килим. На великому полірованому столі не було нічого. Два телефони, диктофон і директорський телефон містилися на столику поряд із чорним шкіряним кріслом. На широкому підвіконні стояли чотири фотографії в олив'яних рамках – дружини й трьох дітей. На стіні між вікнами висів олійний портрет, мабуть тестів. Бар, конференційний стіл з карафкою і склянками на підставці, канапа; скляна шафа з книжками і порцеляновими дрібничками, сейф, непомітно вмонтований у стіну.

Усе це Мартін Бек помітив, зачиняючи за собою двері, поки Б'єрн Форшберг впевненою ходою йшов до свого столу.

Б'єрн Форшберг став за столом, сперся на нього лівою рукою, нахилився й праву руку засунув у шухляду. Коли він її витяг, пальці його стискали пістолет.

І далі спираючись лівою рукою на стіл, він засунув пістолет якомога глибше в рот, стулив губи навколо блискучого дула й натиснув на спусковий гачок. Він весь час дивився на Мартіна Бека майже веселими очима.

Усе це відбулося так швидко, що Мартін Бек і Меландер встигли пройти тільки половину відстані від дверей до столу, коли Б'єрн Форшберг зсунувся на нього.

Пістолет був знятий із запобіжника, гачок стояв на зводі, він різко клацнув, але куля, яка мала пробити піднебіння й викинути частину мозку крізь дірку в потилиці, не вилетіла з дула. Та куля й далі сиділа в гільзі. А патрон лежав у правій кишені штанів Мартіна Бека разом із ще п'ятьма, що були в пістолеті.

Мартін Бек витяг патрони, покрутив їх пальцями й прочитав напис навколо капсуля: "Металверкен-38". Патрони були шведські, але пістолет американський: "Сміт енд Вессон 38 спешіал", зроблений у Спрінгфілді, штат Массачусетс.

Б'єрн Форшберг лежав, притиснувшись обличчям до блискучої поверхні столу. Він весь трусився. Потім зсунувся додолу й закричав.

– Краще зателефонуймо в "Швидку допомогу", – сказав Меландер.

Отак Реннові знов довелося сидіти із своїм магнітофоном в окремій палаті Каролінської лікарні. Тільки не в травматологічному, а в психіатричному відділенні, і разом з ним чергував не зненависний Ульгольм, а Гунвальд Ларсон.

Б'єрка Форшберга лікували різними способами, заспокійливими уколами тощо, і психіатр, який стежив за його станом, уже кілька годин сидів у палаті. Проте пацієнт весь час проказував тільки одне:

– Чому ви не дали мені вмерти?

Він повторював ці слова вже безліч разів і тепер знов сказав:

– Чому ви не дали мені вмерти?

– Хай би спитав сам себе, – пробурмотів Гунвальд Ларсон.

Лікар докірливо глянув на нього.

Щиро кажучи, вони б тут не сиділи, якби лікарі не заявили, що Форшберг справді може вмерти. Вони сказали, що пацієнт переніс дуже сильний шок, що в нього слабке серце й розшарпані нерви, хоч загальний стан по зовсім поганий. Але кожної хвилини можна сподіватися сердечного нападу, який його вб'є.

Ренн міркував, як розуміти слова "загальний стан".

– Чому ви не дали мені вмерти? – спитав Форшберг.

– А чому ви не дали жити Терес Камарайо? – спитав Гунвальд Ларсон.

– Тому, що я далі не міг. Я мусив її позбутися.

– Ну гаразд, – терпляче сказав Ренн. – Але чому ви мусили її позбутися?

– Я не мав іншого вибору. Вона б розбила мені життя.

– Ну, здається, воно й так розбите, – мовив Гунвальд Ларсон.

Лікар суворо глянув на нього.

– Ви не розумієте, – сказав Форшберг. – Я наказав їй більше не приходити. Я навіть дав їй грошей, хоч сам не дуже їх мав, а вона все-таки…

– Що ви хотіли сказати? – лагідно запитав Ренн.

– Вона мене переслідувала. Коли я того вечора вернувся додому, вона лежала в моєму ліжку. Гола. Вона знала, де я звичайно кладу запасний ключ, і залізла до квартири. А моя дружина… моя наречена мала от-от прийти. Не було іншої ради…

– А потім?

– Я виніс її в холодильну камеру.

– І ви не боялися, що там її хтось знайде?

– Від камери було тільки два ключі. Один у мене, а другий у Ніссе Єрансона. А Ніссе тоді не було.

– Скільки ви її там тримали? – запитав Ренн.

– П'ять діб. Я чекав, поки буде дощ.

– Так, ви дощ любите, – зауважив Гунвальд Ларсон.

– Як ви не розумієте? Вона ж була навіжена. За одну мить розбила б моє життя. Все розбила б, що я запланував.

Ренн кивав головою. Поки що все йшло якнайкраще.

– А де ви взяли автомат? – раптом запитав Гунвальд Ларсон.

– Я привіз його з війни. – Форшберг якийсь час помовчав. – Я вбив ним трьох більшовиків.

– Він шведський? – запитав Гунвальд Ларсон.

– Фінський. "Суомі-37".

– А де він тепер?

– Там, де його ніхто не знайде.

– В озері?

Форшберг кивнув. головою. Здавалося, він поринув у задуму.

– Вам подобався Нільс Ерік Єрансон? – за хвилину запитав Ренн.

– Ніссе був добрий хлопець. Я був для нього як батько.

– А все ж таки вбили його.

– Він загрожував моєму існуванню. Існуванню моєї родини. Всьому, задля чого я жив. Усьому, що в мене було. Не було іншої ради. Але я умертвив його швидко і безболісно. Не мучив так, як ви мене мучите.

– А Ніссе знав, що то ви вбили Тересу? – запитав Ренн.

Він весь час говорив спокійно й лагідно.

– Здогадався, – мовив Форшберг. – Він був недурний хлопець. І добрий товариш. Я дав йому десять тисяч крон і нову машину, коли одружився. І ми розлучилися назавжди…

– Назавжди?

– Так. Від нього жодного разу не було ніякої чутки аж до цієї осені. А восени він подзвонив і сказав, що хтось стежить за ним день і ніч. Він був наляканий і не мав грошей. Гроші він отримав. Я пробував намовити його, щоб він виїхав за кордон.

– А він не погодився?

– Ні. Він уже надто занепав морально. І був наляканий до смерті. Боявся, що коли він виїде, на нього впаде підозра.

– Тому ви його вбили?

– Я мусив його вбити. В тому становищі я не мав вибору. Він би зруйнував моє життя. Майбутнє моїх дітей. Моє підприємство. Геть усе. Він не хотів цього, але був слабкий, наляканий, на нього не можна було покластися. Я знав, що рано чи пізно він прийде до мене шукати захисту. І цим мене занапастить. Або ж його схопить поліція і змусить усе розповісти. Він був наркоман, слабка, ненадійна людина. Поліція мучила б його, поки він сказав би все, що знав.

– Поліція не має звички мучити людей, – лагідно сказав Ренн.

Форшберг уперше повернув голову в його бік. Руки й ноги в нього були зв'язані ремінцями. Він глянув на Ренна і сказав:

– А як назвати те, що ви робите зі мною?

Ренн опустив очі.

– Де ви сіли в автобус? – спитав Гунвальд Ларсон.

– На Кларабергатан. Перед універмагом Алепа.

– Як ви туди добралися?

– Машиною. Я її лишив біля контори. Там я маю стоянку для машин.

– Звідки ви знали, в якому автобусі їхатиме Єрансон?

– Він телефонував мені, і я з ним домовився.

– Іншими словами, ви йому сказали, як він має повестися, щоб його вбили? – спитав Гунвальд Ларсон.

– Як ви не розумієте, що я не мав вибору. Крім того, я зробив це гуманно, він нічого не збагнув і не помітив.

– Гуманно? Яка ж це гуманність?

– Ви не можете дати мені тепер спокій?

– Ще ні. Спершу розкажіть про автобус.

– Добре. А тоді ви підете собі? Обіцяєте?

Ренн глянув на Гунвальда Ларсона й сказав:

– Так, підемо.

– Ніссе зателефонував мені в контору в понеділок уранці. Він був у відчаї, заявив, що переслідувач не спускає його з ока. Я зрозумів, що довго він не витримає. Я знав, що ввечері дружини й служниці не буде вдома. І погода була така, як треба. Діти лягають спати рано, тож я…

– Що ви?

– Я сказав Ніссе, що хочу сам глянути на його переслідувача, сказав, щоб він заманив його до Зоопарку, почекав там на двоповерховий автобус, сів у нього о десятій і проїхав до кінцевої зупинки. За чверть години перед від'їздом він мав зателефонувати мені в контору. Я виїхав з дому о дев'ятій, поставив на стоянці машину, зайшов до контори й там почекав дзвінка. Я не вмикав світла. Ніссе зателефонував, як ми й

домовились. Я спустився вниз на вулицю й постояв, поки над'їде автобус.

– Ви набачили те місце раніше?

– Я їздив тим маршрутом удень. Місце було добре, я вважав, що там нікого не буде поблизу, а особливо в дощ. І розраховував, що до останньої зупинки їхатиме всього кілька пасажирів. Звичайно, було б найкраще, щоб в автобусі лишилися тільки Ніссе, його переслідувач, водій та ще одна-дві особи.

– Одна-дві особи, – сказав Гунвальд Ларсон. – А хто саме?

– Однаково хто. Про людське око.

Ренн глянув на Гунвальда Ларсона й похитав головою. Тоді обернувся до Форшберга й запитав:

– І що ви відчували?

– Завжди важко на щось зважуватись. Але в мене така вдача, що коли я щось надумаю зробити, то… – Він урвав на половині речення й сказав: – Ви обіцяли піти собі.

– А в нас така вдача, що ми не дотримуємо обіцянок, – сказав Гунвальд Ларсон.

– Ви мене мучите і ще й брешете, – гірко сказав Форшберг.

– У цій кімнаті ще хтось бреше, – сказав Гунвальд Ларсон. – Отже, ви раніше вирішили вбити Єрансона й молодшого слідчого Стенстрема, чи як?

– Так.

– А звідки ви знали, що Стенстрем поліцейський?

– Я за ним давно стежив. Непомітно для Ніссе.

– Як ви взнали, що він працює на власну руку?

– Його ніхто ніколи не змінював. І я зробив висновок, що він працює сам. Задля кар'єри.

Гунвальд Ларсон хвилину помовчав.

– Ви сказали Єрансонові, щоб він не брав ніяких документів? – нарешті запитав кін.

– Так, ще коли він телефонував мені вперше, я звелів йому не брати ніяких документів.

– Як ви навчилися відчиняти двері автобуса?

– Я стежив, як їх відчиняв водій. А проте я не зразу відчинив їх. Це якийсь інший тип автобуса.

– Де саме ви сиділи в автобусі? Внизу чи вгорі?

– Вгорі. Там більше нікого не було.

– А потім ви зійшли сходами з автоматом?

– Так. Я сховав його під плащ, щоб Ніссе й ті, хто сидів ззаду, нічого не помітили. А все ж таки один пасажир підвівся. До цього треба було бути готовим.

– А коли б автомат відмовив? Наскільки я пам'ятаю, ці старі пукавки часто підводили.

– Я був певен, що він вистрілить. Я знав свою зброю та й перевірив його, коли брав до контори.

– А коли ви його взяли туди?

– За кілька тижнів перед тим.

– Ви не боялися, що хтось його знайде?

– У мої шухляди ніхто не зважиться заглянути, – авторитетно відповів Форшберг. – А крім того, вони замкнені.

– А дотоди де ви його тримали?

– У валізі на горищі. Разом з іншими своїми трофеями.

– Як ви втекли після того, коли повбивали всіх пасажирів?

– Я подався пішки на схід по Норра Сташунсгатан, сів біля Гаги в таксі, забрав від контори машину й поїхав додому.

– А дорогою викинули автомат? – запитав Гунвальд Ларсон. – Не хвилюйтеся, ми його знайдемо.

Форшберг нічого не сказав.

– Що ви відчували? – знов запитав Ренн. – Коли стріляли?

– Я захищав себе, свою родину, свій дім і своє підприємство. Ви коли-небудь сиділи зі зброєю в руках, знаючи, що за п'ятнадцять секунд вам треба кинутись в окоп, повний ворогів?

– Ні, не сидів, – відповів Ренн.

– То ви нічого не розумієте! – крикнув Форшберг. – І годі вам патякати! Як такий йолоп може мене зрозуміти!

– Більше я не дозволяю робити допит, – втрутився лікар. – Його треба забрати на процедури.

Він натиснув на дзвоник, і до палати зайшли двоє санітарів. Форшберг і далі верещав, поки його ліжко викочували в коридор.

Ренн почав складати магнітофон.

– Ненавиджу таких падлюк, – раптом заявив Гунвальд Ларсон.

– Що?

– Я тобі скажу те, чого ніколи нікому не казав, – мовив Гунвальд Ларсон. – Мені шкода майже кожного, з ким мене зводить моя робота. Вони якісь зацьковані, жалкують, що взагалі народилися на світ. Не їхня вина, що вони нічого не розуміють, що їм не щастить у житті. Ось такі типи, як цей, руйнують їхнє життя. Самозакохані свинюки, які думають тільки про свої гроші, свій дім, свою родину і своє так зване становище. Які вважають, що можуть збиткуватися над іншими тільки тому, що їм пощастило посісти краще становище. Таких типів є безліч, тільки більшість їх не такі дурні, щоб душити португальських повій. Тому ми з ними ніколи не маємо справи. Нам доводиться бачити лише їхні жертви. Цей тип – виняток.

– Так, мабуть, ти кажеш правду, – мовив Ренн.

Вони вийшли з палати. В глибині коридора перед одними дверима стояли два поліцейські, схрестивши руки на грудях.

– Ага, це ви, – буркнув Гунвальд Ларсон. – І справді, ця лікарня вже на території Сульни.

– Ви його таки спіймали, – сказав Квант.

– Нарешті, – додав Крістіансон.

– Не ми, – сказав Гунвальд Ларсон. – Головну роботу виконав Стенстрем.

Десь через годину Мартін Бек з Кольбергом сиділи в кабінеті на Кунгсгольмен і пили каву.

– Власне, це Стенстрем довів до кінця справу Тереси, – сказав Мартін Бек.

– Так, – погодився Кольберг. – Тільки по-дурному зробив, що сам працював. І не залишив після себе жодного папірця. Дивно, що він так і не подорослішав.

Задзвонив телефон, Мартін Бек узяв трубку.

– Привіт, це Монсон.

– Де ти?

– У поліційній дільниці на Вестберзі. Я знайшов ту сторінку.

– Де?

– На Стенстремовому столі. Під папером, яким він накритий.

Мартін Бек нічого не сказав.

– А я думав, що ви тут усе перешукали, – докірливо сказав Монсон. – І...

– І що?

– Стенстрем зробив дві нотатки олівцем. Угорі в правому ріжку написав: "Покласти в папку: "Справа Тереси", а внизу стоїть прізвище "Б'єрн Форшберг" і запитальний знак. Це вам щось пояснює?

Мартін Бек не відповів. Він і далі тримав у руках телефонну трубку. Потім раптом почав сміятися.

– Чудово, поліцейський сміється, – мовив Кольберг і понишпорив рукою в кишені. – Ось тобі п'ятак.

Примітки

1

Різдвяний гном – традиційна постать різдвяних свят у Швеції.

2

Чоловіче, ти що, здурів? (Нім.)